

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Finanční vzdělávání v rámci výchovy k občanství

Financial Education as a part of Civic Education

Bc. Kristýna Mazaná

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.
Studijní program: Učitelství základů společenských věd pro 2. stupeň základní školy a střední školy
Studijní obor: Učitelství základů společenských věd pro 2. stupeň základní školy a střední školy se sdruženým studiem Učitelství německého jazyka pro 2. stupeň základní školy a střední školy

2024

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Finanční vzdělávání v rámci výchovy k občanství* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 03. 07. 2024

Děkuji vedoucí práce Ing. Michele Dvořákové, Ph.D. za cenné rady, náměty ke zlepšení, trpělivost a podporu při tvorbě práce. Děkuji vedení školy ZŠ a MŠ Hovorčovice za podporu a žákům osmého ročníku za možnost s nimi nejen v rámci ověřování navrhované lekce spolupracovat.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá pojetím tématu finanční gramotnosti v rámci hodin výchovy k občanství. Cílem této diplomové práce je na základě komparace kurikulárních dokumentů, analýzy výsledků výzkumů měření finanční gramotnosti u obyvatel České republiky a analýzy dostupných učebních materiálů identifikovat témata a výstupy, které nejsou v českém kurikulu dostatečně zastoupeny a povedou k větší informovanosti žáků základních škol o aktuálních problémech, které se týkají právě hospodaření jedince s financemi a navrhnout didaktického postupu při výuce právě těchto témat. Cílem je zároveň u návrh výukových jednotek společně s didaktickou analýzou témat, která vyvstala z teoretické části této práce. Výukové jednotky jsou navrženy v souladu s třífázovým modelem učení E-U-R, který pochází z konstruktivistického přístupu k učení a kombinují v sobě různé metody, organizační formy i modely výuky. Některé metody využití v návrzích výukových jednotek jsou inspirovány programem RWCT (čtením a psaním ke kritickému myšlení), který pomáhá žákům k samostatnému myšlení a zodpovědnosti za své vlastní učení. Praktická část je doplněna o reflexi výukových jednotek, které byly využity v praxi v hodině výchovy k občanství na základní škole v osmých ročnících.

KLÍČOVÁ SLOVA

Finanční vzdělávání – finanční gramotnost – výchova k občanství – kurikulární dokumenty – návrh výukové jednotky

ABSTRACT

The diploma thesis deals with the concept of the topic of financial literacy in the citizenship education classes. The aim of this diploma thesis is to identify topics and outputs that are not sufficiently represented in the Czech curriculum and will lead to greater awareness of current problems among primary school pupils, based on the comparison of curriculum documents, the analysis of research results measuring financial literacy among residents of the Czech Republic and the analysis of available teaching materials which relate to the management of an individual's finances and the design of a didactic procedure for teaching these very topics. At the same time, the goal is to design teaching units together with a didactic analysis of the topics that arose from the theoretical part of this work. The teaching units are designed in accordance with the three-phase E-U-R learning model, which comes from a constructivist approach to learning, and they combine different methods, organizational forms and teaching models. Some of the methods used in the lesson unit designs are inspired by the RWCT (reading and writing for critical thinking) program, which helps students to think independently and take responsibility for their own learning. The practical part is supplemented by a reflection of the teaching units that were used in practice in the citizenship education lesson at the elementary school in the eighth grades.

KEY WORDS

Financial education – financial literacy – citizenship education – curriculum documents – teaching units

Obsah

Úvod	7
1. Problémy v české společnosti	9
2. Pojetí finanční gramotnosti	11
3. Finanční vzdělávání.....	13
3.1. Výuka finanční gramotnosti ve škole	14
3.2. Standardy finanční gramotnosti	15
3.3. Národní strategie finančního vzdělávání	17
4. Měření úrovně finanční gramotnosti	19
4.1. Finanční gramotnost 2020 – výzkum pro Ministerstvo financí ČR.....	19
4.2. Finanční gramotnost žáků základních škol a výuka finanční gramotnosti na středních školách – Tematická zpráva ČŠI.....	23
5. Finanční gramotnost v kurikulárních dokumentech.....	25
5.1. Finanční gramotnost v českém kurikulu	26
5.2. Finanční gramotnost bavorském kurikulu	28
5.3. Dílčí závěry	31
6. Finanční gramotnost v učebnicích.....	31
6.1. Učebnicová řada Výchova k občanství nakladatelství Nová škola	32
6.2. Učebnicová sada OBČANKA nakladatelství Taktik.....	33
6.3. Učebnicová sada Občanská výchova (Fraus)	35
6.4. Dílčí závěry.....	37
7. Zadlužení českých domácností.....	38
7.1. Důsledky zadlužení.....	40
8. Didaktické zpracování tématu finanční gramotnosti.....	44
8.1. Didaktická analýza učiva	46
8.2. Návrh výukové jednotky – Reklamy na poskytování úvěrů.....	47
8.2.1. Didaktická transformace.....	49

8.2.2. Reflexe realizace výukové jednotky.....	51
8.3. Návrh výukové jednotky – Rizikové faktory, které mohou ohrozit splácení půjček 57	
8.3.1. Didaktická transformace.....	58
8.3.2. Reflexe realizace výukové jednotky.....	63
8.4. Dílčí závěry.....	73
Závěr.....	75
Seznam použitých informačních zdrojů.....	77
Přílohy.....	81

Úvod

S novou dobou a novými možnostmi nejen ve světě financí přichází více svobody, která je ovšem doprovázena větší mírou zodpovědnosti a nejistoty. Dostupnost většího množství finančních produktů je velkým lákadlem pro nás všechny a je velice snadné jim propadnout. Z televize, novin, internetu i plakátů v místech našich bydlišť můžeme narazit na poutavé nabídky různých finančních služeb. Orientujeme-li se ve světě financí, můžou nám dnešní finanční služby usnadnit každodenní život. V opačném případě nás mohou dostat do vážných finančních problémů, ze kterých se je pak velmi obtížné dostat zpět. Finanční vzdělávání tak má své místo nejen v hodinách výchovy k občanství zcela oprávněně.

Tato diplomová práce s názvem Finanční vzdělávání v rámci výchovy občanství se zabývá identifikací a didaktickým zpracováním témat, která nejsou v českém kurikulu dostatečně zastoupena a jejich didaktickým zpracováním. Témata byla následně vybrána dle aktuálnosti a důležitosti role v životech občanů nejen České republiky. Sama již třetím rokem vyučuji výchovu k občanství na základní škole a vím, že je téma financí náročné. Přesto je důležité, abychom jako učitelé přispěli k rozvoji jejich finanční gramotnosti a tím snížili počet problémů, do kterých by kvůli špatným finančním rozhodnutím mohli spadnout. Samozřejmě ani finanční vzdělávání není samospásné, ale i na to bychom měli žáky upozornit a rozšířit jim tak obzory v oblasti prevence a následném řešení finančních problémů.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické části. Teoretická část se zabývá popisem aktuálních problémů české společnosti spojených s hospodařením s financemi jednotlivců. Dále pak vymezením pojmu finanční gramotnosti a její pojetí v rámci českých strategických dokumentů, které poskytují základní vhled to problematiku finančního vzdělávání. V teoretické části jsou zároveň data z výzkumů měřících úroveň finanční gramotnosti u dospělé populace a studentů prvních ročníků středních škol, která přinesla v některých oblastech překvapivá zjištění.

Dalším bodem mé diplomové práce je komparace kurikulárních dokumentů a učebních materiálů. Pro komparaci kurikulárních dokumentů jsem si vybrala český Rámcový vzdělávací program a bavorský Lehrplan+, který je velmi silně orientován na praktičnost a budoucí životy žáků. Pro analýzu učebních materiálů jsou pak zvoleny běžně používané učebnicové sady, které obsahují téma ekonomie. Z výsledků těchto komparací budou

vybrána témata, která nemá v daných dokumentech a materiálech dostatečné zastoupení, ale přesto hrají ve finančním vzdělávání důležitou roli.

Cílem diplomové práce je na základě komparace kurikulárních dokumentů, analýzy výsledků výzkumů měření finanční gramotnosti u obyvatel České republiky a analýzy dostupných učebních materiálů identifikovat témata a výstupy, které nejsou v českém kurikulu dostatečně zastoupeny a povedou k větší informovanosti žáků základních škol o aktuálních problémech, které se týkají právě financí domácnosti a jednotlivců a navrhnou didaktického postupu při výuce právě těchto témat. Návrhy výukových jednotek jednotlivých témat jsou společně s didaktickou analýzou obsahem praktické části této diplomové práce. Součástí praktické části této práce je i reflexe jednotlivých výukových jednotek, které jsem ověřila v praxi v osmém ročníku ZŠ a MŠ Hovorčovice, která je zároveň i mým pracovištěm.

1. Problémy v české společnosti

Pokud se chceme zabývat finančním vzděláváním, musíme v první řadě pátrat po důvodech jeho vzniku a problémech, kterým česká společnost čelí. V této kapitole vycházím zejména z publikace Daniela Prokopa *Slepé skvrny*, konkrétně pak z kapitoly s názvem Chudoba. Pokud se podíváme do různých statistik, vidíme, že míra chudoby v posledních letech klesá, ale stále je zde řada lidí, kteří se také vinou nedostatků veřejné politiky, stále nachází ve skutečné chudobě.¹ Právě kvůli nedostatkům veřejné politiky, která nepomohla české společnosti vyřešit exekvovanost obyvatel ani politiku bydlení, ztrácí lidé důvěru v instituce a demokracii. Zároveň můžeme v české společnosti pozorovat i pokles důvěry v Evropskou unii a média.²

Otázkou je, proč se tedy v různých šetřeních dozvídáme, že v České republice je nejméně lidí ohrožených chudobou z celé Evropské unie. Dle dat evropského statistického úřadu Eurostat podíl lidí ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením z celkové populace činil 12 %. Problém je například v tom, že tento ukazatel může být zkreslující a neinformovaný člověk se může mýlit v jeho interpretaci. Ukazatel, který Eurostat pro své šetření použil, považuje za chudého toho, kdo vydělává méně než 60 % mediánu v rámci své země.³ Tento ukazatel tedy může velmi zkreslovat životní úroveň mezi členskými státy Evropské unie, neboť když srovnáme průměrnou hrubou mzdu České republiky například s Lucemburskem dostaneme rozdíl přesahující 97 tisíc korun. Do statistik lidí ohrožených chudobou tedy vstoupí i občan Lucemburska vydělávající 60 % tamního mediánu, ačkoli je mnohem bohatší než občané České republiky, kteří svými příjmy do této statistiky rovněž spadají. Takto zkreslené statistiky pak mohou mít za vinu, že se některé části české společnosti cítí opomíjeny až ohroženy.

Dalším problémem na této statistice je fakt, že se pracuje s příjmy před exekucemi.⁴ Pokud by statistika pracovala s příjmy až po exekučních srážkách, bavili bychom se o větším procentuálním zastoupení lidí ohrožených chudobou. Jak ale souvisí tato a jiné statistiky s problémem, že některé skupiny obyvatel ztrácejí důvěru v politiku, demokracii a stát?

---

¹ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Třetí vydání. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1078-8. str.33

² Ibidem

³ EUROSTAT. Statistika příjmové chudoby. Online. 28.10.2020 Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Income_poverty_statistics/cs&oldid=469055 [cit. 2024-06-24].

⁴ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Třetí vydání. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1078-8. str. 34

Politici často využívají výsledků těchto statistik ve svých výročích a tím velmi ovlivňují náladu ve společnosti a přístup společnosti k chudobě.

Skutečný obrázek chudoby v Česku Prokop komentuje následovně: „*Relativně málo lidí u nás trpí chudobou extrémní, ale hodně jich je chudobě na dohled.*“⁵ Evropská síť proti chudobě a sociálnímu vyloučení v říjnu 2023 vydala přehledovou zprávu Poverty Watch (sledování chudoby) o stavu chudoby v Česku za uplynulý rok.⁶ Tato statistika uvádí, že 2 miliony lidí žijí těsně nad hranicí chudoby, milion pod ní.⁷ Což je naprosto odlišný výsledek než ten, který uvádí Eurostat. Co tedy stojí za tím, že se tolik lidí pohybuje na hranici chudoby? Podle Prokopa je v čase část české chudoby nárazová.⁸ Lidé se propadají pod hranici chudoby a po nějakém čase se opět dostávají nad ni. Tuto situaci ovlivňují různé nárazové události, které vyžadují vydání vyššího obnosu financí. Může to být například rozvod, narození dítěte nebo dlouhodobá nemoc. Na chudobě má mimo jiné vysoký podíl i český systém sociálního zabezpečení, který dle Prokopa selhává v časné pomoci.⁹ Problém je v tom, že sociální systém často čeká, až když se situace dostane do akutní fáze, aby zasáhl.

Dalším problémem, kterému česká společnost ve světě financí po revoluci čelila, byla absence regulací v oblasti půjček, která umožnila fungování různých predátorských praktik. Tento problém se ovšem na české společnosti podepsal až do dnes, neboť k regulacím spotřebitelských úvěrů došlo až v roce 2016. Prokop zmiňuje například rozhodčí doložky, kdy věřitelé do smlouvy napsali, že o dluhu v případě sporu rozhodnou mimosoudně tzv. rozhodci, které si předem vybrali sami věřitelé, tím pádem se z nezávislého posuzování stala jen formalita.¹⁰ Dalšími predátorskými praktikami byly například dětské exekuce, pokuty v městské hromadné dopravě a rázem se z dluhu desítek korun stali desetitisícové částky. Jak ale tyto porevoluční problémy souvisí s aktuální českou společností? Agentura Median provedla v roce 2018 výzkum, který se zabýval mimo jiné i důvody, kvůli kterým se někteří lidé ocitli v exekuci. Jedním z nejčastějších důvodů je využití krátkodobého úvěru, kterými

---

⁵ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Třetí vydání. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1078-8. str.37

⁶ Charita Česká republika. Vychází Poverty Watch – zpráva o stavu chudoby v Česku. Online. 25.10.2023. Dostupné z: <https://www.charita.cz/kdo-jsme/pro-media/tiskove-zpravy/vychazi-poverty-watch-zprava-o-stavu-chudoby-v-cesku/> [cit. 2024-06-20]

⁷ Ibidem

⁸ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Třetí vydání. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1078-8. str.38

⁹ Ibidem

¹⁰ Ibidem str.46

si domácnosti snažily vyřešit neschopnost splácet bydlení, účty za energie či telefon.¹¹ Přesně zde pak vidíme, proč je regulace spotřebitelských úvěrů důležitá. V dnešní době se věřitelé musí řídit určitými pravidly, když chtějí někomu úvěr poskytnout. Tyto regulace zároveň zužují výběr lidí, kterým je výhodné půjčovat, tak aby byli schopni svůj dluh splatit. Není totiž ojedinělým případem, kdy se lidé snaží zaplatit jeden svůj dluh další půjčkou až se najednou ocitnou v dluhové pasti, ze které se není jednoduché dostat.

2. Pojetí finanční gramotnosti

Vzhledem k výše definovaným úskalím se ukazuje jako jedna z významných součástí řešení finančních problémů větší informovanost občanů. Vzniká tak koncept finanční gramotnosti, která je definována jako je soubor znalostí, dovedností a postojů nezbytných k dosažení finanční prosperity prostřednictvím zodpovědného finančního rozhodování.¹² S problematikou finanční gramotnosti a se všemi prvky, které toto téma obsahuje, se každý dospělý a dnes již i velká skupina dospívajících setkává denně. V dnešní digitalizované době se internet jen hemží nabídkami nejrůznějších úvěrů a dalších finančních produktů, kterým může být velmi těžké odolat. Ovšem jen část občanů by dokázala správně daný pojem definovat.

Finanční gramotnost byla v České republice na rozdíl od jiných gramotností definována v roce 2006, v rámci činnosti mezirezortní Pracovní skupiny pro finanční vzdělávání.¹³ Existuje několik definic, které nám pomáhají pojem finanční gramotnosti lépe uchopit. V dokumentu Národní strategie finančního vzdělávání z roku 2010, který představuje ústřední dokument pro finanční vzdělávání v České republice, nalezneme podrobnější definici, která zní následovně: „Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na

---

¹¹ MAHDALOVÁ, Kateřina. RYCHLÍKOVÁ, Apolena. UHLOVÁ, Saša. Exekuce: černé svědomí Česka. Online. In: Deník Alarm. 03.12.2018. Dostupné z: <https://denikalarm.cz/2018/12/exekuce-cerne-svedomi-ceska/> [cit. 2024-06-20]

¹² *Finanční gramotnost aneb proč se finančně vzdělávat?* Online. Praha: Ministerstvo financí České republiky, 2017. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/> [cit. 2024-02-19]

¹³ ALTMANOVÁ, Jitka, FALTÝN, Jaroslav; NEMČÍKOVÁ, Katarína a ZELENDOVÁ, Eva (ed.). *Gramotnosti ve vzdělávání: příručka pro učitele*. V Praze: Výzkumný ústav pedagogický, 2010. ISBN 978-80-87000-41-0 str. 4

mění se životní situace.“¹⁴ Finanční gramotnost lze zařadit mezi specializované součásti širší ekonomické gramotnosti, která navíc zahrnuje např. schopnost zjistit si příjem, zvažovat důsledky osobních rozhodnutí na současný a budoucí příjem, orientaci na trhu pracovních příležitostí, schopnost rozhodovat o výdajích apod.¹⁵

Finanční gramotnost se dělí do tří složek: peněžní gramotnost, cenovou gramotnost a rozpočtovou gramotnost.¹⁶ Pod pojem peněžní gramotnosti spadají kompetence, které jsou nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí s nimi a dále správu nástrojů k tomu určených.¹⁷ V praxi tedy této gramotnosti rozumíme tak, že žáci umí operovat s hotovostními i bezhotovostními penězi a zároveň zná zásady těchto operací, jako je například bezpečnost bezhotovostního placení (např. nezveřejňování PIN kódu). Kompetence, které jsou nezbytně nutné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci bychom mohli přiřadit k cenové gramotnosti. Významnou složkou této gramotnosti je i porozumění principu „ceny peněz v čase“. ¹⁸ Jedná se tedy o znalosti, které žáky vedou k pochopení vývoje ceny peněz v čase, které přispívají k porozumění principu inflace. Rozpočtová gramotnost pak zahrnuje kompetence nezbytné pro správu osobního/rodinného rozpočtu a zahrnuje i schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Zahrnuje zároveň i správu finančních aktiv a správu finančních závazků. ¹⁹ U této složky finanční gramotnosti tedy mluvíme nejen o schopnosti sestavit si osobní/rodinný rozpočet, ale i o samotné správě daných rozpočtů a způsobech řešení situace, kdy se rozpočet dostane do schodkové podoby.

---

¹⁴Strategické dokumenty: Národní strategie finančního vzdělávání 2.0. Ministerstvo financí České republiky Online. 24. 1. 2020 Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategie-dokumenty> [cit. 2024-02-19]

¹⁵ ALTMANOVÁ, Jitka, FALTÝN, Jaroslav; NEMČÍKOVÁ, Katarína a ZELENDOVÁ, Eva (ed.). *Gramotnosti ve vzdělávání: příručka pro učitele*. V Praze: Výzkumný ústav pedagogický, 2010. ISBN 978-80-87000-41-0 str. 47

¹⁶ MF, MŠMT, MPO: Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Online. Praha: MF, MŠMT, MPO, 2005. 16 s. Dostupné z <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/system-budovani-financi-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach-1> [cit. 2024-01-12]

¹⁷ Ibidem

¹⁸ Ibidem

¹⁹ Ibidem

Pro lepší uchopení pojmu finanční gramotnosti je důležité porovnat i zahraniční definice. Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) definuje finanční gramotnost jako kombinaci znalostí, dovedností, postojů a jednání, které jedinec potřebuje ke konání takových finančních rozhodnutí, která jsou jemu prospěšná a zlepšují tak jeho životní situaci.²⁰

Pokud bychom se zaměřili i na definice finanční gramotnosti ze země, jejíž pojetí finanční gramotnosti je v této práci analyzováno, můžeme dle Spolkového ministerstva financí (Bundesfinanzministerium) definovat finanční vzdělávání následovně: „Finanční vzdělávání znamená příležitosti k větší účasti, růstu a prosperitě. Usnadňuje individuální životní styl a pomáhá vyhýbat se individuálním rizikům a využívat příležitosti“ (přeloženo autorkou).²¹

3. Finanční vzdělávání

Pokud mluvíme o finanční gramotnosti, musíme rozvést i způsob, kterým se k určité úrovni finanční gramotnosti dopravujeme. Finanční vzdělávání je proces směřující ke zvyšování úrovně finanční gramotnosti, jehož cílem je posílení osobní odpovědnosti jedince za hospodaření se svými financemi, resp. Změna chování směřující k odpovědnějšímu rozhodování v oblasti financí, a tím k zajištění finanční prosperity daného jedince i jeho rodiny.²² Finanční vzdělávání by tak mělo mít své místo již v základním vzdělávání a je velmi žádoucí, aby se s některými tématy finančního vzdělávání žáci setkali již na prvním stupni základní školy.

Finanční vzdělávání by mělo dle aktuálních strategických dokumentů splňovat následující principy: princip objektivity, kdy jsou informace sdělovány objektivně bez subjektivního hodnocení. Je zde možnost práce s reálnými daty a konkrétními ukázkami produktů, vždy však na bázi nestrannosti a nesmí být zatajovány důležité informace.²³ V hodinách výchovy k občanství je objektivita velmi důležitá, ať se jedná o výuku jakýchkoliv témat. Je samozřejmé, že některá témata svým obsahem velmi lákají pedagogy k subjektivnímu hodnocení (např. téma politika), ale hlavním úkolem učitelů výchovy k občanství je, od

---

²⁰ ATKINSON, Adele a Flore-Anne, MESSY. Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, str. 13

²¹ Finanzielle Bildung. Online. Bundesministerium der Finanzen. Dostupné z: https://www.bundesfinanzministerium.de/Web/DE/Themen/Internationales_Finanzmarkt/Finanzielle-Bildung/finanzielle-bildung.html [cit. 2024-02-19]

²² Strategické dokumenty: Národní strategie finančního vzdělávání 2.0. Ministerstvo financí České republiky Online. 24. 1. 2020. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty> [cit. 2024-02-19]

²³ Ibidem

tohoto subjektivního hodnocení ustoupit a předávat žákům informace jen objektivně. Princip nezávislosti znamená, že finanční vzdělávání je odděleno od marketingu. Nepropaguje tedy a nedoporučuje konkrétní produkt, službu, poskytovatele atd.²⁴ Toto velmi souvisí s pojmem objektivitu, neboť pokud budeme jako učitelé subjektivně hodnotit vybrané finanční nabídky nedodržíme tak ani zásadu objektivitu a ani zásadu nezávislosti. Nová strategie finančního vzdělávání dbá i na princip odbornosti, kdy je garantována správnost a relevantnost obsahu a dostatečné pedagogické a odborné schopnosti a dovednosti vzdělavatelů.²⁵ Je tedy důležité, aby učitelé, kteří se tématy finanční gramotnosti ve svých hodinách zabývají, měli přehled o aktuálních informacích a dění v této oblasti. Učitelé obecně by měli dbát na další vzdělávání a zvyšování svých pedagogických schopností a znalostí. Pro učitele výchovy k občanství to ale platí dvojnásob, neboť je velmi důležité, aby byly žákům podávány aktuální informace, které se v některých oblastech velmi často mění. Posledním ze zmíněných principů je princip zacílení. Měly by být zvoleny vhodné prostředky komunikace s ohledem na vymezenou cílovou skupinu.²⁶ Je tedy důležité zvolit vhodná témata, metody a způsoby komunikace, pomocí kterých chceme žákům daná témata předat, aby došlo k dostatečnému osvojení všech znalostí, které jsou pro žáky klíčové.

3.1. Výuka finanční gramotnosti ve škole

Česká republika byla jednou z prvních zemí na světě, které zavedly povinné finanční vzdělávání žáků základních a středních škol. Jednalo se o reakci na problémy, které v té době prostupovaly českou společností, jako byl například neférové nabídky nebankovních půjček nebo vysoká míra exekucí. V České republice je zavedena povinná výuka finanční gramotnosti na základních školách od roku 2013.²⁷ Východiskem pro finanční vzdělávání byl Standard finanční gramotnosti z roku 2007, který definuje cílovou úroveň finanční gramotnosti pro žáky základních a středních škol. Na základě nových skutečností na trhu, vyšší vyspělosti žáků byl standard v roce 2017 aktualizován. Standard je promítnut do rámcových vzdělávacích programů, které tvoří obecný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů.

---

²⁴ Strategické dokumenty: Národní strategie finančního vzdělávání 2.0. Ministerstvo financí České republiky Online. 24. 1. 2020. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty> [cit. 2024-02-19]

²⁵ Ibidem

²⁶ Ibidem

²⁷ Ibidem

3.2. Standardy finanční gramotnosti

Z výše uvedené definice finanční gramotnosti vychází konkrétní standardy finanční gramotnosti, které stanovují její ideální úroveň pro různé cílové skupiny, respektive cílový stav finančního vzdělávání pro různé stupně vzdělávání.²⁸ Obsahují tedy konkrétní dovednosti a znalosti, které by si žáci během jednotlivých stupňů vzdělávání měli osvojit. Tyto standardy jsou dále implementovány do rámcových vzdělávacích programů a slouží jako podklady pro tvorbu konkrétních vzdělávacích programů, které směřují k rozvoji finanční gramotnosti u žáků.²⁹ Informace, které v tomto dokumentu najdeme, se tedy objevují i v konkrétních kurikulárních dokumentech, kterými se dále vzdělávání řídí. Standardy finanční gramotnosti jsou vytvořeny pro žáky 1. a 2. stupně základních škol. Pro žáky středních škol odpovídá již standard finanční gramotnosti dospělého občana, který obsahuje takové dovednosti a znalosti, které jedinec potřebuje pro orientaci ve světě financí. Původní verze Standardů finanční gramotnosti byla zpracována ministerstvem financí v roce 2007, na které navazuje aktuální, zrevidovaná, verze z července 2017. Tato aktualizace nastala zejména z důvodu absence některých pojmů, které postupem času nabraly na své důležitosti. Na zpracování se podíleli členové pracovní skupiny pro finanční vzdělávání a přizvaní odborníci na výuku finanční gramotnosti na základních a středních školách.³⁰ Tato revize obohatila původní Standardy zejména o bezhotovostní placení, které je v dnešní době již neopomenutelnou formou platebního styku, který je stále více a více využíván. Dalším tématem, které obohatilo novou verzi Standardů, je ochrana osobních údajů.³¹

---

²⁸ MF, MŠMT, MPO: Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Online. Praha: MF, MŠMT, MPO, 2005. 16 s. Dostupné z <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach-1> [cit. 2024-01-12]

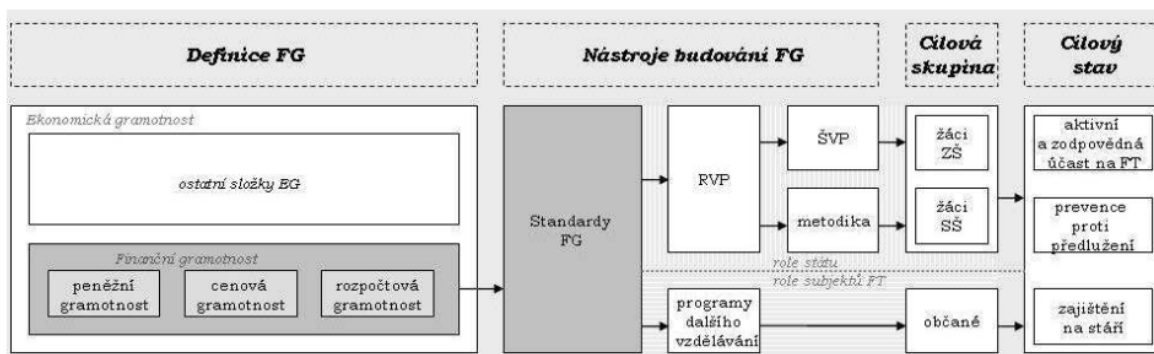
²⁹ Ibidem

³⁰ Finanční gramotnost: *Aktualizace standardu finanční gramotnosti*. Online. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=2939> [cit. 2024-02-20]

³¹ Ibidem

Obrázek č.1: Role standardů finanční gramotnosti

Zdroj: *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, společný dokument MF, MPO, MŠMT (2007)*

Tato diplomová práce se zabývá rozvojem finanční gramotnosti u žáků druhého stupně základních škol, proto pojednává další podkapitola pouze o standardech finančního vzdělávání této věkové kategorie. Standard finanční gramotnosti je rozdělen do 3 kategorií, a to peníze, hospodaření domácnosti a finanční produkty. Ke každé kategorii je uveden obsah daného tématu a výsledky, tedy cíle.

Prvním tématem, které ve standardu finanční gramotnosti najdeme, je téma peníze, do kterého podle obsahu spadá nakládání s penězi, tvorba ceny a inflace. Jako cíle uvádí standard následující:

- na příkladech ukáže vhodné využití různých nástrojů hotovostního a bezhotovostního placení;
- na příkladu ukáže tvorbu ceny jako součet nákladů, zisku a DPH;
- objasní vliv nabídky a poptávky na tvorbu ceny a její změny; - popíše vliv inflace na hodnotu peněz.

V kapitole o hospodaření domácnosti jsou v obsahu uvedeny: rozpočet domácnosti, typy rozpočtu a jejich odlišnosti a základní práva spotřebitelů. Jako výsledky najdeme v standardech následující:

- sestaví jednoduchý rozpočet domácnosti, uvede hlavní příjmy a výdaje domácnosti, rozliší pravidelné a jednorázové příjmy a výdaje, zváží nezbytnost jednotlivých výdajů;
- objasní princip vyrovnaného, schodkového a přebytkového rozpočtu;
- vysvětlí, jak se bránit v případě porušení práv spotřebitele.

V poslední části standardu finanční gramotnosti pro základní školy, tedy v kapitole o finančních produktech, nalezneme v obsahu témata: služby bank, aktivní a pasivní operace, produkty finančního trhu pro investování a pro získání prostředků, pojištění, úročení. Jako výsledky jsou uvedeny následující:

- uvede příklady použití debetní a kreditní platební karty, vysvětlí jejich omezení;
- uvede a porovná nejobvyklejší způsoby nakládání s volnými prostředky (spotřeba, úspory, investice);
- uvede a porovná nejčastější způsoby krytí deficitu (úvěry, splátkový prodej, leasing);
- vysvětlí význam úroku, placeného a přijatého; - uvede nejčastější druhy pojištění a navrhne, kdy je využít.

3.3. Národní strategie finančního vzdělávání

Národní strategie finančního vzdělávání 2.0 je dokument, který vláda schválila dne 13. ledna 2020 a vytyčuje základní směr, kterým by se finanční vzdělávání v České republice mělo v příštích letech ubírat.³² Jedná se o revizi dokumentu z roku 2010: Národní strategie finančního vzdělávání. Jednalo se o první ucelený materiál, který vymezuje dlouhodobé cíle, ke kterým by měly směřovat aktivity v oblasti finančního vzdělávání. Cílem této revize je vytvoření podmínek pro to, aby se dlouhodobě zvyšovala úroveň finanční gramotnosti obyvatel České republiky, s konkrétním zaměřením na sociálně ohrožené skupiny, jako jsou senioři, lidé čerpající pomoc v hmotné nouzi, či nezaměstnaní.

Národní strategie finančního vzdělávání 2.0 má působit i jako prevence proti exekucím, lichvě, chudobě a jiným sociálním nástrahám. Jedním z hlavních důvodů vytvoření této revize je potřeba ochrany spotřebitele. V dokumentu se například uvádí, že po společensko-ekonomické změně v roce 1986, kdy se zásadně změnil nároky kladené na občany v jejich ekonomickém rozhodování a v odpovědnosti za jejich osobní finance, došlo k omezení sociální jistoty poskytované státem.³³ Tím pádem docházelo k jakési lhostejnosti státu nad osudy těch, kteří nové požadavky doby nedokázali zvládnout a obrovský počet občanů se ocitl ve složitých, často až existenčních finančních potížích.³⁴ Nejtěžší byl celý proces seznamování se s principy tržní ekonomiky, finančním trhem a jeho produkty zejména pro

---

³² Strategické dokumenty: Národní strategie finančního vzdělávání 2.0. Ministerstvo financí České republiky Online. 24. 1. 2020. Dostupné z: <https://financniagramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty> [cit. 2024-02-19]

³³ Ibidem

³⁴ Ibidem

starší generaci a sociálně slabé osoby. V čase se nadále zvyšují požadavky na finanční gramotnost s ohledem na rostoucí nabídku služeb a jejich digitalizaci. Nová strategie pracuje zejména s těmito problémy, jako je například insolvence, exekuce atd.

Podle Národní strategie finančního vzdělávání je efektivní finanční vzdělávání jedním z klíčových nástrojů dlouhodobé finanční stability spotřebitelů a domácností pro optimální správu rodinných financí, porozumění finančním produktům a jejich vhodnému využití.³⁵ Jako jeden z problémů a jakýchsi překážek ve finančním vzdělávání jsou uvedeny limity finanční gramotnosti, které jsou dány behaviorálními aspekty vztahů vznikajících na finančním trhu a při poskytování či zprostředkování finančních služeb.³⁶ Znamená to tedy, že ani vysoká úroveň finančních znalostí nemusí být nutně zárukou odpovědného finančního chování jednotlivce. Dokument dále doporučuje určité zásady finančního vzdělávání, které by měli přispět k efektivitě finančního vzdělávání. Jsou to zejména: jednoduchost, srozumitelnost, identifikace klíčových informací a jejich vizuální zdůraznění, vyváženost pozitivních a negativních sdělení, maximální možná individualizace, odstranění bariéry, využití simulace klientských situací vznikajících u finančních služeb, využití interaktivních/digitálních technologií.³⁷

Jako další překážku vidí Národní strategie finančního vzdělávání i rozdíly v cílových skupinách. Za nejnáročnější je všeobecně považováno finanční vzdělávání seniorů, neboť vůči těmto skupinám může být značně limitována komunikace nezájmem o zvyšování finanční gramotnosti, jehož příčinami bývají zejména věkem omezená poptávka po finančních službách, nedůvěra ve finanční trh, spoléhání se na záchranou sociální sítě státu či pomoci rodiny, finančně tíživá situace, nižší digitální gramotnost, sociální osamocenenost, menší odolnost vůči predátorským praktikám neseriózních finančních poradců apod.³⁸

Revize pracovala s výsledky měření finanční gramotnosti dospělé populace v ČR, které probíhalo v letech 2010 a 2015. Toto měření poskytlo unikátní informační základ pro nastavení opatření v oblasti finančního vzdělávání a umožnilo i srovnání na mezinárodní úrovni. Výsledky tohoto šetření, které provádělo ministerstvo financí, ukazují, že Česká republika spadá do mírného podprůměru. Další měření proběhlo v roce 2020 a přineslo

---

³⁵ Strategické dokumenty: Národní strategie finančního vzdělávání 2.0. Ministerstvo financí České republiky Online. 24. 1. 2020. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty> [cit. 2024-02-19]

³⁶ Ibidem

³⁷ Ibidem

³⁸ Ibidem

několik zajímavých zjištění oproti roku 2015. Úroveň finanční gramotnosti se od posledního měření v roce 2015 mírně zvýšila, narostla úroveň ekonomické zodpovědnosti občanů, narostla úroveň finančních znalostí a občané mají aktivnější přístup k vlastním financím.³⁹

4. Měření úrovně finanční gramotnosti

Po představení národních strategií pro finanční vzdělání, se nabízí otázka, zdali je finanční vzdělávání v České republice dostačující. K představě o úrovni finanční gramotnosti českých obyvatel byly vybrány dva výzkumy, které se na měření finanční gramotnosti zaměřovaly. Šetření se liší v zaměření cílové skupiny, která je u prvního výzkumu dospělá populace a u výzkumu ČŠI se jedná o studenty prvního ročníku středních škol. Oba výzkumy se zaměřují na zjištění míry finanční gramotnosti a odhalení možných nedostatků v informovanosti obyvatel.

4.1. Finanční gramotnost 2020 – výzkum pro Ministerstvo financí ČR

Ministerstvo financí provádí každých 5 let měření finanční gramotnosti dospělé populace v ČR. Poslední měření proběhlo v lednu v roce 2020 a vychází z Národní strategie finančního vzdělávání 2.0. Jednalo se již o třetí vlnu šetření, předchozí šetření proběhla v letech 2010 a 2015. Cílovou skupinou tohoto šetření je obecná populace ČR starší 18 let ve vzorku 1003 osob. Struktura vzorku je velmi vyvážená jak už věkově, vzděláním, bydlištěm nebo i příjmy domácnosti.

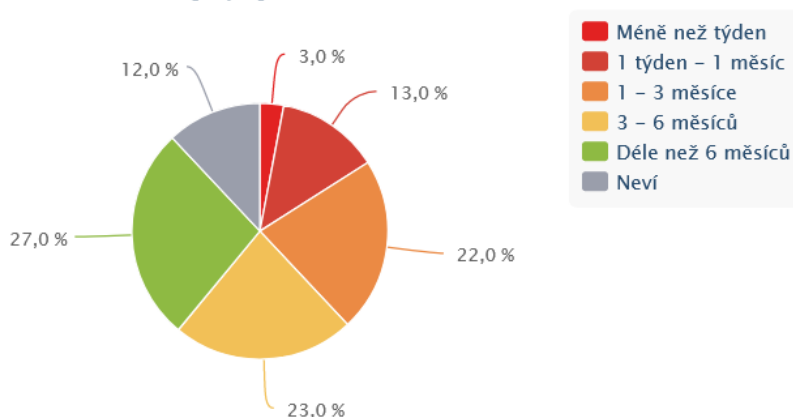
Ve srovnání s předchozími šetřeními došlo k mírnému zlepšení úrovně ekonomické zodpovědnosti. Takto celkové výsledky interpretovali sami autoři výzkumu, je ovšem důležité poznamenat, že ne nutně se musí jednat o zlepšení úrovně finanční gramotnosti, nýbrž o zlepšení ekonomické situace některých skupin obyvatel. Tento výzkum proběhl v době před pandemií covidu-19, což také mohlo ovlivnit výsledky šetření.

Finanční rezerva nám slouží jako jakási ochrana před nepředvídatelnými výdaji, které mohou velmi negativně ovlivnit naši finanční situaci. Na otázku „Dokážete zaplatit neočekávaný výdaj ve výši Vašeho měsíčního příjmu bez nutnosti půjčit si?“ odpovědělo kladně 62 % respondentů, což je o 7 % více než v předchozím šetření z roku 2015.

---

³⁹ Ministerstvo financí ČR. *Finanční gramotnost 2020 – Zpráva z výzkumu pro Ministerstvo financí ČR*. Online. 2020. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/mereni-urovne-financni-gramotnosti/2020/vysledky-mereni-financni-gramotnosti-20-3286> [cit. 2024-03-05]

Délka pokrytí životních nákladů v případě ztráty hlavního zdroje příjmů v domácnosti (2020, v %)

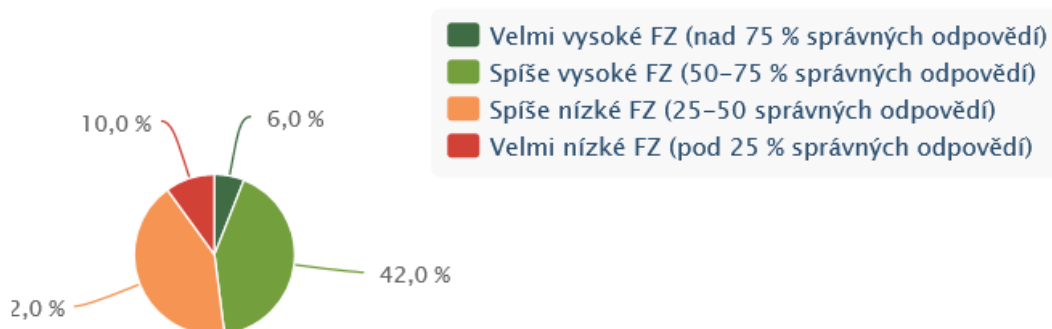

zdroj: Finanční gramotnost 2020 – Zpráva z výzkumu pro Ministerstvo financí ČR

Velmi zajímavá je i otázka, která se týká délky pokrytí životních nákladů v případě ztráty hlavního zdroje příjmů domácnosti, na kterou 27 % odpovědělo, že jsou ze současných finančních rezerv schopni financovat své životní náklady po dobu více než 6 měsíců. 23 % dále uvádí, že by při ztrátě příjmů dokázali financovat následující 3-6 měsíců. Zároveň z výsledků můžeme vyčíst, že došlo k aktivnějšímu přístupu občanů k vlastním financím, neboť lidé začali více spořit, stanovili si finanční cíle a omezili některé své výdaje, dvě třetiny domácností si vytvářejí rezervu pro přípravu ztráty příjmu.⁴⁰ Celkové výsledky výzkumu uvádějí, že velmi vysokými a spíše vysokými finanční znalostmi disponuje 48 % respondentů.

⁴⁰ Ministerstvo financí ČR. *Finanční gramotnost 2020 – Zpráva z výzkumu pro Ministerstvo financí ČR*. Online. 2020. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/mereni-urovne-financni-gramotnosti/2020/vysledky-mereni-financni-gramotnosti-20-3286> [cit. 2024-03-05]

Úroveň finančních znalostí (FZ) (2020, v %)

zdroj: Finanční gramotnost 2020 – Zpráva z výzkumu pro Ministerstvo financí ČR

Obecně ze závěru výzkumu můžeme vyčíst, že vyšší úroveň finančních znalostí mají vysokoškolsky vzdělaní lidé, lidé s vyššími příjmy a živnostníci. Naopak nižšími finančními znalostmi disponují lidé se základním vzděláním, osoby s nejnižšími příjmy a ekonomicky neaktivní lidé.

Měření také poukazuje na nedostatky ve znalosti důležitých pojmů z oblasti úvěrů a půjček jako je například úročení nebo RPSN. Pouze pětina z dotázaných zná ukazatel RPSN, zbytek nedokáže tento významný ukazatel ani popsat, ani jej v praktických příkladech použít.⁴¹ V oblasti úvěrů nalezneme zejména praktické úkoly týkající se problematiky deficitního domácího rozpočtu a poskytování úvěrů. Ve výsledcích zjistíme, že neznalost praktického využití ukazatele RPSN demonstruje skutečnost, že při rozhodování o půjčce se lidé rozhodují primárně podle výše měsíční splátky a až poté následuje výše roční úrokové sazby a ukazatel RPSN.⁴²

⁴¹ Ministerstvo financí ČR. *Finanční gramotnost 2020 – Zpráva z výzkumu pro Ministerstvo financí ČR*. Online. 2020 Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/mereni-urovne-financni-gramotnosti/2020/vysledky-mereni-financni-gramotnosti-20-3286> [cit. 2024-03-05]

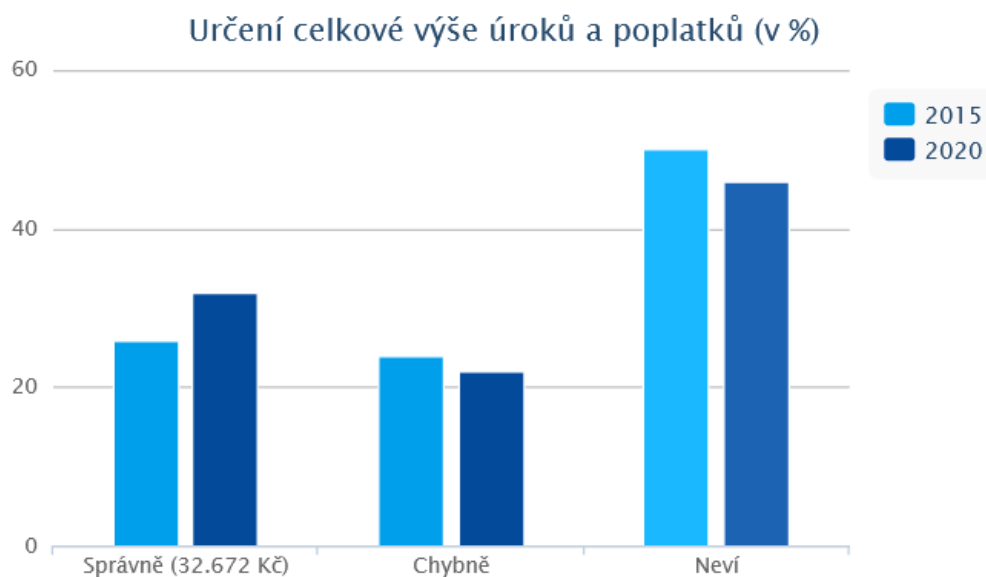
⁴² Ibidem.

Jako ukázkou z šetření je uveden následující příklad:

Příklad 3 - úvěrová terminologie

ZADÁNÍ – Kolik korun celkem zaplatíte na úrocích a poplatcích za celou dobu trvání úvěru, máte-li k dispozici následující údaje?

Výše úvěru	100.000 Kč
Doba splatnosti	48 měsíců
Úroková sazba	14,50%
RPSN	15,60%
Výše jednotlivých měsíčních splátek	2.758 Kč
Celková částka zaplacená klientem	132.672 Kč
Poplatky spojené s úvěrem	6 Kč měsíčně za inkaso splátky

Zdroj: Finanční gramotnost – zpráva z výzkumu pro Ministerstvo financí ČR

V uvedeném praktickém příkladu na celkovou výši úroků a poplatků za celou dobu trvání úvěru odpověděla správně pouze třetina respondentů. Zbytek uvedl špatný výsledek a většina dotázaných uvedla, že tento problém neumí vyřešit. Z celkových výsledků výzkumu je více než patrné, že je potřeba pracovat na zvyšování úrovně finanční gramotnosti u obyvatel ČR. Zároveň z výsledků šetření vyplývá, že nejvíce jsou ohrožené skupiny s nejnižší vzděláním, kterým může neznalost komplikovat řešení finančních problémů, a právě kvůli nim má finanční vzdělávání své místo už v základním vzdělávání, kterému se věnovalo následující šetření.

4.2. Finanční gramotnost žáků základních škol a výuka finanční gramotnosti na středních školách – Tematická zpráva ČŠI

V roce 2023 vydala Česká školní inspekce tematickou zprávu o úrovni a výuce finanční gramotnosti na českých základních a středních školách. Toto šetření bylo realizováno zejména z důvodu rostoucí pozornosti odborníků i veřejnosti k tématu finanční gramotnosti, ale i částečné potíže v orientaci ve světě financí, kterou přiznává většina Čechů.⁴³ Do šetření se zapojilo celkem 370 škol. Jednalo se o 26 607 žáků 1. ročníků středních škol. Jelikož šetření probíhalo v listopadu 2022, projevil se v něm tedy stav vzdělání, které žáci získali během plnění povinné školní docházky, tedy v základním vzdělávání.

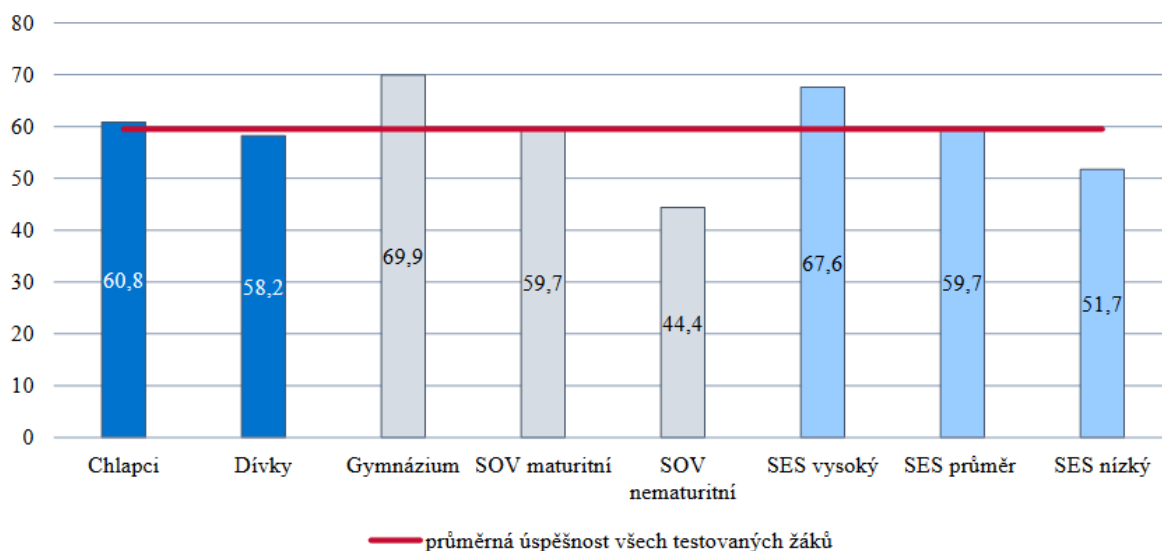
Výsledky šetření ukázaly, že početně silná skupina žáků dosáhla výborných výsledků, ale rovněž z šetření vyplynul i fakt, že necelá pětina žáků byla se svými výsledky zařazena do kategorie nedostačující úrovně finančních znalostí a dovedností. Výsledky žáků jsou dle ČŠI silně spojeny s jejich socioekonomickým statutem, kdy žáci s nižším socioekonomickým statutem vykazují nižší úroveň znalostí a dovedností.⁴⁴ Dle ČŠI se žáci s nižším socioekonomickým statutem více koncentrují v nematuritních oborech vzdělání středních odborných škol, a právě tito žáci dosáhli výrazně častější zastoupení v nejnižší kategorii dosažené úrovně výsledků.

---

⁴³ Česká školní inspekce. *Finanční gramotnost žáků základních škol a výuka finanční gramotnosti na středních školách – Tematická zpráva*. Online. 2020 Dostupné z: https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2023_p%C5%99%C3%ADlohy/Dokumenty/TZ_Financni-gramotnost.pdf [cit. 2024-03-05]

⁴⁴ Ibidem

Zdroj: Česká školní inspekce.

Tematická zpráva ČŠI poukazuje, že je potřeba, aby školy věnovaly vysokou pozornost finančnímu vzdělávání právě u žáků s nízkým socioekonomickým statusem. Celkově žáci získávají informace o financích zejména od rodiny, z internetu a sociálních sítí. U žáků s nízkým socioekonomickým statusem nemusí být ovšem kvalita a rozsah vědomostí poskytovaných rodinou dostatečná a rovněž internetové zdroje mohou skrývat mnoho nepřesností až zavádějících informací. V tomto případě je vysoká pozornost ji základní školy na finanční vzdělávání klíčová. Jako hlavní zdroj informací o penězích a financích uvedlo školu pouze 30 % žáků.⁴⁵

Z výsledků šetření můžeme vyčíst, že vysoký podíl žáků si nedůvěřuje ve zvládnutí některých důležitých prvků finanční gramotnosti, jako je například porozumění výpisům z účtu, vyřízení reklamace nebo převedení peněz z účtu na účet jiný. Je tedy důležité zaměřit výuku finančních témat i na činnosti z praxe, které podpoří budování důvěry žáku ve zvládnutí těchto úkonů spojených s finanční gramotností.

Vysoký podíl žáků uvedl, že své postoje i chování spojených s nakládáním s finančními prostředky považuje za zodpovědné, přesto však bylo zaznamenáno poměrně početné zastoupení žáků, jejichž návyky v oblasti financí lze označit za neodpovědné či dokonce lehkovážné, relativně častěji se přitom jednalo o žáky s nižším socioekonomickým statusem

⁴⁵ Česká školní inspekce. *Finanční gramotnost žáků základních škol a výuka finanční gramotnosti na středních školách – Tematická zpráva*. Online. 2020 Dostupné z: https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2023_p%C5%99%C3%ADlohy/Dokumenty/TZ_Financni-gramotnost.pdf. [cit. 2024-03-05]

a v nematuritních oborech vzdělávání.⁴⁶ Výsledkem tohoto šetření by mělo být zintenzivnění snažení a působení škol na své žáky v oblasti finančního vzdělávání. Základem takového působení by mělo být seznamování žáků s důsledky, které nevhodné vzorce chování ve vztahu k financím přináší, s riziky a mnohdy fatálními dopady, které pád do chudoby a/nebo přinejmenším do dluhové pasti přináší.⁴⁷

5. Finanční gramotnost v kurikulárních dokumentech

Pokud nahlédneme do kurikulárních dokumentů, ať se jedná o RVP nebo podpůrné kurikulum, zjistíme, že v těchto dokumentech je výuka finanční gramotnosti směřována zejména k učení se jednoduchému hospodaření s penězi a zacházení se svým rozpočtem. Dnešní doba a současné problémy společnosti ale poukazují na to, že finanční nároky na jednotlivce zahrnují mnohem složitější záležitosti a nelze se spoléhat jen základní finanční gramotnost. K vyřešení problémů jako je zadlužení českých domácností, exekuce nebo chudoba nám nestačí umět si sestavit rozpočet, ale je zde potřeba porozumění finančním produktům a strukturám spolu se schopností finančního plánování v krátkodobém a dlouhodobém horizontu.⁴⁸ Pokud chceme prozkoumat možnosti implementace těchto schopností do kurikulárních dokumentů, můžeme se inspirovat Švédskem. Ve Švédsku se finanční gramotnost vyučuje v rámci dvou samostatně vedených školních předmětů: Domácí a spotřebitelské znalosti a Společenské vědy, což je předmět, který si klade za cíl prohloubit u studentů porozumění společenským strukturám, vztahům a problémům a zvážit a uvažovat o roli hodnot v takových otázkách.⁴⁹ Finanční gramotnost v tomto případě integrována do socioekonomických otázek. Co se švédského kurikula týče, ani zde nemá finanční gramotnost silné zastoupení. Mezi učiteli vyvstala otázka, z čeho se tedy skládá použitelná finanční gramotnost a jak ji lze vyučovat v kontextu společenských věd.⁵⁰ Obsah finanční gramotnosti by měl žáky především motivovat, aby se učili o problémech důležitých po jejich současný i budoucí život. Jak už bylo v předchozí části textu zmíněno, pokud chceme, aby se mladí lidé naučili, jak činit finanční rozhodnutí, nestačí jim k tomu pouhá správa

---

⁴⁶ Česká školní inspekce. *Finanční gramotnost žáků základních škol a výuka finanční gramotnosti na středních školách – Tematická zpráva*. Online. 2020 Dostupné z: https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2023_p%C5%99%C3%ADlohy/Dokumenty/TZ_Financi-gramotnost.pdf [cit. 2024-03-05]

⁴⁷ Ibidem

⁴⁸ Björklund, M., & Sandahl, J. (2023). *Teaching and learning financial literacy within social studies – a case study on how to realise curricular aims and ambitions*. *Journal of Curriculum Studies*, 55(3), 325–338. <https://doi.org/10.1080/00220272.2023.2203771> [cit. 2024-06-20]

⁴⁹ Ibidem

⁵⁰ Ibidem

peněz sama o sobě. Nestačí tedy pouze vyučovat tzv. money management, pokud chceme usilovat o přínosné finanční vzdělávání, musíme tyto znalosti propojit s porozuměním fungování společenských struktur a neomezovat je pouze na osobní rovinu.

5.1. Finanční gramotnost v českém kurikulu

V České republice je kurikulum rozděleno do dvou úrovní: národní úroveň a školní úroveň. Pokud hovoříme o národní úrovni jedná se o rámcové vzdělávací programy, které jsou dále rozděleny pro jednotlivé stupně vzdělávání. Z nich pak dále vychází školní kurikulární dokumenty (školní vzdělávací programy), které jsou rámcovým vzdělávacím programům podřízeny. Vzhledem k nejednotě školních vzdělávacích programů je v této diplomové práci pracováno pouze s rámcovým vzdělávacím programem. Zároveň je nutné podotknout, že aktuálně probíhají revize rámcových vzdělávacích programů. Do své diplomové práce jsem si vybrala rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, neboť se v praktické části budu zabývat didaktickou přípravou pro druhý stupeň základní školy.

V rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání se s pojmem finanční gramotnost přímo nesetkáváme, dokument slouží jako jakýsi potenciál k jejímu rozvoji. Problematiku financí můžeme uvést jako součást vzdělávacích oborů *Výchova k občanství* a *Člověk a svět práce*.⁵¹ Možnosti k budování finanční gramotnosti ale nalezneme i v ostatních oblastech, jako je například *Matematika a její aplikace*, kde je kladen především důraz na řešení aplikačních úloh. RVP ZV otevírá možnosti práce s finanční gramotností především v pasážích, které se týkají praktického života, kritického přístupu k informacím, vnímání problémových situací, řešení problémových situací, vyhledávání informací, užívání logických, matematických a empirických postupů k uskutečnění podnikatelského záměru.⁵² V klíčových kompetencích a uvedených výstupech je zahrnuto vše, co vyplývá z definice finanční gramotnosti a standardů finanční gramotnosti.

Ve vzdělávací oblasti **Matematika a její aplikace** nalezneme výstupy orientované na řešení aplikačních úloh se vztahem k otázkám financí. RVP ZV tedy upozorňuje na řešení praktických problémů s využitím matematiky a je vhodné, aby praktické problémy byly voleny i s ohledem na nakládání s finančními prostředky.⁵³

---

⁵¹ ALTMANOVÁ, Jitka, FALTÝN, Jaroslav; NEMČÍKOVÁ, Katarína a ZELENDOVÁ, Eva (ed.). *Gramotnosti ve vzdělávání: příručka pro učitele*. V Praze: Výzkumný ústav pedagogický, 2010. ISBN 978-80-87000-41-0. str. 48

⁵² Ibidem

⁵³ Ibidem

Další vzdělávací oblast, která obsahuje výstupy, které se dají přiřadit k finančnímu vzdělávání je vzdělávací oblast **Člověk a jeho svět**. Tato oblast poskytuje žákům orientaci v základních formách vlastnictví, používání peněz v běžných situacích. Mezi konkrétními očekávanými výstupy v této vzdělávací oblasti nalezneme:

— ČJS-5-2-04 *Žák se orientuje v základních formách vlastnictví, používá peníze v běžných situacích, odhadne a zkontroluje cenu nákupu a vrácené peníze, za příkladu ukáže nemožnost realizace všech chtěných výdajů, vysvětlí, proč spořit, kdy si půjčovat a jak vrátet dluhy.*

Vzdělávací oblast **Člověk a společnost**, která je určena pro 2. stupeň ZŠ a do které patří vzdělávací obor Výchova k občanství, zahrnuje nejvíce prvků finančního vzdělávání. Ve vzdělávacím obsahu Člověk, stát a hospodářství pak nalezneme konkrétní očekávané výstupy:

— VO-9-3-01 *Žák rozlišuje a porovnává formy vlastnictví, včetně duševního vlastnictví a způsoby jejich ochrany, uvede příklady.*

— VO-9-3-02 *Žák sestaví jednoduchý rozpočet domácnosti, uvede hlavní příjmy a výdaje, rozliší pravidelné a jednorázové příjmy a výdaje, zváží nezbytnost jednotlivých výdajů v hospodaření domácnosti, objasní princip vyrovnaného, schodkového a přebytkového rozpočtu domácnosti*

— VO-9-3-03 *Žák na příkladech ukáže vhodné využití různých nástrojů hotovostního a bezhotovostního placení, uvede příklady použití debetní a kreditní platební karty, vysvětlí jejich omezení*

— VO-9-3-04 *Žák vysvětlí, jakou funkci plní banky a jaké služby nabízejí, vysvětlí význam úroku placeného a přijatého, uvede nejčastější druhy pojištění a navrhne, kdy je využít*

— VO-9-3-05 *Žák uvede a porovná nejobvyklejší způsoby nakládání s volnými prostředky a způsoby krytí deficitu*

— VO-9-3-06 *Žák na příkladu chování kupujících a prodávajících vyloží podstatu fungování trhu, objasní vliv nabídky a poptávky na tvorbu ceny a její změny, na příkladu ukáže tvorbu ceny jako součet nákladů, zisku a DPH, popíše vliv inflace na hodnotu peněz*

— VO-9-3-07 *Žák rozlišuje, ze kterých zdrojů pocházejí příjmy státu a do kterých oblastí stát směřuje své výdaje, uvede příklady dávek a příspěvků státního rozpočtu⁵⁴*

---

⁵⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Online. Praha: MŠMT, 2023. 165 s. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/> [cit. 2024-02-20]

5.2. Finanční gramotnost bavorském kurikulu

Jelikož se pojem finanční gramotnosti v českém kurikulu sám o sobě nevyskytuje, je vhodné analyzovat i kurikulum jiného státu. Zemí, kterou jsem do své analýzy zvolila, je Bavorsko, jehož nové kurikulum je v Německu považováno za jedno z nejprogresivnějších mezi všemi spolkovými zeměmi. Bavorsko jsem zvolila zároveň i díky blízkosti státu k České republice. Pro porovnání považuji za důležité poukázat na specifika organizace školního vzdělávání v Bavorsku. V Bavorsku je školní docházka rozdělena do několika sektorů počínaje předškolním vzděláváním, které zahrnuje zařízení pro děti ve věku do doby, než nastoupí do školy, což bývá zpravidla v šesti letech. V Německu není předškolní vzdělávání povinné. Povinná školní docházka začíná nástupem na základní školu (Grundschule), která zahrnuje 1. až 4. ročník a je společnou školou pro všechny děti v rozmezí 6-10 let. Na konci čtvrté třídy se žákům vystavuje přestupové vysvědčení, které pomáhá žákům a rodičům určit na jaký typ školy by měli žáci pokračovat. Po dokončení primárního vzdělávání se žáci rozhodují pro střední školu (Mittelschule), reálnou školu (Realschule) nebo gymnázium. Všechny tyto školy patří k nižšímu sekundárnímu vzdělávání a navazují na společnou základní školu. Jelikož v této diplomové práci pracuji zejména s druhým stupněm ZŠ, vybrala jsem si ekvivalent v podobě podrobnějšího rozboru nižšího sekundárního vzdělávání, které bude v další části podrobněji popsáno.

Střední škola (Mittelschule) zahrnuje 5. – 9. ročník a vyučování je zaměřeno silně prakticky vzhledem k budoucímu povolání. Žáci po dokončení obdrží vysvědčení o úspěšném absolvování střední školy. V reálné škole navštěvují žáci 5. – 10. třídu a žáci získávají všeobecné znalosti z různých oborů. Gymnázium navazuje na základní školu a trvá do konce 12. třídy, na jejíchž konci žáci absolvují zkoušku „Mittlere Reife“, po jejímž splnění mohou pokračovat dále ve studiu. Po úspěšném ukončení 10. ročníků dosáhnou žáci automaticky středního stupně vzdělání. Na nižší sekundární vzdělávání navazuje přímo vyšší sekundární vzdělávání. Tento stupeň zahrnuje všeobecné vzdělávací školy, odborné školy a firmy, které zajišťují praktickou výuku učňů v duálním systému.

Všem zmíněným stupňům vzdělávání je společný LehrplanPLUS. Jedná se o vzdělávací rámec zavedený pro všechny školy v Bavorsku od školního roku 2017/2018. Mezi klíčové charakteristiky LehrplanPLUS patří důraz na rozvoj kompetencí u žáků, tedy zaměření na rozvoj dovedností, schopností a postojů, které umožňují žákům úspěšně fungovat ve

společnosti.⁵⁵ Další důležitou součástí je inkluzivní přístup, kdy se snaží zajistit, aby vzdělávání bylo přístupné pro všechny žáky bez ohledu na jejich zdravotní stav nebo dovednosti.⁵⁶ Jedním z dalších principů tohoto vzdělávacího rámce je zaměření na praktické dovednosti. To může zahrnovat například projektovou práci, experimenty nebo terénní výzkum.

Co se finančního vzdělávání týče, můžeme v bavorském vzdělávacím rámci najít několik výstupů a zmínek o tomto tématu. Náznak finančního vzdělávání najdeme v každodenní kompetenci a ekonomii pro život (Alltagskompetenz und Lebensökonomie). Každodenní dovednosti jsou takové dovednosti, se kterými se žáci setkávají ve vlastním životě. Tato oblast obsahuje témata jako řízení domácnosti, sebeurčené chování spotřebitelů nebo například digitální jednání. V nejširším slova smyslu jsou každodenní dovednosti, které umožňují žákům orientovat se v každodenním životě a prosazovat postoje, které přispívají ke konstruktivním řešením každodenních výzev. V mezioborové interakci pomáhají právě i v oblastech sebeurčeného chování spotřebitele nebo řízení domácnosti. V oblasti řízení domácnosti se odkazuje na následující kompetence:

- Žáci reflektují a využívají své znalosti o ekonomických a ekologických principech hospodaření v domácnosti pro promyšlené hospodaření domácnosti ve vlastních životech
- Žáci jednají a konzumují v domácnosti a každodenním životě podle zásad udržitelnosti.

V rámci školního spotřebitelského vzdělávání si žáci osvojují následující kompetence:

- Žáci zváží a zpochybní osobní potřeby a přání spotřebitelů
- Žáci znají základy reflektovaného spotřebitelského rozhodnutí (např. kritéria kvality a bezpečnosti, ceny, výrobní metody) a také zdroje informací pro spotřebitele
- Žáci mají základní znalosti spotřebitelského práva pro lepší posouzení vlastních práv a povinností
- Žáci jsou schopni reflektivního, odpovědného, udržitelného a hodnotově orientovaného sebeurčeného spotřebitelského chování

---

⁵⁵ LehrplanPLUS [online]. Mnichov: IB,S 2017 Dostupné z: <https://www.lehrplanplus.bayern.de/> [cit. 2024.03.05]

⁵⁶ Ibidem

-Žáci dokáží zvládat finanční úkoly v každodenním životě.

Tyto základní kompetence by se měly odrážet v konkrétních učebních plánech jednotlivých škol. Pro analýzu konkrétních výstupů u jednotlivých typů škol jsem si vybrala výstupy reálné školy. Na obou typech školy se s pojmem finanční gramotnosti setkáváme v oblasti Ekonomické a spotřebitelské vzdělávání (Ökonomischen Verbrauchsbildung), konkrétně pak v předmětu Ekonomie a Právo (Wirtschaft und Recht). Tento předmět má za cíl rozvoj tržních a finančních dovedností žáků a položit tak základ pro odpovědné, udržitelné a hodnotově orientované spotřebitelské chování a nakládání s penězi. Očekávané výstupy z tohoto předmětu v 8. ročníku jsou zaměřeny zejména na tržní ekonomiku a orientaci v ní. Jako příklad si můžeme uvést následující výstupy:

- Žáci vysvětlí faktory ovlivňující nabídku a poptávku. Na základě toho vyvozují závěry o typickém chování účastníků trhu a přenášejí to do konkrétních nákupních a prodejních situací v každodenním životě.

-Žáci představují vzájemné vztahy mezi ekonomickými aktéry v cirkulárním modelu. Při tom vyvozují závěry o jednoduchých makroekonomických vztazích.

Další kapitola v tomto předmětu je zaměřená na spotřebitelskou gramotnost. Cílí zejména na schopnost analýzy různých strategií a jejich vlivu na spotřebitele, kritické vyhodnocování různých zdrojů spotřebitelských informací a na přehled v nabídkách institucí pro spotřebitelské poradenství. Tento předmět Ekonomie a právo najdeme i v 9. ročníku, kde jsou jeho očekávané výstupy daleko konkrétnější. V oblasti hospodářské jednání (Wirtschaftliches Handeln) jsou výstupy soustředěny na ekonomické principy, faktory ovlivňující nabídku a poptávku, tržní ekonomiku a systém sociálního zabezpečení.

Další předmět, ve kterém nalezneme výstupy, které se týkají finančního vzdělávání, nese název Sociální výchova (Soziallehre). Žáci by po absolvování tohoto předmětu měli být schopni zpochybňovat a vyhodnocovat ekonomické faktory ovlivňující rozhodování spotřebitelů, jako jsou například reklamní a prodejní strategie. Je zde i zmínka o novodobých formách marketingu jako je například influencer marketing, který v dnešní době rychle nabírá na popularitě. I v tomto předmětu je kladen důraz na ekologii a udržitelnost.

5.3. Dílčí závěry

Po porovnání výstupů českého a bavorského kurikula bylo zjištěno několik zajímavých poznatků. V obou kurikulech je téma finančního vzdělávání obsaženo a rozpracováno, avšak ani v jednom z nich se nevyskytuje finanční vzdělávání jako samostatný předmět. V Českém kurikulu nalezneme výstupy finančního vzdělávání zejména v předmětu výchova k občanství a v oblasti Člověk a jeho svět, v tom bavorském pak především v předmětu Ekonomie a právo a Sociální výchova.

První rozdíl nalezneme hned v konkrétních formulacích a podobě českého a bavorského kurikula. České kurikulum, tedy rámcový vzdělávací program, stanovuje základní cíle vzdělávání a předměty, které ovšem nejsou specifikované, chybí zde obsah, který by odpovídal výstupům. Oproti tomu bavorské kurikulum má podrobnou strukturu a obsah, neboť obsahuje konkrétní učební plány pro jednotlivé předměty a stupně vzdělávání. V praxi si škola do svého školního vzdělávacího programu (ŠVP) může očekávané výstupy z RVP rozdělit do libovolných ročníků, v Bavorsku jsou výstupy stanoveny pro jednotlivé ročníky již v LehrplanuPLUS. České kurikulum tedy poskytuje školám jistou flexibilitu, která dovoluje školám přizpůsobit si vzdělávací obsah dle svých konkrétních potřeb a podmínek. Dalším rozdílem je i zaměření a důraz v jednotlivých kurikulech. České kurikulum klade důraz na všeobecné vzdělávání a rozvoj obecných dovedností a znalostí. Bavorské kurikulum může mít větší důraz na praxi a odbornou přípravu v závislosti na typu školy a zaměření.

6. Finanční gramotnost v učebnicích

V předešlé kapitole bylo srovnáno české a bavorské kurikulum, je tedy na místě podrobit analýze i běžně dostupné materiály pro učitele i žáky. V této kapitole se zaměřím na nejčastěji používané učebnice výchovy k občanství, které jsou běžně dostupné na českém trhu. Tyto učebnice budou doplněny o analýzu nové učebnice od Roberta Čapka, která slibuje propojení s praxí a důraz na aktivitu žáků. Analyzovány budou konkrétně učebnice OBČANKA (Taktik), Občanská výchova (Fraus) a Výchova k občanství (Nová škola).

6.1. Učebnicová řada *Výchova k občanství* nakladatelství *Nová škola*

Učebnicová řada nakladatelství *Nová škola*, která, vznikla pod vedením Mgr. Antonie Laicmanové, je v dnešní době hojně využívaným materiálem k výuce výchovy k občanství. Vyšlo již několik aktualizovaných vydání a nabízí i multimediální interaktivní učebnici MIUč+. V úvodu každé kapitoly se nachází motivační texty, které mají v žácích vzbudit zájem o příslušné téma.⁵⁷ Úkoly jsou v učebnici voleny tak, aby v žácích rozvíjely čtenářskou gramotnost a myšlenkové operace žáků. V učebnici najdeme několik skupinových aktivit, které přispívají k vzájemné kooperaci a komunikaci, která je pro žáky neméně důležitá jako vzdělávací obsah této učebnice. Každá kapitola je zakončena opakováním, ve kterém se nachází úkoly různé povahy k procvičení dané kapitoly.

Část, která se zabývá finančním vzděláváním nalezneme v učebnici určenou pro 9. ročník pod kapitolou „Finanční gramotnost“ a je jí věnováno celkem 14 stran. Každé téma je v učebnici uvedeno motivačním citátem nebo příběhem, který má za úkol vnést žáky do daného tématu. Téma finanční gramotnosti začíná kapitolou s názvem *Peníze*, která je uvedena příběhem o zákonném platidlu z knihy *Ekonomie* od Roberta Holmana. V této kapitole se žáci seznámí s historickými platidly, funkcí peněz, formou peněz, měnou a možnostmi platby. V učebnici převládá text, konkrétně definice jednotlivých pojmů, otázky a úkoly. Obrázků je zde velmi málo a chybí přehlednější grafické uspořádání. Následuje kapitola *Hospodaření domácnosti*, kde je žákům představen osobní a rodinný rozpočet a daň z příjmu. Rozpočtům je věnována celá dvoustrana, na které najdeme dva sestavené rozpočty, definice příjmů a výdajů a rozdíl mezi hrubou a čistou mzdou. Další kapitola nese název *Trh výrobků a služeb*, ve které jsou žáci seznámeni s fungováním trhu. Tedy konkrétně s pojmy nabídka, poptávka, cena a konkurence. Kapitola s názvem *Úspory, úvěry a úroky* ve svém úvodu popisuje podoby účtů (běžný x spořicí účet). V podkapitole *úvěr* se nachází několik bodů, co úvěr vlastně je a pak celá strana věnována úrokům, kde se žáci mohou seznámit i s pojmy jako je RPSN nebo lichva. V kapitole ovšem chybí pojmy jako je například dluh, zadlužení, exekuce, schopnost splácet atd. V poslední podkapitole, které se týká bank, najdeme finanční produkty, které banky svým klientům poskytují: pojištění, úvěry, leasing, hypotéka. Následuje strana určena k opakování tématu, kde najdeme osmisměrku s pojmy z finanční gramotnosti a několik otázek na osvojené znalosti.

---

⁵⁷ LAICMANOVÁ, Antonie. *Výchova k občanství 9: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 7. aktualizované vydání. *Duhová řada*. Brno: Nová škola, 2024. ISBN 978-80-7600-449-8.

Tato učebnice je velmi obsáhlá, co se množství pojmů týče. Struktura jednotlivých kapitol se neliší, vždy je téma uvedeno citátem nebo příběhem, následuje výčet pojmů a definic a následně několik otázek a úkolů. Na spodním okraji strany pak najdeme slovíčka v anglickém a německém jazyce, která slouží jako zajímavost, neboť některá zvolená slovíčka jsou velmi náročná a od žáků nelze čekat, že by si je zapamatovali. Učebnice jako taková poskytuje velmi dobrý teoretický základ, i když je zde několik pojmů a témat, která v ní nejsou zahrnuta. Kapitola o úvěrech obsahuje pouze definici pojmu a popis, jak fungují úroky. Zároveň učebnice neposkytuje dostatek příležitostí pro aktivitu žáků, nenachází se zde žádné autentické texty ani příležitosti pro skupinovou práci.

6.2. Učebnicová sada OBČANKA nakladatelství Taktik

Učebnicová sada OBČANKA nakladatelství Taktik je aktuálně nejnovější učebnicovou řadou výchovy k občanství na českém trhu. Učebnice vznikly pod vedením Mgr. Roberta Čapka, Ph.D. od 2021 do roku 2024, kdy nakladatelství připravuje k vydání poslední díl učebnicové sady. Tyto učebnice otevírají žákům cestu k samostatnému myšlení, neboť většina úkolů, které v učebnicích najdeme, je od žáků vyžadují. Žáky podporuje k třídění informací, vyhledávání kvalitních a ověřených zdrojů a k práci s názorem vlastním i ostatních. Látka je v učebnicích propojena s praxí a klade důraz na aktivitu žáků a samostatné přemýšlení o probíraných tématech.⁵⁸ Učebnice dále klade důraz na rozvoj měkkých dovedností. V každé učebnici je uveden výstup dovedností, které by si měl žák během výuky osvojit.

Téma ekonomie se objevuje v učebnici pro 8. ročník, která nese název „OBČANKA 8 – dobrý ekonom“. Učebnice začíná přehledem dovedností, na které je tato učebnice zaměřena a jednou z nich je právě „skill ekonom“ (dalšími dovednostmi jsou skill výživový specialista a skill psycholog). Učebnice je zaměřena na měkké dovednosti, což je viditelné právě z těchto stran, které se na jednotlivé dovednosti zaměřují. Během školního roku, a tedy během práce s učebnicí, žáci postupně získávají body, které vedou k naplnění jednotlivých dovedností. Pro dosažení skillu ekonom musí žáci splnit čtyři aktivity, které se nachází dále v učebnici. Tyto čtyři aktivity jsou zaměřeny na podvodné emaily, rodinný rozpočet, investice a založení vlastní firmy. Zároveň se v učebnici u každé dovednosti nachází doporučení pro další kariérní zaměření. U skillu ekonom se jedná o profese ekonom, analytik trhu, finančník, bankéř, ekonomický poradce, obchodník a makléř.

---

⁵⁸ ČAPEK, Robert. *Občanka 8: dobrý ekonom*. Praha: Taktik, 2023-. ISBN 978-80-7563-648-5

Ekonomii bylo celkem věnováno 32 stran, což je ve srovnání s ostatními vybranými učebnicemi nadstandard. V kapitole o ekonomii se nachází tradiční témata jako je placení, rodinný rozpočet nebo bankovníctví. Nachází se zde ale i několik témat, která ve straších učebnicích nenajdeme. Jedná se například o podvodné emaily a další internetové podvody, které se týkají financí (s tímto tématem se žáci nejčastěji setkávají v rámci průřezového tématu mediální výchova), investice nebo fairtrade. Učebnice dále obsahuje rozsáhlejší projekt, který spočívá v založení vlastní firmy a uvedení na trh.

Všechna témata jsou žákům představena konstruktivistickým způsobem, kdy si žáci konstruují své vlastní poznatky a jsou v rámci učebního procesu aktivní. V učebnici nenajdeme dlouhé teoretické pasáže s definicemi, které by si žáci měli opisovat do sešitu, ale úkoly, které jsou zaměřeny na jejich samostatné myšlení a uchopení tématu pro jejich budoucí život. Z teorie se v učebnici nachází jen zlomky informací, které najdeme v ostatních dvou analyzovaných učebnicích, nachází se však zde témata českými učebnicemi doposud nezpracovaná. Právě téma fair trade se v učebnicích výchovy k občanství pro základní školy nevyskytuje, ale můžeme ho zaznamenat v učebních materiálech ze zeměpisu. V této učebnici je téma fair trade postaveno na skupinové práci s textem a vytvoření infografiky, při které se žáci seznámí s konkrétními daty z dané oblasti.

V učebnici se nachází velký výběr aktivit, které vedou žáky ke kritickému myšlení a kooperaci. Převažují zde zejména aktivity, které vyžadují práci ve skupině a různé metody práce s textem. V učebnici je zahrnuto několik autentických textů, se kterými žáci pracují (nejčastěji se jedná o metody zaměřené na kritické myšlení). Tyto texty najdeme u témat podvodné emaily (název kapitoly: Je to důvěryhodné?), kde najdeme celkem 6 emailových zpráv, které jsou zaměřeny na získávání dat od příjemců. Žáci dále zjišťují, o jaký druh podvodu se jedná a hledají společné znaky, jak takové podvodné emaily odhalit. Dalším tématem, kde byly využity autentické texty, je téma právnických případů z oblasti autorského práva, kdy jsou žákům představeny čtyři případy, kdy došlo k porušení autorského práva a žáci mají objasnit, jak konkrétně bylo právo porušeno a navrhnout, jak by měl případně rozhodnout soud.

Nejvíce prakticky zaměřena je pak kapitola, která nese název Jdeme na trh! Aneb deset kroků k úspěchu. Jedná se o projet, během kterého žáci postupují podle jednotlivých kroků a zakládají si vlastní imaginární firmu. Kroků, které žáci musí splnit, je dohromady deset a jsou seřazeny tak, aby žáci mohli postupně vylepšovat a reflektovat své nápady. Nechybí zde ani zpětná vazba od spolužáků, práce se strategií lean canvas, která je hojně využívaná v podnikatelské sféře, vytvoření prototypu, který je následně opět hodnocen spolužáky a v neposlední řadě i propagace produktu a marketing.

Tato učebnice byla do analýzy zahrnuta z důvodu jejího konstruktivistického pojetí učiva. Autor učebnice popisuje uvedené metody jako „metody otevřené didaktiky“ a nabízí širokou škálu aktivit, které jsou zaměřeny na práci žáka. Učebnice přichází s několika novými tématy, se kterými se v běžně používaných učebnicích nesetkáme, postrádá ovšem některá témata, která by opomíjena být neměla. Téma úvěrů je zde pouze zmíněno v kapitole o bankách, kde je popsáno, jak banky pracují s penězi. Chybí zde informace například o úroku, RPSN nebo nebankovních společnostech.

6.3. Učebnicová sada Občanská výchova (Fraus)

Učebnicová řada Občanská výchova od nakladatelství Fraus je jednou z často používaných učebnic ve výchově k občanství. Učebnice vznikla pod vedením Terezy Krupové, Michala Urbana, Tomáše Friedela, Dagmar Janoškové a kol. V současné době jsou k dispozici hybridní verze učebnic, které nabízí propojení s online materiály a interaktivním procvičováním. Téma ekonomie je obsaženo v učebnicích po 8. a 9. ročníky. V učebnici Občanská výchova 8 najdeme kapitolu s názvem Hospodaření, které je věnováno celkem 11 stran z učebnice.⁵⁹ V učebnici Občanská výchova 9 se nachází kapitola se stejným názvem a je jí věnováno celkem 20 stran.⁶⁰ Na konci každé kapitoly se nachází jedna strana závěrečného shrnutí, kde najdeme nejdůležitější informace z celé kapitoly a úkoly na ověření osvojení učiva.

V učebnici Občanská výchova 8 je téma ekonomie zaměřeno především na hospodaření jednotlivce a domácnosti. Nachází se zde témata peníze, placení, cena, potřeby.

V jednotlivých podkapitolách se nachází definice základních pojmů a na každé straně jsou

---

⁵⁹ URBAN, Michal; FRIEDEL, Tomáš; KRUPOVÁ, Tereza; JANOŠKOVÁ, Dagmar a ONDRÁČKOVÁ, Monika. *Občanská výchova 8: hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Škola s nadhledem. Plzeň: Fraus, 2021. ISBN 978-80-7489-716-0.

⁶⁰ URBAN, Michal; FRIEDEL, Tomáš; KRUPOVÁ, Tereza; JANOŠKOVÁ, Dagmar a ONDRÁČKOVÁ, Monika. *Občanská výchova 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2., upravené vydání. Škola s nadhledem. Plzeň: Fraus, 2021. ISBN 978-80-7489-649-1.

doplněny o úkoly, které se k jednotlivým tématům vážou. Nachází se zde kontrolní otázky, úkoly, které jsou zaměřeny na samostatné myšlení žáků. Naopak se zde nevyskytují úlohy na skupinovou práci nebo autentické texty, se kterými by žáci mohli pracovat. Blok ekonomie je v této učebnici uveden tématem dělby práce, který je popsán na příkladu s pastevcem ovcí. Žáci se seznámí s Maslowovou pyramidou potřeb, historickými platidly, nastavením ceny, nabídkou a poptávkou a fungováním trhu. Učebnice je doplněna o mezipředmětové poznatky, zejména informacemi z dějepisu. V závěrečném shrnutí najdeme krátké shrnutí tématu v několika bodech, úkol týkající se křivky nabídky a poptávky a celkem sedm otázek na ověření osvojení znalostí. Otázky jsou voleny tak, aby pokryly všechna témata z kapitoly a zaměřují se na základní znalosti, které by měli mít žáci osvojené. Témata, která v učebnici najdeme se týkají především hospodaření s financemi jednotlivce, témata jako jsou úvěry, sociální systém atd. se nachází v učebnici pro 9. ročník.

Učebnice Občanská výchova 9 je zaměřena na hospodaření státu a bankovní instituce. Téma ekonomie je rozděleno celkem do 6 kapitol: Stát a národní hospodářství, Státní rozpočet, Záchytná sociální síť, Banky a bankovníctví, Nejen stát hospodaří a Právní subjekty podnikání. Učebnice má stejnou strukturu, tedy definice jednotlivých pojmů, otázky zaměřené na samostatné myšlení nebo kontrolu osvojení znalostí a dále úkoly, které doplňují jednotlivá témata. První část, tedy první tři kapitoly, jsou věnovány hospodaření státu a jeho vlivu na život jedince a domácnosti. Žáci se seznámí se státním rozpočtem a jeho příjmy a výdaji, významem státu na trhu a sociálním zabezpečením. Náročnější pojmy jsou žákům přiblíženy názornými obrázky, které zjednodušují pochopení náročnější látky.

V další části učebnice se nachází téma banky a bankovníctví, které je zaměřeno na finanční trh. V této kapitole jsou žákům představena následující témata: cenné papíry, bankovní systém, úvěry a podnikání. V této části učebnice se již setkáváme s pojmy jako je lichva, RPSN, exekuce, úrok nebo hypotéka. Bohužel pojmy jsou často nevysvětleny a jsou pouze uvedeny v otázkách k zamyšlení nebo v úkolech navíc. Problematika úvěrů je žákům přestavena příběhem paní Důvěřivé, která koupila synovi počítač na splátky, ale během splácení přišla o práci, a navíc musí zaplatit o 10 000 Kč navíc. V příběhu vidíme popis nákupu na splátky, neschopnost splácet a úroky, které se k nákupu na splátky vážou.

K příběhu se váže zadání „Přečti si následující příběh a popiš, v čem došlo k pochybení a jak by se dalo důsledkům vyhnout“. Tato aktivita tedy vybízí žáky k diskusi a vymýšlením různých strategií, jak zabránit důsledkům, nad kterými žáci musí rovněž přemýšlet, neboť

se v učebnici nevyskytují. Je zde sice uveden pojem exekuce, který je ovšem pouze v postranním sloupci s informacemi navíc. Pojem není nijak vysvětlen, vyskytuje se na něj pouze otázka, zdali žáci vědí, co znamená. Není zde vyznačena návaznost na příběh ani na fakt, že se jedná o jeden z možných důsledků neschopnosti splácet. V závěrečném shrnutí se opět vyskytuje krátké shrnutí v bodech, úkol na vysvětlení pojmů a sedm otázek na ověření osvojení znalostí.

Učebnicová sada Občanská výchova od nakladatelství Fraus je velmi dobře graficky zpracovaná a doplněna o mnoho ilustrací a fotografií, které žákům usnadňují osvojení látky. Velké plus je i mnoho otázek, které podněcují diskusi mezi žáky a úkoly, které podporují samostatné myšlení žáků. Poznatky jsou žákům předávány pomocí definic, popřípadě otázek v postranním sloupci. Nenachází se zde větší množství příležitostí pro skupinovou práci nebo projekty. Informace v učebnici jsou aktuální. Nakladatelství Fraus poskytuje i několik online materiálů, které jsou volně ke stažení, jako jsou pracovní listy nebo závěrečný test. V učebnicích je dle mého názoru téma ekonomie velmi dobře zpracováno, jen by bylo vhodné zařadit více úkolů pro aktivitu žáků a skupinovou práci.

6.4. Dílčí závěry

Po analýze učebnic Výchova k občanství, OBČANKA a Občanská výchova lze vyvodit několik závěrů. Všechny učebnice obsahují důležité základní pojmy a jsou v souladu s RVP ZV. Čím se od sebe jednotlivé učebnice liší, je jejich struktura, pojetí jednotlivých témat a množství stran, které tématům finanční gramotnosti věnují. Učebnice Výchova k občanství a Občanská výchova jsou si velmi podobné, co se obsahu týče. Je zde velké množství teoretických informací, definic a otázek, které se k jednotlivým tématům vážou. Úkoly, které jsou v těchto učebnicích zařazeny jsou úkoly nízké kognitivní náročnosti, nejčastěji se pak jedná o zodpovězení otázek, na které nenajde žák odpověď v učebnici. Učebnice Občanská výchova je o několik témat obsáhlejší a vyskytuje se zde velké množství ilustrací a fotografií. Učebnice OBČANKA nám nabízí nový pohled na podobu učebnic. Neobsahuje mnoho definic, ale úkoly, které žáky podněcují ke konstruování vlastních poznatků. Tato učebnice zároveň nepokrývá tolik témat, jako další analyzované učebnice.

Již z komparace kurikulárních dokumentů můžeme konstatovat, že opomíjenými tématy jsou dluhy, zadlužení nebo například exekuce. Není tomu jinak ani v učebnicích, kde se tyto pojmy nevyskytují nebo vyskytují pouze okrajově jako zmínka v postranním sloupci. Pro téma úvěrů neposkytuje ani jedna z učebnic dostatečnou podporu pro žáky ani pedagogy.

7. Zadlužení českých domácností

Po analýze výsledků, které nabízejí výzkumy měření úrovně finanční gramotnosti a porovnání výstupu kurikulárních dokumentů, zjišťujeme, že je zde několik témat, která i přes svou důležitost a problematiku, nejsou v kurikulárních dokumentech obsažena. Jedním z opomenutých témat je například zadlužení domácností a jednotlivců. S tímto pojmem pak souvisí pojmy jako exekuce, insolvence nebo například nekalé praktiky poskytovatelů úvěrů, o kterých v kurikulárních dokumentech taktéž není ani zmínka. Po analýze běžně dostupných učebnic, ve kterých se daná témata rovněž nevyskytují, se tato témata mohou jevit jako nedůležitá. Dle mého názoru je důležité, aby se i tato témata dostala do povědomí žáků již na základní škole, neboť tato témata představují aktuální problémy pro českou společnost, které jsou součástí.

Využívání možnosti úvěrů je dnes již běžné ve všech vyspělých zemích, moderní společnost je na ně zvyklá a umí s nimi žít. Nemají ovšem jen pozitivní dopady jako je zlepšení blahobytu domácnosti, ale vysoká míra zadlužení může mít za následek snížení finanční odolnosti domácnosti, tedy odolnost vůči finančním šokům.⁶¹ Je tedy velmi důležité do jaké fáze se jedinec nebo domácnost v rámci čerpání úvěrů dostane, neboť tyto činnosti mohou vést k velmi závažným finančním problémům, které mohou mít velmi vážné důsledky. Zadluženost je stav, kdy se jednatel, popřípadě domácnost dostane do pozice dlužníka, který je zavázán půjčené peníze vrátit věřiteli, který mu peníze půjčil. České domácnosti si půjčují na různé věci a dle České bankovní asociace má zkušenost s půjčkami 83 % Čechů.⁶² Česká bankovní asociace dále uvádí, že české domácnosti nejčastěji využívají nákup na splátky, kontokorent, jiný spotřebitelský úvěr a kreditní kartu.

---

⁶¹ FIALOVÁ Kamila, MYSLÍKOVÁ Martina. Půjčky, úvěry a zadluženost v českých domácnostech. Sociologický ústav Akademie věd ČR. Online. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/pujcky-uvery-zadluzenost-v-ceskych-domacnostech> . . [cit. 2024-04-24].

⁶² Česká bankovní asociace: Průzkum ČBA: Češi a zadlužování 2021. 29-09-2021 Dostupné z: <https://cbaonline.cz/cesi-a-zadluzovani-2021>. [cit. 2024-04-24].

Je velmi důležité diferencovat pojmy zadlužení a předlužení, které spolu úzce souvisí. Předlužení je stav, kdy člověk není schopen plnit své finanční závazky.⁶³ V praxi tedy mluvíme o situaci, kdy souhrn závazků dlužníka převyšuje hodnotu jeho majetku a dlužník tedy není schopen svoje závazky splnit, ani kdyby prodal veškerý svůj majetek. S předlužením je tedy bezesporu spojena řada negativních důsledků, které mají nejen ekonomickou, ale i sociologickou nebo psychologickou povahu. Jako nejčastější si můžeme uvést ztrátu motivace pracovat, závislost na sociálních dávkách, sociální vyloučení, vystěhovávání, odebrání dětí do ústavní péče, úzkosti a deprese.⁶⁴

Zadluženost a předluženost je v české společnosti velmi aktuální téma. Dle výzkumu Život k nezaplacení z roku 2022, který byl organizován Českým rozhlasem a výzkumnou organizací PAQ Research, se život v Česku stává opravdu náročným, co se pokrytí všech výdajů týče. Dle Daniela Prokopa, který je spoluautorem tohoto výzkumu začíná být život v Česku k nezaplacení pro pětinu populace.⁶⁵ Do této pětiny spadají zejména důchodci, samoživitelé a chudé rodiny v nájmech. V souvislosti s tímto výzkumem uvádí Prokop pojem příjmové chudoby, která udává podíl osob v domácnostech, které nedosahují na stanovenou hranici příjmu, a u každého typu domácnosti se liší.⁶⁶ Prokop uvádí, že po době lockdownu došlo k rapidnímu růstu příjmové chudoby z 10 % na 19 %. Začátkem tohoto roku by měla být dle Českého statistického úřadu míra ohrožení příjmovou chudobou opět na úrovni 9,8 %. Je tedy logické, že poměrně značné procento domácností sáhne po úvěru, které pak ovšem mají problémy splácet, a to může vyústit do exekucí, jejichž počet stejně tak během epidemie covidu-19 narostl.

---

⁶³ BALABÁN, Zdeněk. Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti. 2. aktualiz. vyd. Praha: Cofet, 2011, 416 s. ISBN 978-80-904396-1-0. str. 51

⁶⁴ Ibidem

⁶⁵ PROKOP Daniel, SENKOVÁ Zita. *Daniel Prokop: Dopady inflace bolí stále více lidí. Řadě z nich zbývá pouhých 100 korun na den.* In: Český rozhlas dvojka. 12-05-2022 Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/daniel-prokop-dopady-inflace-boli-stale-vice-lidi-rade-z-nich-zbyva-pouhych-100-8744140>. [cit. 2024-04-24].

⁶⁶ Český statistický úřad. *Milion Čechů bojuje s chudobou.* Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/milion-cechu-bojuje-s-chudobou> . [cit. 2024-04-24].

Častým problémem českých domácností, které se v podobné situaci vyskytnou, je pak nevědomost, jak daný problém řešit. Dle Prokopa pak zadlužení jedinci přestávají být schopni řešit situaci chudoby racionálně a rapidně u nich roste riziko, že udělají unáhlené rozhodnutí a přistoupí k řešení ve formě spotřební půjčky.⁶⁷ Prokop dále uvádí, že velká část lidí, kteří jsou v exekuci, do tohoto problému spadla právě kvůli spotřebním úvěrům na hrazení takových věcí, které nezvládali zaplatit – energie, nájem, telefon apod.

Problematika zadlužení českých domácností a exekucí je velice aktuálním problémem české společnosti. Finanční trh nabízí nespočet dlouhodobých i krátkodobých úvěrů, lidé jsou k takovým úvěrům lákáni všemožnými taktikami, lákavými reklamami a je velice lehké takové nabídky podlehnout. Poskytovatelé úvěrů během epidemie covidu-19 velmi zintenzivnili své nabídky, a to například posíláním osobních dopisů s informací, že nenahlíží do registru dlužníků, že půjčit si je velmi snadné a peníze budou za několik dní k dispozici. Zejména méně finančně gramotní lidé pak můžou sednout takovým poskytovatelům na lep. Dle ČNB vzrostl dluh českých domácností u bank letos na více než 2,259 bilionu korun, což je dle analytika Provident Financial Petra Javůrka zapříčiněno optimističtějšími očekáváním pro letošní rok a tím se zvyšující chutí utrácet.⁶⁸ Můžeme tedy říci, že zadluženost českých domácností stoupá, neboť v roce 2023 se zadluženost českých domácností pohybovala na čísle 2,23 bilionu korun.⁶⁹

7.1. Důsledky zadlužení

Důsledků zadlužení najdeme mnoho, proto jsem se rozhodla je v této kapitole rozdělit do několika kategorií dle jejich povahy. Prvními z nich jsou sociální důsledky zadlužení, které se týkají společenské pozice platebně neschopných, tedy těch domácností a jedinců, kteří nejsou schopni své závazky řádně splatit. Mluvíme o skupinách obyvatel, jejichž schopnost splácet své pohledávky je ohrožena vnějším vlivem. Jedná se například o nezaměstnané, rodiče samoživitele, sociálně slabší rodiny, nemocné nebo seniory. Další skupinou, která je těmito důsledky zasažena a není na první pohled s pojmem neschopnosti splácet spojována, jsou vězni, kteří do výkonu trestu přicházejí se zadlužením nebo exekucí. Prací ve věznicích si

---

⁶⁷ POKORNÝ Jan. PROKOP Daniel. *Chudí lidé cítí deprese téměř dvakrát častěji než bohatí. Často neví, jak to řešit.* In: irozhlas.cz 1-06-2022 Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/zivot-k-nezaplacenim-chudoba-deprese-seniory-daniel-prokop-cesky-rozhlas_2206011337_ako . [cit. 2024-04-24].

⁶⁸ Zadlužení českých domácností podle ČNB v únoru vzrostlo. Nyní je na 2,259 bilionu. In: Forbes 23-03-2024 Dostupné z: <https://forbes.cz/zadluzeni-ceskych-domacnosti-podle-cnb-v-unoru-vzrostlo-nyni-je-na-2259-bilionu/> . [cit. 2024-04-24].

⁶⁹ ČESKÉ NOVINY. ČNB: Dluhy českých domácností u bank v září stouply na 2,23 bilionu korun. Online. In: České noviny. 31.10.2023. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2434171> [cit. 2024-04-24].

nevydělají dostatek financí na pokrytí svých dluhů, proto se po vykonání trestu a návratu do běžného života ocitají ve fázi platební neschopnosti a tím jsou daleko více motivováni například ke krádeži nebo jinému rychlému způsobu získání obnosu peněz.⁷⁰ Problém nastává v okamžik, kdy se rozhodnout vrátit zpět ke kriminálním činům, neboť se jim tento způsob může jevit jako jediné možné řešení jejich dluhů. Jako další důsledek uvádí Prokop (2019) ztrátu bydlení.⁷¹ V dnešní době, kdy se ceny nemovitostí vyšplhaly na neuvěřitelné částky, není výjimkou, že mnoho rodin i jedinců volí ke svému bydlení pronájem, kdy každý měsíc odvádí nájemné pronajímateli na základě nájemní smlouvy. V té se zároveň i vyskytují povinnosti nájemníka uhradit nájem včas, jinak hrozí ze strany pronajímatele určité sankce, které mohou vyústit až k vystěhování nájemníka z bytu. V případě vlastnictví obyvatelné nemovitosti pak může ke ztrátě bydlení dojít například při exekuci. Tyto důsledky pak vedou ke změně společenského postavení u jedince nebo celé domácnosti, kdy dlužníkům hrozí vyloučení ze společenského života a zároveň tato situace naruší vztahy jednotlivých členů rodiny a může vést i k jejímu rozpadu.

Dalším typem důsledků zadluženosti jsou psychické dopady. Finanční situace jedince významně ovlivňuje jeho psychiku a chování. Pokud se člověk dostane do jakýchkoliv problémů, nastávají u něj obavy o tom, jak daný problém vyřešit tak, aby měl co nejmenší následky. Stejně tak je to i u problémů finančních. Prokop uvádí, že lidé, kteří jsou v příjmové chudobě, deklarují symptomy duševních problémů skoro dvakrát častěji než vysokopříjmoví.⁷² Je tedy celkem logické, že lidé, kteří se vyskytnou v situaci zadlužení mohou pociťovat stres, úzkost, psychický tlak nebo deprese, protože mají daleko více starostí s tím, jak finančně vyjít a nedostatek financí řešit.

Narůstající dluhy a zejména neschopnost splácet může vést i k sebevražedným myšlenkám. Jedincům, kteří spadnou do dluhové pasti a hrozí jim exekuce, se jejich psychologické rozpoložení dále promítá do jejich chování a schopnostech racionálního uvažování. Podle Preisse za touto pomyslnou ztrátou zdravého úsudku, může stát obranný mechanismus popření, kterým se jedinci brání proti vlastní úzkosti, kdy si řeknou, že tato situace neexistuje a věnují se něčemu jinému, aby nedocházelo k neustálé konfrontaci s danou nepříjemnou

---

⁷⁰ PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Třetí vydání. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1078-8.

⁷¹ Ibidem

⁷² POKORNÝ Jan. PROKOP Daniel. *Chudí lidé cítí deprese téměř dvakrát častěji, než bohatí. Často neví, jak to řešit*. In: irozhlas.cz 1-06-2022 Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/zivot-k-nezaplacenim-chudoba-deprese-seniori-daniel-prokop-cesky-rozhlas_2206011337_ako [cit. 2024-07-03].

situací.⁷³ Riegel (2007) uvádí, že psychické rozpoložení jedince se pak dále promítá do způsobu, jak bude s penězi zacházet.⁷⁴ Záleží tedy i na psychickém rozpoložení člověka, aby byl schopen například racionálně zvážit rizika půjčky nebo výhodnost některých finančních produktů. Člověk, který je pod nátlakem, často nedokáže rozhodovat zcela racionálně a může se ukvapit k ne příliš výhodným nabídkám. Takový člověk je pak daleko náchylnější k propadnutí neseriózním půjčkám nebankovních společností.

Další velmi důležitou kategorií důsledků zadlužení jsou důsledky ekonomické povahy. Pokud dlužník není schopen své pohledávky splácet a stane se tak platebně neschopným, musí začít rychle jednat, neboť částka, kterou se zavázal věřiteli splatit se bude postupně zvyšovat a celý tento proces může vést mimo jiné i k exekuci. Ministerstvo financí ČR definuje exekuci jako státem povolený a řízený způsob vymáhání dluhů.⁷⁵

Rozlišujeme dva druhy exekuce, a to peněžité a nepeněžité plnění. Co konkrétně pak spadá do peněžitého plnění uvádí například portál Člověk v tísní: zabavení peněz na účtech a srážky z příjmů. Exekutor může postihnout následující příjmy: plat nebo mzdu, starobní důchod, rodičovský příspěvek, nemocenské dávky, stipendium, podporu v nezaměstnanosti, odstupné, odměnu z dohody o pracovní činnosti a odměnu z dohody o provedení práce. Naopak postihnout nelze daňový bonus, porodné, přírůstek na dítě, dávky v hmotné nouzi a příspěvek na bydlení.

V případě nepeněžitého plnění je dlužník chráněn zákonem a exekutor nesmí zabavit vše, co v místě, ve kterém je exekuce prováděna, nalezne. Zabaveny nesmí být zejména věci, které jsou životně nezbytné pro chod domácnosti. Dle exekučního řádu a podle § 322 občanského soudního řádu jsou z exekučního řízení vyjmuty věci které dlužník nezbytně potřebuje k uspokojování hmotných potřeb svých a své rodiny nebo k plnění svých pracovních úkolů, nebo věci, jejichž prodej by byl v rozporu s morálními pravidly.⁷⁶ Jmenovitě smí exekutor zabavit auta, počítače, elektroniku, domácí spotřebiče, nábytek, starožitnosti, ad. Nesmí naopak zabavit ledničku, sporák, pračku, stůl, židle, postel, běžné oděvní součásti, dětské věci, hotovost do výše 9720 Kč, zdravotní potřeby a pomůcky, věci potřebné k výkonu pracovní činnosti, snubní prsteny, rodinné fotografie, dopisy a domácí mazlíčky. O exekuci

---

⁷³ PAULÍK LICHKOVÁ, Adéla. Dluhy mohou vést k depresím a sebevražedným myšlenkám, říká psycholog. Online. In: Český rozhlas. 29.08.2019 Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/dluhy-mohou-vest-k-depresim-a-sebevrazednym-myslenkam-rika-psycholog-8046585> [cit. 2024-07-03].

⁷⁴ RIEGEL, Karel, 2007. Ekonomická psychologie. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1185-0

⁷⁵ Ministerstvo financí ČR. *Exekuce*. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/rodinne-finance/exekuce> . [cit. 2024-04-24].

⁷⁶ zákon č. 99/1963 Sb., o občanském soudním řízení

není dlužník předem informován a pokud není v danou dobu přítomen, může exekutor nechat vyměnit zámek a vstoupit do bytu.⁷⁷

Exekuce v České republice rozhodně nejsou ojedinělou záležitostí. K 1. 04. 2024 bylo v exekuci celkem 666 117 osob.⁷⁸ Dle Exekutorské komory České republiky počet exekucí klesá. Stále se ale jedná o velmi závažný problém pro českou společnost, neboť je vytvářen tlak na sociální systém, poněvadž státu chybí odvody potřebné například na vyplácení důchodů.⁷⁹ Podle Prokopa zhruba polovina lidí, kteří jsou v mnohačetných exekucích, pokud jsou ekonomicky aktivní, tak redukuje své příjmy, pracují na černo a tím redukuje své exekuční srážky.⁸⁰ Prokop dále tvrdí, že by pro sociální systém bylo daleko lepší řešení tzv. oddlužení. Ministerstvo financí České republiky definuje oddlužení jako osvobození dlužníka od placení části jeho dluhů pod dohledem soudu. Oddlužení je soudní proces v rámci insolvenčního řízení.⁸¹ Cílem insolvenčního řízení je zaplacení co nejvyšší části pohledávek a poměrné uspokojení všech věřitelů, což znamená, že všichni věřitelé obdrží stejný procentuální podíl svých pohledávek. I oddlužení má své podmínky, kdy může dlužník o oddlužení požádat. Portál justice uvádí podmínky: poctivý záměr, schopnost splácet v plné výši odměnu a hotové výdaje insolvenčního správce, odpovědný přístup k plnění povinností a nemít kvalifikovanou insolvenční historii.

Možnosti provedení oddlužení jsou zpeněžení majetkové podstaty nebo plnění splátkového kalendáře. V prvním případě provede insolvenční správce zpeněžení movitých a nemovitých věcí buď dražbou nebo prodejem. Výnos z tohoto prodeje je pak rozdělen mezi věřitele. Způsob plnění splátkového kalendáře lze využít v případě předpokladu, že bude dlužník schopen splácet dostatečnou částku každý měsíc.⁸² Doba trvání splácení svých pohledávek zabere 3 nebo 5 let. V případě oddlužení na 3 roky je zde podmínka splacení alespoň 60 % svých pohledávek. U oddlužení na 5 let pak nejsou žádné podmínky, co se procentuální částky splácení týče. Po splnění splátkového plánu je pak dlužníkovi prominut zbytek dluhu u svých věřitelů.

---

⁷⁷ Exekuce v roce 2024: Jak probíhá, jak je možné ji zastavit a co všechno může exekutor zabavit. In: Člověk v tísni 13-07-2023 Dostupné z: <https://www.clovekvtsini.cz/exekuce-8100gp> . [cit. 2024-04-24].

⁷⁸ Exekutorská komora České republiky. Online. Dostupné z: <https://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/3055-ek-cr-pocet-lidi-v-exekuci-se-v-prvnim-pololetu-2023-snizil?w=> . [cit. 2024-04-24].

⁷⁹ POKORNÝ Jan. Sociolog Prokop: Dluhy nelze jen tak odpustit, řešením je přístupnější oddlužení. In: irozhlas.cz 1-03-2023 Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/ekonomika/exekuce-zadluzeni-duchody-prokop_2303011649_krp . [cit. 2024-04-24].

⁸⁰ Ibidem

⁸¹ Ministerstvo financí ČR. *Oddlužení* Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/rodinne-finance/oddluzeni> . [cit. 2024-04-24].

⁸² JEŽEK, M., 2013. Jak vyžrát na exekuce Brno. BizBooks. ISBN 978-80-265-0070-4.

8. Didaktické zpracování tématu finanční gramotnosti

V předchozí části diplomové práce byla představena teoretická východiska, z nichž vychází praktická část této práce, která se již zabývá didaktickým zpracováním vybraných témat z oblasti finanční gramotnosti. Z výzkumů, které jsou představeny v teoretické části, lze vyčíst, že Česká republika, co se finanční gramotnosti týče, dosahuje nadprůměrných výsledků. Dle šetření PISA se čeští studenti v roce 2022 dostali na 5. místo v rámci OECD.⁸³ Přesto ze stejných šetření můžeme vyčíst jednotlivé nedostatky v oblasti finanční gramotnosti, kterými čeští obyvatelé disponují. Pojem finanční gramotnosti se sice neobjevuje pouze v předmětu výchova k občanství, ale i například v matematice, přesto se v této části mé diplomové práce budu zabývat didaktickým zpracováním vybraných témat pouze v rámci předmětu výchovy k občanství.

Z teoretické části této práce můžeme vyčíst, že existují témata, která představují významné problémy pro českou společnost, které jsou v českém kurikulu i učebních materiálech přehlíženy, jsou zadlužení, chudoba a exekuce. V rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání nenajdeme výstupy, které by pokryly tato aktuální témata. Ani vybrané učebnice výchovy k občanství se nejeví jako výrazná a dostatečná podpora pro pedagogy, kteří se těmito tématy rozhodnou zabývat. Komparace kurikulárních dokumentů poukázala na možná problematická místa výchovy občanství, co se finančního vzdělávání týče. Bavorské, ani české kurikulum nepopisuje očekávané výstupy k tématu chudoby, zadlužení nebo exekucí. Zmínku o těchto tématech najdeme ve švédském kurikulu, které bylo stručně představeno v teoretické části této práce. Ani v běžně dostupném sekundárním kurikulu, zejména v učebnicích výchovy k občanství, nenajdou pedagogové ani žáci dostatek podpory v rámci těchto témat.

Tato kapitola se bude skládat z didaktické analýzy struktury obsahu učiva na jejímž základě bude postaven návrh výuky pro vybraná témata v rámci hodin výchovy k občanství na druhém stupni základních škol a na nižším stupni víceletých gymnázií. Celkem budou v diplomové práci představeny dva návrhy výuky, které jsou koncipovány v souladu s cílem práce – představní návrhů výukových jednotek vybraných témat, které doplňují pojetí problematiky finančního vzdělávání v současných učebních materiálech.

---

⁸³ BORETT, Amy. *Teens lack financial literacy and maths skills for digital economy, OECD report finds*. Online. In: Financial Times. 27.06.2024. Dostupné z: <https://www.ft.com/content/cbd46c42-9729-41ee-bc3e-16016924b779> [cit 2024-07-01].

Jako témata, která budou v této části práce představena, jsem zvolila problematiku reklam na poskytování úvěrů a rizikové faktory, které mohou ohrozit schopnost splácet. Tato dvě témata jsou v českém kurikulu zcela vynechána, zmínku nenajdeme ani v RVP ani v běžně dostupných učebnicích výchovy k občanství. Zároveň mi tato dvě témata přijdou jako stěžejní, pokud se s žáky chceme pustit do tématu zadlužení. Obecné tvrzení, že půjčovat si není dobré, není pro žáky dostačující a je důležité, aby žáci znali důsledky a rizika půjček a aby věděli, jak si v situaci, kdy již nějaký úvěr čerpají, správně jednat. Z uvedených výzkumů je zřejmé, že čeští obyvatelé mají nedostatky v znalostech, které se týkají úvěrů. Je proto důležité seznamovat žáky s jejich riziky a důsledky již na základní škole a nižším stupni víceletých gymnázií.

Didaktická část práce bude mít tedy podobu návrhu konkrétních výukových jednotek z nichž každá bude odpovídat hodinové dotaci dvou vyučovacími hodin. Oba návrhy jsou postaveny na základě modelu výuky E-U-R, který vychází z myšlenek pedagogického konstruktivismu, který se zaměřuje na způsob, jakým vzniká poznání, při kterém si žák konstruuje vlastní poznatky. Výukové jednotky jsou tedy rozděleny na tři části: evokaci, uvědomění, reflexi. Fáze evokační slouží k zjištění prekonceptů, tedy takových poznatků, se kterými žáci do hodiny přicházejí a na které bude pedagog během hodiny navazovat. Zároveň se tato část označuje za fázi motivační, kdy dochází k vzbuzení zájmu žáka o dané téma a dochází k podpoře vnitřní motivace. Uvědomění představuje hlavní část výukové jednotky, neboť se jedná o část, při které žáci přicházejí do kontaktu s novými poznatky. Ve fázi reflexe pak žáci shrnují, jaké poznatky si z hodiny odnáší, zároveň si žáci formulují otázky, na které během hodiny nebylo zodpovězeno.

Jako náplň výukových jednotek byly zvoleny takové aktivity, které jsou inspirovány programem RWCT (Reading and Writing for Critical Thinking), který si dává za cíl, aby se žáci stali samostatnými mysliteli a čtenáři, kteří se dokážou na věci dívat z různých úhlů pohledu, jsou zvědaví, cítí lásku k vědění a zodpovědnost za svět, ve kterém žijí.⁸⁴ Jedná se o ucelený didaktický systém, který lze využít ve většině předmětů na všech stupních škol. Dále je v návrzích dbán velký důraz na prekoncepty žáků, se kterými je v obou návrzích výukových jednotek pracováno a jsou v rámci části uvědomění rozvíjeny. V obou návrzích výuky jsou použity diskusní metody. Diskuse je taková forma komunikace učitele a žáků,

---

⁸⁴ RWCT. *Kritické myšlení*. Online. Dostupné z: <https://kriticemysleni.cz> [cit 2024-07-01].

při níž si účastníci navzájem vyměňují názory na dané téma, na základě svých znalostí pro svá tvrzení uvádějí argumenty, a tím společně nacházejí řešení daného problému.⁸⁵ U diskuse je důležité, aby měl pedagog předem vytyčený cíl, ke kterému má diskuse směřovat.

8.1. Didaktická analýza učiva

Didaktická analýza je myšlenková činnost učitele nebo také metoda, která mu umožňuje pochopit obsah, rozsah a strukturu učební látky a najít výchovnou a vzdělávací hodnotu učební látky. Dále stanovit konkrétní výukové cíle v souladu s obecnými cíli výchovy a vzdělání v určitém učebním předmětu, v určitém ročníku a na určitém stupni školy.⁸⁶ Jedná se tedy o rozbor obsahu učiva a činnosti žáků, který pomáhá pedagogovi vhodně stanovit výukové cíle a uspořádat učivo.

Didaktickou analýzu popisuje ve své knize *Vzdělávací proces* Jerome Bruner, podle něž se struktura tématu skládá ze tří částí, a to generalizace, pojmů a fakt.⁸⁷ Pro kvalitní přípravu výukového tématu je tedy nutné provést analýzu všech těchto tří částí. Generalizace neboli zobecnění je výrok, který vyjadřuje vztah mezi dvěma nebo více pojmy.⁸⁸ Pro žáka je právě tato část nejdůležitější, neboť obsahuje jakési principy, díky kterým si pak žák je schopen odvodit další dvě části tématu, a to pojmy a fakta. Například v případě pojmu „úvěry“ by generalizace mohla vypadat například následovně: „Úvěry jsou finanční služby, kdy úvěrující půjčí úvěrovanému peníze, které je povinen v dohodnutém termínu vrátit. Za poskytnutí úvěru dlužník platí věřiteli úrok, který je odměnou pro věřitele za půjčení peněz. Smlouva o úvěru je právně ošetřena v zákonu o spotřebitelském úvěru. Mezi nejvíce využívané úvěry patří spotřebitelský úvěr, hypoteční úvěr, kontokorentní úvěr a konsolidační úvěr.“

Další částí struktury učební látky jsou pojmy, které nám umožňují osvojení si generalizace. Jedná se o kategorie nebo třídy věcí či myšlenek, které mají společné nejdůležitější vlastnosti. (...) pojmy jsou základními stavebními kameny kvalitního kurikula.⁸⁹ Z výše popsané generalizace můžeme uvést následující pojmy: úvěr, úrok, věřitel, hypoteční úvěr, konsolidace.

---

⁸⁵ MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno: PdF MU, 2003. ISNB 80-7315-039-5. s. 108

⁸⁶ PODROUŽEK, L. *Úvod do didaktiky předmětů o přírodě a společnosti*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998. ISBN 80-7082-431-X.

⁸⁷ BRUNER, Jérôme Seymour. 1965. *Vzdělávací proces*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965. 15-025-65

⁸⁸ PASCH, Marvin. 1998. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha: Portál, 1998. 80-7367-0542

⁸⁹ *Ibidem* str. 56

Poslední složkou jsou fakta neboli výroky, které reprezentují informace o jednotlivých skutečnostech – jednotlivých lidech, věcech, konkrétních místech, konkrétní době, o určité události. Kromě toho je pro fakta typické, že je možné je ověřit jediným pozorováním, provedením pokusu nebo vyhledáním informace ve věrohodných zdrojích.⁹⁰ Jejich úkolem je přiblížit žákovi pojmy a generalizaci. Opět v případě úvěrů bychom si jako potřebná fakta mohli uvést například: „Nadměrné zadlužení může vést k finančním problémům, jako je neschopnost splácet úvěry.“ Nebo „Opakované půjčování na splácení stávajících dluhů může vést k dluhové pasti, kdy se dlužník dostane do situace, kdy není schopen své závazky splácet.“

8.2. Návrh výukové jednotky – Reklamy na poskytování úvěrů

S reklamou se v nějaké podobě setkal už nejspíš každý. Z televize na nás křičí reklamy na produkty všeho druhu. Marketingu a reklamám nevyhnou ani finanční služby jako jsou například úvěry. Stejně tak jako u každého jiného produktu je důležité, aby lidé dokázali zvážit nakolik je pořízení produktu nebo služby výhodné. U finančních produktů a služeb to platí obzvlášť. Navržený postup výuky je zaměřený na reklamy na poskytování úvěrů, neboť těch v dnešní době najdeme v médiích velké množství. Cílem této výukové jednotky je, aby žáci pochopili prvky reklamy na úvěry a dokázali kriticky zhodnotit obsah a formu těchto reklam. Žáci se zároveň seznámí s riziky a pravidly spojenými s úvěry a jejich propagací.

Generalizace tématu reklamy na poskytování úvěru by mohla vypadat následovně: „Reklamy na poskytování úvěrů představují specifický druh marketingové komunikace, která má za cíl přilákat pozornost potenciálních zákazníků a přesvědčit je k využití nabízených úvěrových produktů. Tato forma reklamy využívá různé techniky a strategie, aby byla co nejatraktivnější a nejpřesvědčivější. Cíle tohoto typu reklamy jsou informovat zákazníky o dostupných úvěrových produktech a zároveň motivovat zákazníky k tomu, aby si zvolili úvěr právě od dané finanční instituce. Tyto reklamy míří na jednotlivce i celé domácnosti a zároveň na podnikatele. Reklamy na poskytování úvěrů najdeme v celé škále médií jako je televize, online reklama, tisk nebo mobilní aplikace. Vystává zde ovšem etická otázka, zdali přesvědčování lidí k často zbytečným úvěrům je morální.“

---

⁹⁰ PASCH, Marvin. 1998. Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině. Praha: Portál, 1998. 80-7367-054-2. str.63

Jako stěžejní pojmy, které jsou nezbytné k uchopení tohoto tématu jsou uvedeny: úvěry, reklama, úroková sazba, roční procentní sazba nákladů, cílová skupina, marketingové techniky, transparentnost. Úvěry jsou finanční nástroje, při kterých věřitel poskytuje dlužníkovi peněžní prostředky za určitou odměnu. Dlužník je povinen dluh včetně odměny vrátit věřiteli k datu splatnosti. Reklama je forma marketingové komunikace, která je zaměřená na propagaci produktů nebo služeb. Jedná se o „*veřejné neosobní sdělování sloužící firmě jako nástroj marketingu, které je zaměřené na šíření informací o předmětu marketingového působení s cílem dosáhnout dlouhodobé nebo trvalé změny povědomí adresátů o tomto předmětu nebo ovlivnit dlouhodobě jejich postoje a chování vůči němu, a to s využitím různých kanálů, které si příslušná firma zjevně platí.*“⁹¹ Dalším pojmem je úroková sazba. Zjednodušeně můžeme úrokovou sazbu definovat jako cenu úvěru vyjádřenou v procentech. Udává, o kolik procent se původní vypůjčená částka za určitý čas navýší. Kromě úrokové sazby by se měl potenciální zájemce o úvěr dívat i na RPSN (roční procentuální sazbu nákladů), která udává poměr mezi celkovými náklady za půjčku včetně poplatků a sumou, kterou jste si půjčili. Dalším pojmem je cílová skupina. Každá reklama se zaměřuje na určitou skupinu lidí, kterou označujeme pojmem cílová skupina. Jedná se tedy o skupinu spotřebitelů, která představuje ideální zákazníky dané firmy. S pojmem cílové skupiny úzce souvisí i pojem marketingové techniky, které firmy volí na základě své cílové skupiny. Marketingové techniky obsahují různé strategie a metody používané k propagaci produktů (např. emocionální apel). Posledním vybraným pojmem je transparentnost, tedy jasné a srozumitelné prezentování všech podmínek a nákladů, které jsou s úvěrem spojeny.

Fakta, která mají za úkol žákům za úkol přiblížit generalizaci se v případě tohoto tématu budou týkat zejména marketingové sféry tohoto tématu. První z vybraných faktů souvisí s pojmem transparentnosti. V Evropské unii existují regulace, které určují, jak může být úvěr v reklamách propagován. Konkrétně je to pak nutnost uvedení informace o RPSN a celkových nákladech na úvěr.⁹² Reklamy zároveň velmi často používají tzv. emocionální apel, tedy reklamní snahu, která využívá emocí, aby si potenciální zákazníci reklamy všimli a zapamatovali si ji. V reklamách na úvěry můžeme nejčastěji najít pocit bezpečí, spokojenost a bezstarostnost. Tyto kampaně, které lákají spotřebitele k čerpání úvěru, jsou

---

⁹¹ ŠEBESTA, K.: Reklama jako funkční styl?!, Čeština doma a ve světě, FF UK, Praha 1998, s. 194

⁹² HANZLÍK, Filip. Stanovisko ČBA k návrhu KSČM na zákaz reklamy. Online. In: ČBA 08.06.2018
Dostupné z: <https://cbaonline.cz/stanovisko-cba-k-navrhu-kscm-na-zakaz-reklamy> [cit 2024-07-01]

často cílené na specifické skupiny populace, aby byla kampaň co nejefektivnější. Nejčastěji se setkáváme s cílením na mladé rodiny, seniory nebo jedince, kteří se již nachází ve stavu zadlužení.

8.2.1. Didaktická transformace

- Ročník: 8.-9. ročník základní školy (tercie-kvarta víceletých gymnázií)
- Délka vyučovací jednotky: 45 minut
- Očekávané výstupy z RVP ZV: VO-9-3-05 uvede a porovná nejobvyklejší způsoby nakládání s volnými prostředky a způsoby krytí deficitu
- Cíle: Žák analyzuje a kriticky zhodnotí obsah předložených reklam na úvěry. Žák popíše, jaká jsou rizika spojena s úvěry a jejich propagací.
- Důkazy o učení: výstupy práce ve skupině, pětilístek

Evokační část hodiny otevírá aktivita a názvem křídové mluvení, která je jednou z aktivit v této práci, která je inspirována programem RWCT. Během této aktivity dochází k zjišťování prekonceptů žáků, tedy vědomostí, se kterými žáci do hodiny přicházejí. Vyučující na tabuli promítne obrázek (nebo video/citát) a úkolem žáků je daný obrázek okomentovat. Křídové mluvení nese název dle provedení komunikace žáků při této aktivitě, neboť žáci při komentování nemluví nýbrž píšou své komentáře na tabuli. Další žáci pak mohou komentovat nejen obrázek, ale i komentáře svých spolužáků. Pro tuto část byl vybrán obrázek reklamy na úvěr na vánoční dárky. Na tomto obrázku jsou snadno viditelné emocionální aspekty, na které by žáci měli při této aktivitě upozornit. Poté co žáci skončí s komentováním obrázku na tabuli, může učitel vyzvat žáky k objasnění nebo doplnění svých myšlenek. Dle povahy komentářů, které se objeví na tabuli může učitel klást otázky tak, aby žáci zapřemýšleli, jaké jsou argumenty této reklamy, cílové skupiny a co reklama vlastně propaguje.

Fáze uvědomění plynule navazuje na evokační část, konkrétně analýzou reklamních strategií, které jsou využívány v reklamách, ve kterých jsou nabízeny zejména spotřebitelské úvěry. Během této aktivity pracují žáci v malých skupinách, ideálně tří až čtyřčlenných. Složení skupiny může vybrat sám pedagog pro větší efektivitu práce ve skupině. Pro tento krok je ovšem důležité, aby učitel již třídu znal a věděl v jakých podmínkách bude tato aktivita probíhat. Pro tuto aktivitu je přínosem heterogenita členů skupin, neboť každý člen skupiny může na danou reklamu nahlížet jiným způsobem. Pokud je ve třídě dítě, které pochází z rodiny, která například spadla do dluhové pastě, bude na uvedené reklamy nahlížet

z jiného úhlu pohledu než jeho spolužáci. Do této aktivity bylo vybráno celkem 5 reklam, které se liší v cílových skupinách, emocionálních apelech a argumentech použitých v reklamě. Každá skupina pracuje s jednou reklamou, která je volně dostupná na serveru youtube.com. Vyučující poskytne žákům QR kód s odkazem na video s reklamou, proto je důležité, aby ve třídě bylo zajištěno internetové připojení a aby alespoň jeden člen z každé skupiny měl k dispozici mobilní telefon/počítač, na kterém si reklamu můžou přehrát. Video, která jsou žákům představena jsou od společností Zonky, Zaplo, Provident, Cofidis a Homecredit. Žáci po zhlédnutí videa odpovídají na otázky, které slouží k analýze reklamních strategií.

- Jaké produkty nebo služby jsou v reklamě nabízeny?
- Jaké jsou hlavní argumenty používané v reklamě?
- Jaké jsou emocionální apely (např. pohodlí, bezstarostnost, štěstí)?
- Kdo je cílovou skupinou této reklamy?
- Jaký je účel této reklamy?

Žáci samostatně pracují na zadání a ve skupinách diskutují nad možnými odpověďmi na otázky. Na tuto část je třeba dát žákům dostatek času a sledovat kam se ubírá jejich diskuse a celková práce skupin. Učitel může skupinám nabídnout i více otázek, pokud vidí, že práce skupiny se ubírá jiným směrem, než bylo původně zamýšleno. Po analýze reklam následuje prezentace a společná diskuse nad výsledky. Učitel na tabuli načrtne tabulku, ve které budou jednotlivé strategie všech reklam zaznamenávány. Danou tabulku si žáci mohou překreslit do sešitu nebo ji učitel může přinést již vytištěnou a žákům rozdat. Tuto tabulku si následně žáci odnášejí z hodiny jako svůj zápis. Během prezentace každé skupiny učitel nejprve pustí zbytek třídy, se kterou reklamou daná skupina pracovala. Tato skupina pak popisuje výsledky své analýzy. Zbytek třídy může přidat své myšlenky. Po prezentaci poslední skupiny by měl být na tabuli jakýsi přehled strategií, které poskytovatelé úvěrů používají k propagaci nabízených úvěrových služeb. Tato aktivita by měla zabrat 15-20 minut, jedná se tedy o hlavní část vyučovací hodiny.

Reflexe výukové hodiny probíhá pomocí metody zvané diamant. Jedná se o techniku, která lze využít v reflexi, ale i v motivační fázi evokace. Tato technika pracuje s klíčovými slovy a shrnutím tématu Reklamy na poskytování úvěrů. Jedná se o doplněnou verzi metody pětílístek. V případě práce s diamantem žáci shrnují probírané téma do klíčových slov v pozitivních i negativních významech. Žáci mohou následně své diamanty sdílet se třídou.

Struktura diamantu vypadá následovně:

- Jednoslovný název tématu
- Dvě slova o tom, jaké téma je
- Tři slova popisující, co téma dělá
- Věta právě o čtyřech slovech vystihující to podstatné o tématu
- Tři slova popisující, co téma dělá (opoziční pohled)
- Dvě slova popisující, jaké téma je (opoziční pohled)
- Jedno slovo, shrnující téma (např. synonymum názvu tématu)

8.2.2. Reflexe realizace výukové jednotky

Tuto výukovou jednotku si vyzkoušeli žáci 8. ročníku na základní škole. Třída se skládá celkem z 16 žáků, z toho 7 chlapců a 9 děvčat, kteří během loňského roku prošli téma ekonomie v rámci hodin výchovy k občanství. Třída má mezi sebou velmi pozitivní a přátelské vztahy a jedná se o velmi aktivní třídu, která se ráda pouští do diskuse.

Evokace

Během evokační části hodiny byl žákům na tabuli promítnut obrázek reklamy na úvěr s nápisem „VÁNOCE BEZ DÁRKŮ SE DĚTEM LÍBIT NEBUDOU!“ Žáci se postupně střídali u tabule během aktivity křídového mluvení a některé komentáře byly velmi přínosné a zajímavé. Mezi prvními komentáři se objevilo „Hrají na city.“ Nebo například „Nátlak na chudé rodiny s malými dětmi“. Žáci navazovali i na komentáře svých spolužáků a vyjadřovali souhlasné i nesouhlasné reakce s jejich výroky. Jeden z žáků si všiml i vysokého RPSN (3133 %), které okomentoval následovně „vydřiduši s RPSN přes 3000 %“. Žáci pak komentovali především design reklamního letáku (např. že zvolený font přiláká pozornost) nebo to, že oni by na takovou reklamu nereagovali. Bylo tedy důležité vrátit se otázkami zpět ke strategiím reklamy, které byly z tohoto plakátu patrné. Žáci již správně odhalili emocionální aspekty reklamy jako je strach, bezmoc, zoufalství a bylo tak vhodné na ně opět navázat. Žáci po náhodné otázce „Co nám tato reklama vlastně nabízí?“ připisovali na tabuli výroky jako „neférová půjčka“, „půjčka na Vánoce“ nebo „nabídka kreditních karet“.

K evokační části výuky byl záměrně vybrán plakát tohoto typu, který silně emocionálně působí na potenciálního zákazníka. Cílem této reklamy je pak vyvolat strach, že děti nebudou mít hezké Vánoce a bezmoc, že s tím jako rodič nemůžu aktuálně nic udělat. Je zde důležité vracet komentáře žáků tak, aby aktivita stále směřovala ke svému cíli. Je běžné, že žáci nad daným obrázkem budou přemýšlet jinak než učitelé, proto je důležité vrátit žáky pomocí otázek zpět k sledovanému cíli.

Uvědomění

V části uvědomění pracují žáci ve skupinách na analýze konkrétních video reklam na poskytování úvěrů. Skupiny mohou být rozděleny autoritativně nebo spontánně, obě varianty mají své výhody. Pokud skupina vznikne spontánně, tedy žáci si vybírají členy své skupiny sami, ví, co mají od jakého spolužáka čekat a záměrně si vybírají spolužáky, se kterými se jim lépe pracuje. Naopak pokud žáky do skupin rozdělí pedagog, může do jisté míry ovlivnit případnou neochotu pracovat a nepozornost skupin z důvodu jejich složení. K dosažení nejvyšší efektivity práce ve skupině je stěžejní, aby pedagog danou třídu znal, znal strukturu dané školní třídy a dle toho zvolil správné složení skupin. Je důležité, aby spolu členové skupin byli schopni a ochotni komunikovat, neboť se jedná o stěžejní bod této aktivity. Každé skupině je přiděleno jedno video. V tomto případě si mohou jednotlivé skupiny svá videa vylosovat nebo je může pedagog přidělit. Každá skupina by měla mít přístup k zařízení, na kterém lze video přehrát a přístup k internetu. Každá skupina dostane pracovní list s QR kódem na dané video a otázkami, které se vážou k analýze reklamních strategií a jdou popsány v předchozí kapitole.

Během této aktivity žáci velmi intenzivně diskutovali nad nabídkami různých bankovních i nebankovních společností. Během prezentace výsledků, kdy žáci měli představit svou analýzu reklamy ostatním spolužákům vyšly na povrch zajímavé poznatky. Na otázku „Jaké jsou hlavní argumenty používané v reklamě?“ odpovídali žáci například „nízké úroky od 4,49 %“, (Zonky), „zaplatíte jen o jednu splátku navíc, výhodné úroky“ (Provident), „žádné poplatky, vše zdarma, sjednání úvěru přes telefon“ (Zaplo), „partnerská půjčka za nižší úrok, čím vyšší půjčka, tím nižší úrok“ (Cofidis). Žáci se zejména zaměřovali na výhodné nabídky, na které reklamy lákají své potenciální zákazníky. Například v reklamě na Zonky se vyskytuje hláška, že Zonky poskytuje nízké úroky od 4,49 %. Skupina, která pracovala s touto ukázkou správně odhalila možnou komplikaci v předložce „od“. Po bedlivějším prozkoumání reklamy totiž žáci zjistili, že skutečný úrok uvedený v reprezentativním příkladu dosahuje sazby 6,99 %. V reprezentativním příkladu si žáci všimli i absence

informací o RPSN, za to byl uveden jednorázový poplatek 2 % z výše půjčky, který se započítává do prvních třech splátek. U reklamy Cofidis na partnerskou půjčku žáci identifikovali RPSN 6,9 %, kdy u úvěru ve výši 120 000 Kč zaplatíme finální částku 150 616 Kč. Největší diskuse se ovšem strhla u reklamy firmy Zaplo, kde figuruje známá osobnost Láďa Hruška. Hned v úvodu reklamy si žáci všimli, že půjčka jde sjednat rychle a po telefonu a telefonní číslo nám reklama nabízí po celou dobu reklamy. Prvním z argumentů, které žáci odhalili, je „půjčíme vám zadarmo“, kdy reklama slibuje první půjčku do 8 000 Kč zdarma. V posledních 5 sekundách reklamy, najdeme malým písmem reprezentativní příklad, kdy při půjčce 5 000 Kč (pokud se jedná o první půjčku klienta u této společnosti) zaplatí klient finální částku 5 000 Kč, kdy úroková sazba i RPSN činí 0 %. Pokud ovšem čteme dál, následuje případ, kdy si klient chce opakovaně půjčit 7 000 Kč s dobou splatnosti 30 dní. V tomto případě zaplatí klient již finální částku 8 610 Kč s úrokovou sazbou 279,8 % a RPSN 1141,2 %.

Jako další strategii reklamy popisovali žáci emocionální apely reklamy jako je například štěstí, pohodlí nebo bezstarostnost. U firmy Zonky žáci identifikovali apel překvapení. V reklamě vystupují kreslená zvířata, kdy se jedno z nich diví, jak výhodný daný úvěr je. Firma Zonky tedy zvolila apel překvapení a radosti z výhodné půjčky. U firmy Provident se žáci zaměřili taktéž na překvapení a wow-efekt, který podmínky tohoto úvěru vyvolávají u herců v reklamě. Žáci dále uvedli, že celý proces poskytnutí i splacení úvěru je v reklamě popsán jako velmi jednoduchý proces, který zvládne každý člověk. Reklamu společnosti Zaplo žáci okomentovali velmi detailně. Je zde použito doporučení slavné osobnosti, která je oblíbená v cílové skupině (Láďa Hruška) a vystupuje v roli běžného člověka, který si plánuje vzít úvěr. V reklamě se objevují emoce jako štěstí, bezstarostnost, pohoda. To vše vyvolává v potenciálním zákazníkovi pocit důvěry k dané firmě. U firmy Cofidis žáci popsali jako stěžejní bod, že v reklamě vystupuje mladý pár, který díky úvěru nemá žádné starosti. Skupina uvádí, že cílovou skupinou pro tento úvěr jsou mladé páry, které usilují o společné bydlení. V reklamě je zároveň použita píseň, která je dle žáků velmi chytlavá, neboť se jedná o bizarní text, který si lidé velmi rychle zapamatují (Žáci zde upozornili na podobnost s reklamou na XXXLutz).

Co se cílových skupin týče, žáci shrnuli očividné cílové skupiny všech reklam. Nejčastěji uváděli seniory, mladé páry, nepozorní lidé, již zadlužení lidé a sociálně slabé rodiny. Jeden z žáků zde uvedl jako cílovou skupinu „finančně negramotní jedinci“. Zde je vhodné, aby pedagog žákům vysvětlil, že ne každý člověk, který si bere úvěr nebo spadne do dluhové pastí, musí být nutně finančně negramotný. V tomto případě byla použita vysvětlivka na jednoduchém příkladu matky samoživitelky, které přišel vysoký nedoplatek za vodu a půjčka je její poslední možné řešení, jak daný nedoplatek vyřešit. Jako účel reklamy uvedly všechny skupiny „nalákat, aby si lidé půjčili u dané firmy“, což je samozřejmě pravda. Jedna skupina dále uvádí, že účelem této reklamy je vydělat, nikoliv pomoci lidem v nouzi. Žáci tedy správně identifikovali, že na daných úvěrech vydělává věřitel, a tudíž se jedná o obchod, kdy věřitel získává odměnu za poskytnutí úvěru. Zde se nabízí možnost klást skupinám i více otázek, které pomohou identifikovat ty strategie, po kterých ve vybraných reklamách pátráme. Žáci nemusí nutně pracovat s videi, pedagog může poskytnout i obrázkové materiály ve formě letáků nebo billboardů s reklamami na úvěry.

Název subjektu nabízející úvěr	Jaké produkty nabízí:	Jaké jsou hlavní argumenty v reklamě?	Jaké jsou emocionální apely?	Kdo je cílovou skupinou této reklamy?	Jaký je účel této reklamy?
Provident	Spotřebitelský úvěr	Výhodné úroky (zaplatí jen o jednu splátku navíc.	Jednoduchost	Běžní lidé	Nalákat potenciální klienty, vydělat
Cofidis	Partnerská půjčka	Čím vyšší půjčka, tím nižší úrok	Pohoda, bezstarostný pár	Páry, které potřebují hypotéku nebo spotřebitelský úvěr	
Zonky	Spotřebitelský úvěr	Nízké úroky (OD 4,49 %)	Překvapení, wow-efekt	Běžní lidé	
Zaplo	Spotřebitelský úvěr	Žádné poplatky, sjednání po telefonu	Slavná osobnost v roli běžného člověka, vtip	Lidé, kteří potřebují rychle půjčit peníze	

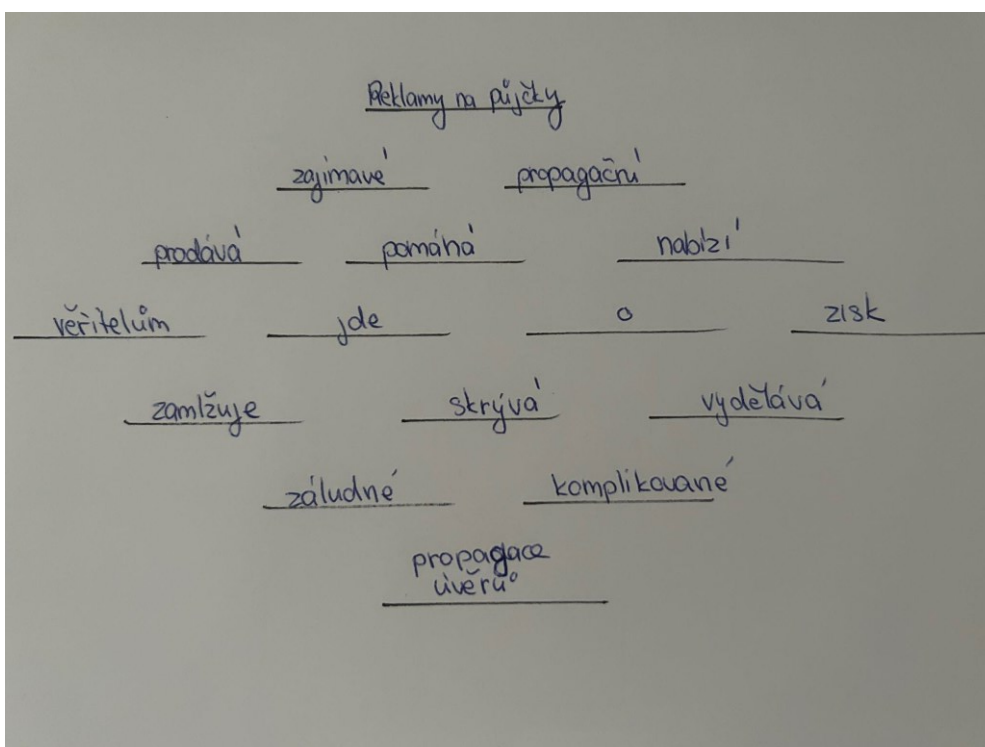
Zdroj: Práce jedné ze skupin

Reflexe

V reflexi hodiny měli žáci za úkol doplnit klíčová slova do schématu dle metody diamant. Žáci pracovali samostatně a celá fáze reflexe trvala i se sdílením celem 7 minut. Žáci nejprve dostali 5 minut na vypracování diamantu, všichni ovšem stihli svůj návrh vypracovat do 3 minut. Následovalo sdílení v plénu pro dobrovolníky. Velice zajímavé byly postřehy některých žáků, kteří zvládli zastihnout kladné i záporné stránky reklam na úvěry. Z prací,

které se žáci rozhodli sdílet můžu uvést například věty o reklamách na úvěry, které měly obsahovat čtyři slova: „Tyto reklamy jsou zlodějské.“, „Cílí na chudé rodiny“ nebo například „Jsou i lepší řešení“. Poslední z uvedených vět vyvolala diskusi velmi přínosnou do další výukové jednotky, která bude popsána v následující kapitole. Žáci začali samovolně navrhopvat další možná řešení problému nedostatku peněz, reagovali na sebe navzájem a zkoušeli vymyslet co nejvíc dalších řešení, které mohou lidé vyzkoušet, než se uchýlí k úvěru. Po reflexi hodiny a sdílení výstupů žáků, můžeme posoudit, zda došlo k naplnění předem stanoveného cíle.

Zdroj: vlastní práce žákyně A.

8.3. Návrh výukové jednotky – Rizikové faktory, které mohou ohrozit splácení půjček

Tato hodina bude věnována konkrétním případům, kdy může dojít k situaci, že jedinec není schopen nadále plnit své povinnosti ve splácení půjčky. Je důležité, aby žáci znali, jaká rizika si s sebou čerpání úvěru nese a jaké možnosti lidé mají, když se do podobně komplikované situace dostanou. Tato výuková jednotka se bude zabývat především ohroženými skupinami, prevencí řešení problémů, dopady neschopnosti splácet a reakcemi systému na tento problém. V této výukové jednotce budou opět využity metody programu RWCT a diskusní metody pro společné sdílení žáků.

Generalizace tohoto tématu by mohla znít následovně: „Rizikové faktory, které mohou ohrozit splácení půjček, jsou různé okolnosti a události, které negativně ovlivňují schopnost dlužníka pravidelně a včas splácet své závazky. Tyto faktory mohou být osobního, ekonomického nebo systémového rázu a jejich dopady mohou být krátkodobého i dlouhodobého formátu. Mezi hlavní rizikové faktory se řadí ztráta příjmu (nezaměstnanost, snížení příjmu, podnikatelské neúspěchy), zdravotní problémy (nemoc nebo úraz, invalidita), rodinné události (rozvod nebo rozchod, úmrtí partnera), ekonomické faktory (inflace), podmínky úvěru (zvýšení úrokových sazeb, nevhodné podmínky úvěru), právní a politické faktory (změny v legislativě, politická nestabilita) a v neposlední řadě i schopnost finančního plánování (předlužení, špatné finanční plánování).“

Do pojmů, které jsou pro pochopení generalizace nezbytné, bychom mohli zařadit splácení půjčky, což znamená pravidelné a včasné placení splátek úvěru dle sjednaných podmínek. Dalším pojmem je nezaměstnanost. Nezaměstnanost je definována jako jev, kdy lidé, kteří mají předpoklady pracovat a pracovat chtějí, nemohou práci najít. Z hlediska dobrovolnosti rozlišujeme nezaměstnanost dobrovolnou a nedobrovolnou. Za nezaměstnané se v ekonomii označují osoby produktivního věku, které nemají placené zaměstnání ani sebezaměstnání a předpokládají, že budou opět zaměstnání. Další pojem, který úzce souvisí s rizikovými faktory, je pojem inflace. Inflace označuje snížení kupní síly peněz. Česká národní banka inflaci definuje jako oslabení reálné hodnoty (kupní síly) dané měny vůči zboží a službám, které spotřebitel kupuje.⁹³ Úroková sazba je dalším pojmem, který by žáci měli znát k pochopení celého tématu. Úroková sazba je odměna, kterou zaplatí dlužník věřiteli za půjčení peněz. Tato sazba je udávána v procentech. Dalším pojmem vázaných k tématu je

---

⁹³ Česká národní banka Webové sídlo. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/> [cit. 2024-07-01].

pojem předlužení. Tento pojem označuje stav, kdy má dlužník více dluhů, než je ze svých příjmů schopen splatit, tedy stav, kdy dlužníkovy dluhy převyšují jeho příjmy.

Poslední částí didaktické analýzy jsou fakta, která pomohou k správnému uchopení tématu. K vybranému tématu rizikových faktorů můžeme uvést následující fakta: Ztráta zaměstnání je jedním z nejčastějších důvodů, proč lidé nejsou schopni splácet své půjčky. Dlouhodobá nezaměstnanost může výrazně ovlivnit finanční situaci domácnosti. Zároveň i vážné zdravotní problémy nebo úrazy velmi často vedou k velkým výdajům za léčbu a rekonvalescenci, zároveň mohou omezit schopnost pracovat, což stejně tak ohrožuje splácení úvěrů. I vysoká inflace může výrazně a nepříznivě ovlivnit ekonomickou situaci domácnosti, neboť zvyšuje životní náklady, což může ovlivnit pravidelné splácení svých půjček. Další faktor, který nepříznivě ovlivňuje schopnost splácet jsou nepříznivé úvěrové podmínky, kdy úvěry s vysokými úrokovými sazbami nebo skrytými poplatky mohou zvýšit riziko neschopnosti splácet.

8.3.1. Didaktická transformace

- Ročník: 8.-9. ročník základní školy (tercie-kvarta víceletých gymnázií)
- Délka vyučovací jednotky: 90 minut
- Očekávané výstupy z RVP ZV: VO-9-3-05 uvede a porovná nejobvyklejší způsoby nakládání s volnými prostředky a způsoby krytí deficitu
- Cíle: Žák identifikuje a popíše rizikové faktory, které mohou ohrozit schopnost splácet půjčky. Žák kriticky zhodnotí a navrhne preventivní opatření nebo řešení pro minimalizaci rizik spojených se splácením půjček.
- Důkazy o učení: manuál, jak řešit problémové situace, volné psaní

Evokační část této výukové jednotky začíná prací s textem, který má žáky uvést do tématu a problematiky neschopnosti splácet. Žáci se seznámí s příběhem pana Vojtěcha, který kvůli výpovědi ze zaměstnání nebyl schopen splácet půjčku převyšující půl milionu Kč. Jedná se o skutečný příběh, který se stal během pandemie Covid-19. Žáci si příběh pana Vojtěcha přečtou a odpoví na otázky vážící se k textu. Poté následuje diskuse nad jednotlivými body v plénu, které podněcuje žáky k hlubšímu přemýšlení nad tématem. Žáci během diskuse sdílí své odpovědi na jednotlivé otázky, popřípadě mohou reagovat na komentáře svých spolužáků.

Otázky, na které mají žáci odpovídat, jsou následující:

- Do jaké situace se pan Vojtěch dostal?
- Existují i jiné důvody, proč lidé nemusí být schopni splácet včas svou půjčku?
- Jaká vidíte možná řešení problému? Co by mohlo panu Vojtěchovi pomoci?

Nejrozmanitější odpovědi jsou očekávány zejména u druhé a třetí otázky, neboť vybízí žáky ke kreativě. Text byl to evokační části zkrácen tak, aby žákům neprozradil, jak pan Vojtěch daný problém řešil. Po diskusi můžeme žákům odtajnit, jaké kroky byly u tohoto případu provedeny, aby se předešlo závažnějším problémům. Žáci by se během této aktivity měli seznámit s co nejširším spektrem rizikových faktorů, které mohou ohrozit riziko splácet. Pokud tedy nepřijde dost nápadů od žáků hned v prvotní diskusi, učitel by měl klást otázky, abychom mohli žákům přiblížit co nejvíce rizikových situací. Můžeme žákům pomoci například dalšími příklady reálných jedinců, ze kterých si žáci již odvodí konkrétní rizikový faktor. V tomto případě již žákům nedistribuuje další text, nýbrž zkrácené příběhy přepravíme.

V další fázi hodiny již žáci pracují ve skupinách s tím, že každá ze skupin se zaměří na jedno téma: prevence řešení problémů, dopady neschopnosti splácet, reakce systému a ohrožené skupiny. Žáci v této fázi pracují v expertních skupinách, ze kterých pak vytvoří skupiny domovské. Práce v expertních skupinách spočívá ve vytvoření jakéhosi přehledu podkladů z daného tématu, aby pak v domovské skupině mohli pokračovat dalším krokem (vytvoření metodiky, jak postupovat v konkrétních situacích). Žáci v expertních skupinách pracují nejprve se svými prekoncepty. Členové jednotlivých skupin mezi sebou diskutují, jaké konkrétní příklady ze svého tématu už znají a zaznamenávají je na papír. Zde je důležitá role učitele, aby rozdělil správně žáky do skupin expertních, neboť některá témata mohou být náročnější než témata jiná a je vhodné zvolit skupině téma tak, aby odpovídalo jejím schopnostem (například téma reakce systému). V této, první části uvědomění, si žáci v expertních skupinách předpřipraví půdu pro další práci, konkrétně práci s textem. Skupina, která řeší prevenci řešení problémů, se zaměří na možné strategie a preventivní kroky, kterými lze zabránit nebo alespoň oddálit neschopnost splácet a omezit tak její případné dopady. Dalším tématem jsou dopady neschopnosti splácet. V tomto případě pracuje skupina na konkrétních situacích, které mohou nastat, když člověk není schopen splácet své půjčky a jaké důsledky toto jednání může přinést. Skupina pracující na tématu reakce systému pak zpracovává, jak může systém reagovat na neschopnost splácet. Je důležité připomenout, že nehledáme jen negativní a záporné reakce jako je například exekuce, ale

hledají i možnosti pomoci, po které mohou lidé v podobné situaci sáhnout. Poslední skupina pracuje na tématu ohrožené skupiny, kdy vyhledává, které skupiny obyvatel jsou více ohroženy rizikem neschopnosti splácet. Zde by se měli žáci vyvarovat stereotypu, že jsou to jen finančně negramotní nebo hloupí lidé. Kdyby tato situace nastala, můžeme žákům stručně přiblížit situaci matky samoživitelky, které přijde vysoký nedoplatek za vodu a matka nemá dostatek rezerv, kterými by tento nedoplatek pokryla. To, že si v nouzi vezme půjčku, nemusí nutně znamenat, že je člověk finančně negramotný, i když se nemusí jednat o nejlepší řešení dané situace. Tato aktivita by měla žákům zabrat cca 30 minut, neboť se od žáků očekává diskuse ve skupinách. Učitel by měl pravidelně skupiny kontrolovat a pomáhat jim otázkami, příklady z praxe a odpověďmi na jejich otázky. Pro tuto hodinu by vzhledem k vytíženosti jednoho pedagoga bylo vhodné, aby byl ve třídě párový pedagog a výuka by probíhala v tandemu. Není ovšem nutné, aby žáci v expertních skupinách zpracovali všechny možné varianty a možnosti, neboť v druhé části uvědomění bude možnost si informace, které jsou pro žáky nové, doplnit.

V druhé části uvědomění pracují žáci již ve skupinách domovských. Tato aktivita navazuje na kapitolu v teoretické části Důsledky zadlužení. Žáci si ze svých expertních skupin odnáší vypracovaný přehled a stávají se tak experty na otázku, kterou se zabývali. Každá domovská skupina dostane jeden příběh jedinců, kteří se ocitli v situaci, kdy nebyli schopni včas splácet své půjčky. Úkolem domovských skupiny pak bude využít své získané vědomosti z expertních skupin a odpovědět na otázky, které se k příběhu vážou. Příběhy byly vybrány tak, aby se lišily příčinou neschopnosti splácet, ohroženou skupinou, možnostmi prevence i možným řešením. Každá skupina tedy zpracovává odlišný příběh, s odlišnými možnostmi odpovědí. Aktéry jednotlivých příběhů jsou: paní Jana starající se o nemocné členy domácnosti, matka samoživitelka Martina, vdova Lydie a žena v dluhové pasti Irena.

Žáci si ve skupinách přečtou příběh jednoho z jedinců, kteří za svůj život pocítili neschopnost splácet své pohledávky a odpovědí na následující otázky:

- Popište stručně příběh osoby, o které je tento text
- Mohla by být tato osoba zařazena do některé z ohrožených skupin? Pokud ano, do jaké?
- Navrhněte strategie, které by této osobě pomohly předejít situaci, kdy nejsou schopni splatit své pohledávky.
- Jaké dopady může mít jednání této osoby? Co hrozí této osobě, pokud nesplatí své pohledávky?
- Navrhněte možná řešení situace, ve které se tato osoba vyskytla. Zkuste vymyslet co nejvíce možných řešení této situace (uved'te i podle vás špatná řešení).

Poté, co žáci odpoví na všechny otázky, následuje prezentace výsledků skupinové práce. Žáci mají za úkol vždy shrnout příběh, o kterém se dočetli a sdílet se třídou jejich odpovědi na otázky a návrhy na řešení daného problému. Ostatní skupiny mohou práce prezentujících skupin doplnit a přidat své nápady na možná řešení daných situací. Doplnit prezentující skupiny může i vyučující a otázkami dovést žáky k dalším možným řešením. Učitel zapisuje během prezentace skupin všechna možná řešení uvedených situací na tabuli. Tyto poznámky poslouží žákům jako inspirace v následující aktivitě.

Další částí uvědomění je vytvoření metodiky, jak se chovat v situacích kdy nám hrozí, že nebudeme schopni splatit své pohledávky. Žáci pracují ve stejných skupinách jako v předchozí aktivitě a s dopomocí učitele sestavují metodiku, jak se ve vybraných situacích zachovat. Žáci mohou přijít s vlastním nápadem na konkrétní situaci, popřípadě jim může s výběrem pomoci vyučující. Nabízí se zde situace, které byly žákům představeny v předchozí aktivitě, ovšem s pozměněním, aby se nejednalo o totožnou situaci s totožným řešením. Učující může nabídnout například následující situace:

- Matka samoživitelka nemá dostatek financí na zaplacení nájmu na následující měsíc
- Pár důchodců si z důchodu nemůže dovolit zaplatit nedoplatek za elektřinu
- Prodavačka v obchodě s módou si zlomila nohu a přišla tak o značnou část příjmu.⁹⁴

---

⁹⁴ Pracujeme s tím, že prodavačka, která pracuje v obchodě módou si průměrně za měsíc vydělá 24 390 Kč. Při nemocenské delší než 15 dní počítáme s 60 % ze mzdy, tedy 14 634 Kč.
(zdroj: <https://prumerneplaty.cz/pozice/prodavac>)

Tyto metodiky následně žáci prezentují před třídou, která hodnotí jejich doporučení. Vrstevnické hodnocení je přínosné pro hodnotící i hodnocené žáky. Hodnotícím žákům pomáhá k obohacení sociálních a komunikačních dovedností. Žáci jsou aktivně zapojeni do hodnotící práce, což zvyšuje jejich motivaci a zároveň se učí naslouchat promluvám svých spolužáků, učí se adekvátním reakcím na ně.⁹⁵ Hodnocené děti vrstevnickým hodnocením přijímají zpětnou vazbu od svých spolužáků lépe než od dospělých. Zároveň získává žák různorodou zpětnou vazbu a pohledy svých vrstevníků, což může obohatit jeho pohled na vlastní práci. Hodnotící žáci si na předem rozdané samolepící štítky napíší své postřehy. Na zelený papírek píší co se jim na práci líbilo, co oceňují a co jim přijde jako praktická rada, která by byla pro řešení dané situace vhodná. Na modrý papírek píší konkrétní doporučení pro své spolužáky. Toto doporučení se může týkat obsahu i formy vypracovaného úkolu. Na poslední, žlutý, štítek mohou žáci zaznamenat své postřehy k samotné prezentaci práce. Mohou zde zaznamenávat jak slova chvály, tak i doporučení pro příští prezentace. Hodnotící žáci lepí své popsané štítky přímo na papír, na kterém je vypracovaná metodika, po prezentaci všech skupin. Skupiny by posléze měly dostat dostatek času na to, si hodnotící štítky pročíst a prodiskutovat je ve skupině.

Cílem této aktivity je ověření, že žáci mají povědomí o možných způsobech řešení problémů, kdy se jedinci nebo rodiny nachází s složitou finanční situací. Pokud byly během prezentací metodik řečeny všechny možné možnosti pomoci, kterou můžou lidé ve finanční tísní využít, můžeme přejít do fáze reflexe. V této fázi využíváme metody volného psaní, která rovněž pochází z programu RWCT. Žáci píšou souvislý text ve větách na zadané téma. V tomto případě odpovídají žáci pomocí volného psaní na otázku „Je nabízená pomoc pro jedince ve finanční tísní dostatečná?“. Žáci po dobu 2 minut píšou cokoliv, co jim přijde na mysl a neměli by se k již napsaným větám vracet a opravovat je. Tato metoda napomáhá k rozvoji slovní zásoby, učení se formulovat své myšlenky, vnímat a spravovat čas určený pro práci, učit se držet se tématu.⁹⁶ Žáci si po uplynutí stanoveného času přečtou své texty ve dvojicích navzájem, nevyměňují si své práce, nýbrž každý z nich čte svou práci svému spolužákovi pŕlmetrovým hlasem.

---

⁹⁵ BŘEZINOVÁ, Kristina. RAKOUŠOVÁ, Alena. Vrstevnické hodnocení ve škole: Jak na to. Online. In: Zapojme všechny. 03.01.2021 Dostupné z: <https://zapojmevsechny.cz/clanek/262-vrstevnicke-hodnoceni-ve-skole-jak-na-to> [cit. 2024-07-02].

⁹⁶ RUTOVÁ, Nina. *Volné psaní*. Online. In: Člověk v tísní. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/media/publications/1751/file/voln--psan-.pdf> [cit. 2024-07-02].

8.3.2. Reflexe realizace výukové jednotky

Tuto výukovou jednotku, která je rozvržena na 2 vyučovací hodiny, si vyzkoušeli stejní žáci, kteří prošli i předchozí lekcí. Žáci tedy již měli poznatky z předchozí výukové jednotky, která se věnovala reklamám na poskytování úvěrů. Tyto dvě výukové jednotky od sebe dělil jeden den, neprobíhaly tedy v bezprostřední návaznosti.

Evokace

Během evokační fáze hodiny si žáci přečetli příběh pana Vojtěcha, který následně měli shrnout a odpovědět na otázky, které se k příběhu vázaly. Příběh pana Vojtěcha žáky velmi zaujal, neboť se jedná o reálný příběh mladého muže z období koronavirové pandemie, kterou si žáci dokáží vybavit. Žáci velmi dobře popsali vzniklou situaci popsanou v příběhu. „Pan Vojtěch byl zaměstnán u mezinárodní firmy, kde měl dobře placené místo. Kvůli covidu-19 přišel o práci a nemohl tak pokračovat v placení půjčky vyšší než půl milionu, kterou si v minulosti vzal. Nyní po něm banka chce peníze za splátky, které nezaplatil“ popsal situaci pana Vojtěch jeden z žáků. Shrnutí se u jednotlivých žáků, kteří dobrovolně svou práci před třídou prezentovali, se velmi podobala a lišila jen drobnostmi ve formulacích. U dalších dvou otázek už přišly rozdílné odpovědi. Na otázku „Existují i jiné důvody, proč lidé nemusí být schopni splácet včas svou půjčku?“ odpovídali žáci následovně. Všichni žáci správně identifikovali, že v předložené ukázce se jedná o případ ztráty příjmu z důvodu výpovědi v práci. Jako další možné důvody jmenovali žáci nemoc, zranění, rozvod/rozchod, odchod do důchodu, invalidní důchod, nevýhodná půjčka (odpovědi jsou seřazeny dle četnosti od nejčastější po nejméně častou odpověď). V této situaci je na místě doplnit rizikové faktory o inflaci, změnu úrokových sazeb, předložení a změny v legislativě. Pomocí otázek žáci správně doplnili i zbylé rizikové faktory. Možnosti otázek:

- Představte si, že na měsíc vám zbyde určitá částka peněz na jídlo a při nákupu zjistíte, že za stejný nákup, který jste pořídili například před 3 měsíci najednou zaplatíte daleko víc. Tím pádem vám nezbyde dostatek peněz na další nákupy.
- Myslíte si, že když máte u půjčky například v reklamě nějaký úrok, že ten stejný úrok platí po celou dobu, co půjčku splácíte?
- Asi víte, že spotřebitelské úvěry jsou ošetřeny zákonem (257/2016 Sb. Zákon o spotřebitelském úvěru). Co když se ale zákon pozmění? Co se pak může stát?

Požadované odpovědi můžeme žákům přiblížit i pomocí konkrétních příkladů, které žákům už jen převyprávíme a žáci v nich hledají důvody, kvůli kterým se aktéři dostali do finančních obtíží.

Uvědomění – práce v expertních skupinách

V první části uvědomění pracují žáci se svými prekoncepty v expertních skupinách. Jednotlivé skupiny se zabývají vybranými tématy, které s rizikovými faktory, které ohrožují schopnost splácet, úzce souvisí. První skupina pracovala s možnostmi prevence neschopnosti splácet. Tato skupina pojala svůj výstup jako myšlenkovou mapu strategií, které můžeme učinit v rámci prevence zadlužení a neschopnosti splácet. Ve své práci uvedla první skupina následující:

- sestavení rozpočtu domácnosti
  - o udržení přebytkového rozpočtu
  - o hlídat si své výdaje a kontrolovat zůstatek na kontě
- vytvoření rezerv
  - o z rezerv můžeme zaplatit neočekávané výdaje
  - o úspory by měly být dostatečné
- pojištění
  - o zdravotní
  - o u půjčky pojistit schopnost splácet
- zdravé utrácení
  - o nekupuji si to, co nutně nepotřebuji

Zde se nabízí doplnění o důkladné posouzení úvěru, pokud se již pro jeho čerpání rozhodneme. Můžeme tedy žáky navést na situaci, kdy si jedinec plánuje půjčit. Jaké kroky by měl učinit před pořízením úvěru? Po prodiskutování této otázky skupina svou původní myšlenkovou mapu doplnila o prověření půjčky, kam zahrnula porovnání několika nabídek úvěrů, pečlivé pročtení všech podmínek a poplatků, které se s úvěrem pojí a udržení co nejmenšího možného dluhu, aby nedošlo ke zvyšování dlužné částky.

Druhá skupina, která se zabývala dopady neschopnosti splácet, pojala úkol jako výčet pojmů, které zaznamenávali pod sebe na papír bez dalšího komentáře. Skupina správně uvedla nárůst dluhu a tím i mizivější šanci se z dluhu dostat, exekuci, snížení životní úrovně, nutnost prodeje majetku, nárůst pokut při neplacení splátek. Skupina se tedy v počátku své diskuse zaměřila pouze na dopady ekonomické a právní. Je tedy vhodné, aby vyučující upozornil, že

dané důsledky se nemusí nutně týkat jen majetku a financí, ale ať si žáci zkusí představit, jak se asi takový člověk cítí, jak na něj nahlíží okolí, jak se k němu okolí chová? Žáci by po těchto otázkách měli zapřemýšlet i nad dopady sociálními a psychickými. V tomto případě skupina správně doplnila své myšlenky o pocit studu, bezmoci, deprese, stres, strach, problémy v rodině/s přáteli/s kolegy. Po doplňující otázce od vyučujícího „Z čeho konkrétně si myslíte, že má strach?“ žáci odpověděli, že strach může mít z toho, co ho čeká dál, jak budou probíhat následující dny, týdny, měsíce. Zde se nabízí otázka pro skupinu k zamyšlení „Jak myslíte, že bude člověk v takovém psychickém stavu jednat? Bude uvažovat racionálně?“

Další skupina zpracovávala reakce systému, tedy i jaká jsou možná řešení této situace. Skupina správně uvedla bohatý výčet možných řešení: splátkový kalendář, sloučení dluhů do jednoho, neziskové organizace, přídavky od státu (na bydlení, v nezaměstnanosti, na děti...), insolvence, finanční poradenství. Skupina se tedy v tomto případě zaměřila zejména na možnosti ulehčení situace jedincům nebo domácnostem, které se dostali do finanční tísně. Skupina správně do svého textu popsala, jak funguje splátkový kalendář, insolvence a konsolidace úvěrů. Zároveň uvedla konkrétní příklady neziskových organizací, na které se můžou dlužníci obrátit (klub svobodných matek, Charita, Člověk v tísně). Učitel by v tomto případě mohl požadovat ještě možné reakce ze strany věřitelů jako jsou například upomínky. Po otázce „Co ale v této situaci může udělat věřitel, který někomu půjčil své peníze a požaduje je zpět?“. Skupina uvedla možnost vymáhání dluhu a popsala stereotypické vymahače dluhů, které můžeme vidět ve filmech. Pokud po skupině požadujeme, aby zazněla očekávaná odpověď, musíme klást další otázky. „Myslíte si, že věřitel hned pošle vymahače za dlužníkem? Nemělo by tomu něco předcházet? Představte si, že jdete ráno do školního bufetu a spolužákovi chybí 20 Kč, vy mu je půjčíte, ale spolužák vám je ani po týdnu nevrátil. Co byste udělali jako první, abyste své peníze dostali zpět?“ Zde již žáci správně odpověděli, že by zkusili dlužníka kontaktovat a pokusit se tedy domluvit na jiném datu splatnosti a nadále by mu to připomínali, ať půjčené peníze vrátí. Tím se skupina dostala k chybějící odpovědi.

Poslední skupina pracovala na přehledu ohrožených skupin obyvatel. Skupina zde správně identifikovala několik ohrožených skupin, které vždy krátkou větou okomentovala, proč si myslí, že spadají pod ohrožené skupiny. Jako první byl uveden příklad z evokačního příběhu, tedy nezaměstnanost ať už dlouhodobá nebo krátkodobá. Lidé bez zaměstnání nemají pravidelné příjmy, tím pádem mají problém pravidelně splácet své dluhy. Další skupinou

jsou matky samoživitelky, které dle skupiny musí z jednoho příjmu platit potřeby pro sebe a své děti. Zde je důležité skupiny zkorigovat, že se nemusí nutně jednat jen o matky (i když s touto rolí se setkávají častěji než s rolí otce samoživitele), ale bylo by lepší tuto skupinu nazvat rodiče samoživitelé. Zároveň je vhodné se doptat, jestli musí mít rodina nutně jeden příjem, jestli rodič samoživitel vždy operuje jen se svou výplatou. Skupina po doporučení dopsala do závorky možnost alimentů, které ale vždy nenahradí dvoupříjmovou domácnost. Další uvedenou skupinou jsou senioři, kteří mají často nízké příjmy a z důvodu vysokého věku i vyšší výdaje za zdravotní péči. Skupina dále uvedla nemocné jedince a jedince po úrazu, kde záleží, jestli se jedná o dlouhodobou záležitost a kdy budou jedinci opět práce schopni. Na doptání vyučující „Co když se jedná o úraz nebo nemoc, která způsobí neschopnost do konce života?“ Zde žáci správně navazují s invalidním důchodem, který připisují k seniorům, neboť pro tuto skupinu platí podobný popis. Další skupinou, se kterou žáci pracovali jsou nízkopříjmové domácnosti, tedy taková domácnosti, kde mají její členové nízké příjmy a málo finančních zdrojů. Do této skupiny zařadili žáci i skupinu tzv. podzaměstnaných, což jsou lidé pracující na zkrácený úvazek, a tedy i za nižší odměnu.

Uvědomění – práce v domovských skupinách

Po této fázi hodiny se žáci přesunuli do svých domovských skupin tak, aby v každé skupině byl jeden odborník přes každé téma. Je důležité mít předem rozmyšleno, jak vyřešit jiný počet žáků, než ten se kterým počítáme. Možností je několik, například jeden žák bude pracovat ve více expertních skupinách (bude pracovat na dvou zadáních) nebo více členů jedné domovské skupiny pracuje na stejném zadání v expertní skupině. Po přesunu do domovských skupin dostala každá skupina text s příběhem jedné z osob, která vyhledala pomoc u Člověka v tísní. Žáci po přečtení textu odpovídali na otázky uvedené pod textem.

První skupina rozebrala příběh paní Jany, které onemocněli dva členové rodiny a zůstala na chod domácnosti a hypotéku sama se svým příjmem. Paní Jana si vzala několik půjček (i u nereseriózních nebankovních společností) a bylo pro ni těžké zastavit dluhovou spirálu. Skupina správně zařadila paní Janu do ohrožené skupiny, tedy domácnost, která přišla o příjem z důvodu nemoci. S tím souvisí i nabízené strategie prevence, kdy skupina uvádí, že by zde pomohlo více rozvažovat nad tím, kterou půjčku zvolí, neboť v textu paní Jana uvádí, že řešení hledala i u nebankovních společností, které si účtovaly velmi vysoké úroky. U prezentace této odpovědi vyvstal ve třídě argument, že paní Jana už asi neměla jinou možnost a byla v takovém psychickém rozpoložení, že to viděla jako poslední šanci, která ji může pomoci. Jako další možné preventivní kroky skupina navrhla včasné a dostatečné rezervy a

pojištění při pořizování úvěru (pojištění proti neschopnosti splácet). Dopady dluhové pasti, ve které se paní Jana ocitla, jsou velmi dobře čitelné z textu. Skupina správně uvedla, že paní Jana se bála, že přijdou o střechu nad hlavou. Jako další možné dopady vybrala skupina exekuci, špatné vztahy v rodině a stres. Co se návrhů na řešení situace týče, byla tato skupina velmi kreativní a navrhovala i ne zcela reálná řešení. Prvním nápadem bylo druhé zaměstnání, tím by se rodině zvýšil příjem. Zde oponovali žáci s otázkami „Kdo se ale bude starat o nemocné členy domácnosti?“ nebo „Kdy bude paní Jana odpočívat?“. Na otázku ohledně péče o nemocné členy domácnosti oponovali prezentující existencí pečovatelských domů a zdravotnických zařízení. Byli ovšem spolužáky upozorněni na vysokou cenu těchto zařízení. Zároveň z textu není patrné, o jaký typ onemocnění se jedná a jakou péči zbylí členové rodiny vyžadují. Dalším možným řešením, které skupina navrhla, příspěvky od státu na péči o nemocnou osobu nebo jiné dávky, které by paní Jana mohla ve své situaci pobírat. Jako poslední návrh uvedla skupina možnost využití neziskových organizací, ať už se týká o konkrétní materiální pomoc nebo o poradenství.

Další příběh je příběh paní Lydie, která po smrti manžela zůstala sama s osmimilionovým dluhem. Skupina shrnula příběh paní Zdeny následovně: „Paní Lydie zůstala po smrti manžela sama v domku a důchodem tisíc korun měsíčně, se kterým neměla problém vyjít. Tak tomu bylo do doby, než s polovinou zastaveného domu zdědila i dluh osm milionů korun. Druhou polovinu domu a dluhu zdědili děti paní Zdeny a jejího zesnulého manžela. Dědictví rodina přijala, protože domek byl zastaven a kdyby rodina odmítla dědictví přijmout, přišla by paní Lydie o střechu nad hlavou. Manželovy dluhy pochází z doby jeho podnikání, kdy se věnoval chovatelství koní. S postupem času a přibývajícím věkem manželé nezvládali náročnou práci a začali si půjčovat. Velmi rychle se dostali do dluhové spirály a úroky závratně rostly.“ Skupina správně paní Lydii zařadila do ohrožené skupiny, tedy do seniorů a zároveň do skupiny vdov/vdovců, která nebyla v předchozí části jmenována, ale skupina správně posoudila její míru ohrožení neschopností splácet. Strategie, které tato skupina navrhovala byly velmi podobné návrhům skupiny, která řešila příběh paní Jany, tedy pečlivě vybrat úvěr, popřípadě se poradit s odborníkem. Další návrh spočíval v prodeji domu a přestěhování se k jednomu z jejich dospělých dětí. Zde bylo důležité skupinu poupravit a vysvětlit princip zástavy domu, tedy pokud je nemovitost zastavena, nemůže dojít k prodeji nemovitosti bez souhlasu vlastníka daného zástavního práva (v tomto případě bankovní i nebankovní společnosti, u kterých měli manželé sjednané úvěry). Skupina dále navrhovala možnost nepřijmutí dědictví a zaplacení domova pro seniory.

Důsledky situace paní Lydie jsou opět velmi dobře čitelné z jejího příběhu. Po dědickém řízení následovala exekuce, kdy paní Lydii hrozila ztráta střechy nad hlavou. Dále skupina uvedla důsledky jako je strach, stres, hádky dětmi. Jako možné východisko z této situace viděla skupina insolventci. Nevěděli, zdali by insolvence byla paní Lydii schválena, ale označili jej za nejlepší možné řešení dané situace. Po zmínění slova insolvence je důležité ověřit si porozumění pojmu u zbytku žáků a popřípadě vysvětlit v čem insolvence spočívá a jak funguje v praxi. Jako další možné řešení navrhla skupina neziskové organizace zaměřující se na pomoc seniorům, ale ne jako řešení exekuce, nýbrž pomoc s každodenním životem.

Třetí skupina pracovala s příběhem paní Ireny, která spadla do dluhové pasti kvůli neopatrném rozhodnutí. Skupina shrnula příběh paní Ireny následovně: „Paní Irena měla několik půjček u nebankovních společností (uvádí například křovinořez a další věci na zahradu). Situaci se splácením zkomplikovala nemoc v rodině. Paní Irena žádala o odložení splátek, tím se jí ovšem zvýšily úroky a paní Irena se zadlužila víc a víc.“ Skupina přiřadila paní Irenu do ohrožené skupiny domácností, kterým zkomplikovala splácení úvěru nemoc. Jako možnou prevenci uvedla skupina jako první postřeh „nepůjčovat si na zbytečné věci jako je křovinořez“. Žáci argumentovali, že oni doma také křovinořez nemají, takže se nejedná o nutné vybavení domu a půjčovat si kvůli němu u nebankovních společností není rozumné. Jako další možnosti prevence uvedla skupina finanční poradenství a pojištění schopnosti splácet. V tomto textu nejsou důsledky zadlužení paní Ireny přímo napsány tak, jak tomu bylo v předchozích dvou případech. Skupina tedy musela být daleko více kreativní a vzpomenout si na důsledky neschopnosti splácet, které probírali v expertní skupině. Zde žáci uvedli exekuci, pohrdání ze strany okolí, stres, deprese nebo ukvapení se k další nevýhodné půjčce, kterou by paní Irena zaplatila dosavadní dluh. Jako možné řešení této situace uvedla skupina možnost další půjčky, které ovšem skupina nepovažovala za vhodné a správné. Zde vyvstal argument od spolužáků, že pokud je zde možnost půjčení od rodinného příslušníka, tak to zas tak špatné není. To ovšem v původním textu uvedeno není. Dalšími řešeními byli podle prezentující skupiny insolvence, prodej nakoupeného majetku a tím pokrytí části dluhu, zvýšit své příjmy (dle textu nepoznáme v jakém příbuzenském vztahu je paní Irena s nemocnou osobou, takže nevíme, zdali se o ni stará nebo nikoliv) a dávky od státu (příspěvek na bydlení).

Poslední skupina pracovala s příběhem matky samoživitelky Martiny, které dodavatel energií vyčíslil nedoplatek ve výši 36 tisíc Kč. Shrnutí příběhu vypadalo v podání skupiny následovně: „Paní Martina je matka samoživitelka dvou malých dětí, která již měla půjčky dohromady vy výši devadesát tisíc korun. Paní Martině dodavatel energií vyčíslil nedoplatek ve výši 36 tisíc Kč a zvedl jí zálohy z 2 600 Kč na 7 000 Kč. To bylo pro domácnost paní Martiny likvidační, protože s novým vyčíslením záloh už by paní Martina nebyla schopna splácet své dluhy.“ Z textu skupina správně odvodila, že se jedná o ohroženou skupinu, konkrétně rodiče samoživitele. Jako možnosti prevence zde skupina jmenovala snížení výdajů, konkrétně tedy snížení spotřeby energií. Dále pak možnost pobírání přídatků na děti či bydlení, neziskové organizace pro matky samoživitelky (Klub svobodných matek) či vytvoření dostatečné rezervy před vyúčtováním energií. Zde vyvstal opět argument od spolužáků, že paní Martina, vzhledem k dluhu 90 000 Kč, nejspíš nebude disponovat velkou částkou, která by ji v domácím rozpočtu přebývala. Jako důsledky situace, ve které se paní Martina nachází, skupina jmenovala exekuci, následnou ztrátu střechy nad hlavou a možné odebrání dětí do ústavní péče. Dále pak pohrdání okolím, urážky, výčitky, stres a strach o budoucnost svých dětí. K poslední části práce s příběhem, tedy otázce konkrétních řešení dané situace, vybrala skupina zvýšení příjmů, ať už změnou pracovního místa nebo druhým zaměstnáním. Zde opět spolužáci okomentovali prezentující skupinu, že v textu jsou uvedeny malé děti, které nemůže nechat doma samotné, škola nebo chůva se platí a třeba nemá možnost dát děti k babičce, kamarádce nebo sousedce. Prezentující skupina protiargumentovala tím, že měli na mysli především volbu lépe placeného místa. Dalším návrhem bylo zvýšení alimentů s komentářem, že otec dětí v textu nefiguruje, ale skupina počítala s ideální situací, kdy je otec dětí přítomen a platí pravidelně výživné. Jako další řešení navrhuje skupina neziskové organizace a přídatky od státu, které už uvedla do možností prevence.

Uvědomění – metodika

Po odprezentování prací s konkrétními případy začaly skupiny pracovat na hlavním výstupu z této výukové jednotky, tedy metodice, jak se zachovat, když se do podobné situace dostanou. Žáci si mohli vybrat sami, kdo bude aktérem v jejich příběhu nebo mohli požádat vyučující o radu. V této třídě se objevili následující aktéři:

- otec samoživitel, který nemá na zaplacení nájemného
- mladá asistentka, která dostala výpověď ze zaměstnání
- zaměstnaný pán, který si půjčil na auto, které pak nezvládal splácet
- rodina, která kvůli úrazu otce přišla na delší dobu o část příjmů

Žáci se během práce radili s vyučujícím o možnostech řešení situace, zároveň si mohli na mobilních telefonech vyhledávat například jaké všechny příspěvky stát poskytuje a kdo má na ně právo. Každá skupina pracovala na své metodice poctivě dle svých schopností a vědomostí. Po vypracování metodiky sdílely skupiny své výsledky před třídou, která si dělala poznámky k vrstevnickému hodnocení. Skupina 1, tedy skupina, která si vybrala za svůj příběh otce samoživitele, který nemá na zaplacení nájemného, navrhla následující kroky. „Zprvce by se měl otec přihlásit o přídatky na bydlení, na které by za jistých podmínek měl mít nárok a přídatky na děti. Pokud matka je matka dětí přítomna, měl by se s matkou dětí domluvit na zvýšení výživného, neboť se domácnost se současnými příjmy nachází ve schodkovém rozpočtu. Dalším krokem by mohla být nezisková organizace pro rodiče samoživitele, kde by otci určitě pomohli s obstaráním základních potřeb pro domácnost, dále je zde možnost potravinových bank, které také mohou domácnosti ulehčit od části výdajů. Některé neziskové organizace nabízejí i peněžní pomoc pro jedince v krizových situacích. Zároveň je určitě vhodné kontaktovat majitele objektu, ve které domácnost bydlí, zdali by bylo možné nájem po dobu než finanční situace rodiny vyřeší snížit nájemné nebo zařídit splátkový kalendář. Další možností je pas zvýšení příjmů a snížení výdajů, které lze učinit například prodejem nepotřebných věcí a snížením zbytných výdajů. Pokud je zde ta možnost, může otec požádat rodinu nebo přátele o pomoc.“ Metodika této skupiny byla velmi propracovaná s konkrétními a detailními kroky. Při vrstevnické reflexi se objevovala především slova chvály a ocenění, v doporučeních zaznělo zařazení poradenských služeb a zlepšení prezentačních dovedností (časté používání parazitních slov).

Skupina 2, tedy skupina, která pracovala s příběhem mladé asistentky, která dostala výpověď ze zaměstnání postupovala následovně. „V první řadě byl navržen příspěvek na bydlení a podpora v nezaměstnanosti, pro tento přídavek je důležitá registrace na úřadu práce, který často nabízí i poradenské služby a pomoc při hledání nového zaměstnání. Pokud má slečna problém s pokrytím základních potřeb, nabízí se zde možnost potravinových bank, charit a dalších neziskových organizací. Slečna by také měla aktivně shánět nové zaměstnání, aby se jí opět ustálily příjmy. Dále si slečna může půjčit od rodiny. Důležité je, aby to slečna zvládla bez zadlužení se nějaké nebankovní společnosti.“ V tomto případě odvedla skupina velmi dobrou práci s vyhledáváním možných podpor a dávek, na které by slečna měla v tomto případě nárok. Při hodnocení bylo oceněno zejména snaha vyhledat si informace k podpoře v nezaměstnanosti a úřadu práce, dále také vyvarování půjčce. V doporučeních se objevil rozsah metodiky, kdy by spolužáci uvítali více návrhů pomoci a bod, že by skupina neměla automaticky počítat s tím, že si slečna může půjčit od rodiny.

Skupina 3 pracovala s příběhem zaměstnaného pána, který si půjčil na auto, které pak nezvládal splácet. Její metodika vypadala následovně: „Nejprve by mělo dojít ke kontaktování věřitele a pokusit se domluvit na splátkovém kalendáři nebo jiné možnosti splácení. Jelikož pracujeme s příběhem, kdy pán bydlí sám, může si najít další práci nebo krátkodobou občasnou brigádu, aby měl vyšší příjmy. Ke zvýšení příjmů může dojít i prodejem majetku, konkrétně tedy auta, na které si pán úvěr původně bral. Další možností je insolvence.“ První varianta práce této skupiny zde končila. Po rozhovoru s vyučujícím a doporučení, že by se skupina měla zaměřit i na možnosti pomoci v jeho situaci skupina pokračovala dále v práci. „Dále existují různé poradenské služby, kde by mi poradili, co je výhodné udělat. Tyto poradenské služby často poskytují neziskové organizace, které tyto poradenské služby poskytují zadarmo.“ Po prezentaci skupiny, která zahrnula hlavní možnosti řešení vybrané situace do své metodiky, přišlo na řadu hodnocení spolužáků. V ocenění se opakovalo, že správně neřeší půjčku půjčkou a že zdůrazňují na domluvě s věřitelem. V doporučeních bychom našli otázku na dávky od státu, jestli jsou vůbec nějaké možné a doporučení pomalejšího tempa prezentace.

Poslední skupina, tedy skupina 4, která navrhovala konkrétní řešení situace, kdy rodina, která kvůli úrazu otce přišla na delší dobu o část příjmů, zpracovala následující metodiku: „Rodina přišla o část svých příjmů, počítejme tedy, že matka (pokud pracuje) přispívá do domácího rozpočtu a otec nyní vzhledem k nemocenské dávce přispívá jen 60 % svého příjmu. Z názvu situace lze odvodit, že se nejedná o stálou záležitost, tudíž se bavíme o

horizontu například několika měsíců. Otec po tuto dobu pobírá nemocenskou dávku. Rodina by se tedy měla po dobu otcovi neschopnosti uskromnit a snížit své výdaje. Nevíme, jak staré jsou děti v rodině ani jejich počet, pokud už by děti byly dospělé, mohly by i ony přispívat na chod domácnosti. Pokud jsou naopak děti malé a rodinu čeká výdaj například v podobě nákupu školních pomůcek, na které by rodině nezbyly peníze, může rodina požádat o mimořádnou okamžitou pomoc. Jedná se o dávku, kdy rodina akutně potřebuje něco pořídit dítěti. Další dávku, na kterou by tato rodina mohla dosáhnout, je příspěvek na bydlení nebo opět mimořádnou okamžitou pomoc, která se nyní týká bydlení a je poskytována lidem v nečekané životní situaci. Zároveň může rodina využít poradenských zařízení.“ Tato skupina popsala možnosti řešení problému, kdy rodina přijde o část příjmů. Během vrstevnického hodnocení byl oceňován především přehled v systému dávek a v doporučení bylo několik poznámek k opakujícím se slovům, větám v textu.

Skupiny po prezentaci svých metodik dostaly čas na prodiskutování ocenění a zapracování doporučení do svých prací. Zbyl čas i na společnou diskusi, kde žáci sdíleli konkrétní neziskové organizace, kdy je možné vyhledat pomoc.

Reflexe

Poslední částí hodiny byla reflexe, ve které žáci shrnuli své myšlenky metodou volného psaní. Během 2 minut měli za úkol reagovat na otázku „Je nabízená pomoc pro jedince ve finanční tísní dostatečná?“. Po uplynutí časového limitu si žáci sdíleli ve dvojici své texty navzájem a dobrovolníci mohli sdílet svůj text před celou třídou. Někteří žáci napsali velmi zajímavé texty: „*Pokud se člověk ocitne ve finanční tísní, je několik způsobů, jak to řešit. Nejlepší by bylo, kdyby se do té situace nedostal a předem podnikal takové kroky, aby k tomu vůbec nedošlo. Pokud se ale tak stane, systém nabízí několik možností, jak to řešit. Systém dávek poskytuje širokou škálu příspěvků pro různé skupiny obyvatel. Je tato škála ale dostatečně široká tak, aby se do ní vešli všichni, kteří pomoc státu potřebují? Podle mě ne. Pomoc většinou přichází od neziskových organizací jako je Klub svobodných matek nebo Člověk v tísní.*“ Nebo „*Myslím, že nabízená pomoc je dostačující, jen je problém, že lidé neví, že si o ni můžou požádat. Hodně lidí asi ani neví, že mají nárok na nějakou podporu nebo že můžou využít potravinové banky nebo jiné banky a třeba Charitu. Ani já jsem nevěděl o poradenství a pomoc, které Člověk v tísní nabízí, myslím, že kdyby lidé věděli, na co mají nárok, tak by pomoc byla dostatečná.*“ Ve většině textech se opakovala myšlenka, že pomoc dostatečná je, neboť je zde více subjektů, kteří pomoc nabízí.

Po odučení této hodiny bych nejspíše zvolila jinou metod reflexe nebo alespoň jiné téma volného psaní. Pro žáky bylo komplikované uvažovat o tom, zdali je nabízená pomoc dostačující, když sami takovouto pomoc nikdy nemuseli vyhledávat. Nyní by se mi jevila jako vhodná metoda například metoda rybí kost. Žáci si na kus papíru načrtnou rybí kost a poté k jednotlivým kostem píší tázací zájmena (co?, jak?, proč?, kde?, kdy? a kolik?) a doplňují již podle sebe pokračování otázek. Vzájemně si pak náčrty s otázkami vymění a spolužák do jejich rybí kosti odpovídá na položené otázky.

Jako jedno z možných řešení můžeme uvést například:

- Co označuje pojem dluhová past? – Jev, kdy si lidé půjčují na to, aby splatili své dluhy
- Jak může zadlužení ovlivnit naši psychiku? – Stres, deprese, strach, pocit bezmoci
- Proč si lidé půjčují u nebankovních společností? – Nevidí jiné východisko ze situace
- Kde můžou lidé vyhledat pomoc? – stát, neziskové organizace, poradny
- Kdy má člověk nárok na mimořádnou okamžitou pomoc? – v mimořádné životní situaci (úřad musí uznat, že se jedinec nachází v hmotné nouzi)
- Kolik procent z platu je nemocenská dávka? – 60 % hrubé mzdy

8.4. Dílčí závěry

Obě výukové jednotky byly realizovány v osmých ročnících základní školy v rámci hodin výchovy k občanství. Žáci velmi ochotně spolupracovali a podíleli se na všech aktivitách, které jim byly představeny. Již při přípravě těchto výukových jednotek jsem se potýkala s problémem nedostatku materiálů, které bych mohla pro tato témata použít. Bohužel učebnice k výchově k občanství neposkytují dostatečnou teoretickou oporu pro výuku těchto témat, proto bylo na místě hledat materiály jinde. Velkou část materiálů použitých ve výukových jednotkách jsem čerpala ze serveru Člověk v tísni, což je nevládní nezisková organizace vycházející z myšlenek humanismu, svobody, rovnosti a solidarity.⁹⁷ Mimo jiné nabízí tento server i poradenství v oblasti dluhů a exekucí, jehož součástí je i několik konkrétních případů skutečných lidí, kterým tato organizace pomohla. Během výběru materiálů bylo celkem složité najít několik různých situací, které by byly pro využití ve výuce vhodné.

---

⁹⁷ Člověk v tísni. *Člověk v tísni*. Online. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/> [cit. 2024-07-02].

Co se volby aktivit týče, vybrala jsem taková aktivity, které podporují u žáků kritické myšlení, které je dle mého názoru v tématu financí jedince velmi důležité. Sama jsem absolvovala kurz kritického myšlení, které pořádá program RWCT, takže jsem si mohla většinu aktivit, které tento program přináší vyzkoušet v praxi. Do návrhu výukových jednotek byly vybrány aktivity tak, aby se střídaly činnosti žáků i organizační formy výuky. Aktivity žáky podněcují k diskusi a podporují aktivní činnost žáka ve výuce.

Během realizace výukových jednotek jsem nezaznamenala závažnější problémy, které by výrazně ovlivnily chod výuky. Žáci se potýkali s drobnými problémy, které ale byly vyřešeny pomocí pedagoga. Nejvýraznější problémy se vyskytovaly v nedostatečných prekonceptech některých skupin, které pak nevěděly, jak mají s danou úlohou pracovat. Někteří žáci neznali například pojmy jako RPSN nebo oddlužení, což se projevilo během skupinových prací. Zde je žádoucí, aby se ostatní členové skupiny pokusili tyto pojmy vysvětlit, neboť i tím, se žáci učí a přebírají zodpovědnost za učení celé skupiny. Učitel by měl v tomto případě pouze korigovat případné nejasnosti při skupinovém učení.

Závěr

Diplomová práce se zabývala finančním vzděláváním v rámci výchovy občanství. Cílem této diplomové práce bylo na základě komparace kurikulárních dokumentů, analýzy výsledků výzkumů měření finanční gramotnosti u obyvatel České republiky a analýzy dostupných učebních materiálů identifikovat témata a výstupy, které nejsou v českém kurikulu dostatečně zastoupeny a povedou k větší informovanosti žáků základních škol o aktuálních problémech, které se týkají právě financí. Zároveň bylo cílem i navrnutí vhodných didaktických postupů pro výuku těchto témat v rámci hodin výchovy k občanství.

Východiskem pro stanovení cílů byly výsledky výzkumů měření finanční gramotnosti a popis aktuálních problémů současné společnosti z publikace Slepé skvrny od Daniela Prokopa. Data, která byla v diplomové práci použita pochází z šetření Ministerstva financí a České školní inspekce. Tato šetření sledovala informovanost dospělé populace České republiky a studentů prvních ročníků středních škol. Z výsledků šetření je zřejmé, že české populaci chybí dostatečná informovanost v oblasti úvěrů a možnostech řešení úvěrů. V této oblasti se tazání dopouštěli nejvíce faktických chyb nebo úplné absence znalosti stěžejních pojmů (např. RPSN). Publikace Slepé skvrny rovněž popisuje jako jeden z problémů české společnosti čerpání úvěrů, konkrétně pak těch, které poskytují nebankovní společnosti. Do roku 2016 byly na finančním trhu povoleny různé predátorské taktiky při poskytování úvěrů, ale dodnes zůstávají na trhu i neseriózní věřitelé, které je někdy velmi složité odhalit.

V první části diplomové práce je obsaženo i pojetí finanční gramotnosti a finančního vzdělávání v České republice. Jsou zde uvedeny postupy i strategie finančního vzdělávání, které by měli přispívat k podpoře finanční gramotnosti v ČR. Nejnovější z uvedených strategických dokumentů Národní strategie finančního vzdělávání 2.0 z roku 2020 vytyčuje směr, kterým by se finanční vzdělávání mělo v příštích letech ubírat. Rozšířila původní strategii z roku 2010 zejména sociálně ohrožené skupiny, jako jsou senioři, lidé čerpající pomoc v hmotné nouzi či nezaměstnaní, tak na ty, kteří těmto ohroženým občanům pomáhají. Tato strategie je dalším východiskem ke stanovení cílů této práce, neboť popisuje, na jaká témata by se mělo finanční vzdělávání zaměřit.

V dalších kapitolách teoretické části této diplomové práce došlo k analýze výstupu českého a bavorského kurikula pro základní vzdělávání. Komparovány byly výstupy, které se týkají finančního vzdělávání v rámci předmětů výchova k občanství a bavorským ekvivalentům tohoto předmětu. Po komparaci obou kurikulárních dokumentů vyvstaly závěry, že v obou dokumentech nejsou dostatečně zastoupena témata jako úvěry, zadlužení nebo exekuce.

Nový náhled na možnosti finančního vzdělávání přináší švédské kurikulum, které je v dané kapitole zmíněno. Dle něj bychom měli získané znalosti propojovat s porozuměním fungování společenských struktur a neomezovat je pouze na osobní rovinu.

Po komparaci výstupů z kurikulárních dokumentů byly porovnány i běžně dostupné a nejčastěji používané učebnice výchovy k občanství. Do této komparace byly zahrnuty starší, ale často využívané tituly nakladatelství Fraus a Nová škola a zároveň nová učebnicová řada OBČANKA od nakladatelství Taktik, která dle slov autora slibuje metody otevřené didaktiky. Analýza vybraných učebnic odhalila absenci stejných témat, která byla již zaznamenaná z přechozích kapitol. V učebnicích se nevyskytují v dostatečné míře témata jako úvěry, zadlužení, exekuce nebo možnosti řešení těchto problémů. Tyto problémy jsou dále popsány v následujících kapitolách teoretické části, které se opírají o sociologické publikace a další odborné zdroje.

V praktické části této diplomové práce byla provedena didaktická analýza dvou návrhů výuky. Jako témata pro didaktické analýzy byly vybrány reklamy na poskytování úvěrů a rizikové faktory, které mohou ohrozit schopnost splácet. Tato témata byla vybrána kvůli své absenci v kurikulárních dokumentech, učebních materiálech a své důležité roli v životech jedinců nebo rodin, které jsou nuceni k čerpání úvěru. Během přípravy těchto výukových jednotek jsem se potýkala s problémem nedostatku materiálů, neboť tato témata nejsou dostatečně zastoupena nejen v učebnicích výchovy k občanství, ale ani v online dostupných výukových materiálech pro výuku na základní škole. Z tohoto důvodu si pedagogové, pokud se rozhodnou pro výuku těchto témat, musí obstarat materiály sami.

Diplomová práce identifikovala témata finanční gramotnosti, které nejsou v českém kurikulu a učebních materiálech dostatečně zastoupeny i když dle výsledků výzkumu měření úrovně finanční gramotnosti u obyvatel České republiky mají ve finančním vzdělávání své oprávněné místo. Přesto je třeba podotknout, že stále existuje mnoho dalších témat, která by měla být do hodin výchovy k občanství implementována. V práci jsou poskytnuty návrhy výuky, které lze převzít a využít je ve výuce. Myslím si, že je důležité seznámit žáky s těmito tématy finanční gramotnosti, které by mohli přispět k větší informovanosti co se řešení finančních problémů týče. Jako pedagogové můžeme zvýšit povědomí o této problematice, vést žáky ke kritickému zhodnocení nabídky úvěrů a nabídnout jim možnosti, jak tyto problémy řešit.

Seznam použitých informačních zdrojů

ALTMANOVÁ, Jitka, FALTÝN, Jaroslav; NEMČÍKOVÁ, Katarína a ZELENDOVÁ, Eva (ed.). *Gramotnosti ve vzdělávání: příručka pro učitele*. V Praze: Výzkumný ústav pedagogický, 2010. ISBN 978-80-87000-41-0

ATKINSON, Adele a Flore-Anne, MESSY. *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions

BALABÁN, Zdeněk. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2. aktualiz., vyd. Praha: Cofet, 2011, 416 s. ISBN 978-80-904396-1-0.

Björklund, M., & Sandahl, J. (2023). *Teaching and learning financial literacy within social studies – a case study on how to realise curricular aims and ambitions*. *Journal of Curriculum Studies*, 55(3), 325–338. <https://doi.org/10.1080/00220272.2023.2203771>

BORETT, Amy. *Teens lack financial literacy and maths skills for digital economy, OECD report finds*. Online. In: *Financial Times*. 27.06.2024. Dostupné z: <https://www.ft.com/content/cbd46c42-9729-41ee-bc3e-16016924b779>

BRUNER, Jérôme Seymour. 1965. *Vzdělávací proces*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1965. 15-025-65

BŘEZINOVÁ, Kristina. RAKOUŠOVÁ, Alena. *Vrstevnické hodnocení ve škole: Jak na to*. Online. In: *Zapojme všechny*. 03.01.2021 Dostupné z: <https://zapojmevsechny.cz/clanek/262-vrstevnicke-hodnoceni-ve-skole-jak-na-to>

BUNDESMINISTERIUM DER FINANZEN. *Finanzielle Bildung*. Online. Bundesministerium der Finanzen. Dostupné z: https://www.bundesfinanzministerium.de/Web/DE/Themen/Internationales_Finanzmarkt/Finanzielle-Bildung/finanzielle-bildung.html

ČAPEK, Robert. *Občanka 8: dobrý ekonom*. Praha: Taktik, 2023-. ISBN 978-80-7563-648-5.

Česká bankovní asociace: *Průzkum ČBA: Češi a zadlužování 2021*. 29.09.2021 Dostupné z: <https://cbaonline.cz/cesi-a-zadluzovani-2021>

Česká národní banka. Webové sídlo. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/>

Česká školní inspekce. *Finanční gramotnost žáků základních škol a výuka finanční gramotnosti na středních školách – Tematická zpráva*. Online. 2020 Dostupné z: https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2023_p%C5%99%C3%ADlohy/Dokumenty/T_Z_Financni-gramotnost.pdf

ČESKÉ NOVINY. ČNB: *Dluhy českých domácností u bank v září stouply na 2,23 bilionu korun*. Online. In: České noviny. 31.10.2023. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2434171>

Český statistický úřad. *Milion Čechů bojuje s chudobou*. Online. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/milion-cechu-bojuje-s-chudobou>

Člověk v tísni. *Člověk v tísni*. Online. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/>

ČLOVĚK V TÍSNĚ. *Exekuce v roce 2024: Jak probíhá, jak je možné ji zastavit a co všechno může exekutor zabavit*. In: Člověk v tísni 13-07-2023 Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/exekuce-8100gp>

ČTK, FORBES. *Zadlužení českých domácností podle ČNB v únoru vzrostlo. Nyní je na 2,259 bilionu*. In: Forbes 23-03-2024 Dostupné z: <https://forbes.cz/zadluzeni-ceskych-domacnosti-podle-cnb-v-unoru-vzrostlo-nyni-je-na-2259-bilionu/>

EUROSTAT. *Statistiky příjmové chudoby*. Online. 28.10.2020 Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Income_poverty_statistics/cs&oldid=469055

Exekutorská komora České republiky. *Webové sídlo*. Online. Dostupné z: <https://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/3055-ek-cr-pocet-lidi-v-exekuci-se-v-prvnim-pololeti-2023-snizil?w>

FIALOVÁ Kamila, MYSLÍKOVÁ Martina. *Půjčky, úvěry a zadluženost v českých domácnostech*. Sociologický ústav Akademie věd ČR. Online. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/pujcky-uvery-zadluzenost-v-ceskych-domacnostech>

Finanční gramotnost: *Aktualizace standardu finanční gramotnosti*. Online. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=2939>

BUNDESMINISTERIUM DER FINANZEN. *Finanzielle Bildung*. Online. Bundesministerium der Finanzen. Dostupné z: https://www.bundesfinanzministerium.de/Web/DE/Themen/Internationales_Finanzmarkt/Finanzielle-Bildung/finanzielle-bildung.html

HANZLÍK, Filip. *Stanovisko ČBA k návrhu KSČM na zákaz reklamy*. Online. In: ČBA 08.06.2018 Dostupné z: <https://cbaonline.cz/stanovisko-cba-k-navrhu-kscm-na-zakaz-reklamy>

Charita Česká republika. *Vychází Poverty Watch – zpráva o stavu chudoby v Česku*. Online. 25.10.2023. Dostupné z: <https://www.charita.cz/kdo-jsme/pro-media/tiskove-zpravy/vychazi-poverty-watch-zprava-o-stavu-chudoby-v-cesku/>

JEŽEK, M., 2013. *Jak vyžrát na exekuce* Brno. BizBooks. ISBN 978-80-265-0070-4

LAICMANOVÁ, Antonie. *Výchova k občanství 9: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 7. aktualizované vydání. Duhová řada. Brno: Nová škola, 2024. ISBN 978-80-7600-449-8.

LehrplanPLUS. Online. Mnichov: IB,S 2017 Dostupné z: <https://www.lehrplanplus.bayern.de/>

MAHDALOVÁ, Kateřina. RYCHLÍKOVÁ, Apolena. UHLOVÁ, Saša. *Exekuce: černé svědomí Česka*. Online. In: Deník Alarm. 03.12.2018. Dostupné z: <https://denikalarm.cz/2018/12/exekuce-cerne-svedomi-ceska/>

MAŇÁK, J., ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno: PdF MU, 2003. ISNB 80-7315-039-5

MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Exekuce*. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/rodinne-finance/exekuce>

MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Oddlužení* Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/rodinne-finance/oddluzeni>

MINISTERSTVO FINANCÍ. *Finanční gramotnost aneb proč se finančně vzdělávat?* Online. Praha: Ministerstvo financí České republiky, 2017. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/>

MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Finanční gramotnost 2020 – Zpráva z výzkumu pro Ministerstvo financí ČR*. Online. 2020. Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/mereni-urovne-financni-gramotnosti/2020/vysledky-mereni-financni-gramotnosti-20-3286>

MINISTERSTVO FINANCÍ ČR. *Strategické dokumenty: Národní strategie finančního vzdělávání 2.0*. Ministerstvo financí České republiky Online. 24. 1. 2020 Dostupné z: <https://financnigramotnost.mfcr.cz/cs/pro-odborniky/strategicke-dokumenty>

MF, MŠMT, MPO: *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách*. Online. Praha: MF, MŠMT, MPO, 2005. 16 s. Dostupné z <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach-1>

MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Online. Praha: MŠMT, 2023. 165 s. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

PASCH, Marvin. 1998. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. Praha: Portál, 1998. 80-7367-0542

PAULÍK LICHKOVÁ, Adéla. *Dluhy mohou vést k depresím a sebevražedným myšlenkám, říká psycholog*. Online. In: Český rozhlas. 29.08.2019 Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/dluhy-mohou-vest-k-depresim-a-sebevrazednym-myslenkam-rika-psycholog-8046585>

PODROUŽEK, L. *Úvod do didaktiky předmětů o přírodě a společnosti*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998. ISBN 80-7082-431-X.

POKORNÝ Jan. PROKOP Daniel. *Chudí lidé cítí depresi téměř dvakrát častěji než bohatí. Často neví, jak to řešit*. In: irozhlas.cz 1-06-2022 Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/zivot-k-nezaplacenim-chudoba-deprese-seniori-daniel-prokop-cesky-rozhlas_2206011337_ako

POKORNÝ Jan. Sociolog Prokop: *Dluhy nelze jen tak odpustit, řešením je přístupnější oddlužení*. In: irozhlas.cz 1-03-2023 Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/ekonomika/exekuce-zadluzeni-duckody-prokop_2303011649_krp

PROKOP Daniel, SENKOVÁ Zita. Daniel Prokop: *Dopady inflace bolí stále více lidí. Řadě z nich zbyvá pouhých 100 korun na den*. In: Český rozhlas dvojka. 12-05-2022 Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/daniel-prokop-dopady-inflace-boli-stale-vice-lidi-rade-z-nich-zbyva-pouhych-100-8744140>

PROKOP, Daniel. *Slepé skvrny: o chudobě, vzdělávání, populismu a dalších výzvách české společnosti*. Třetí vydání. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1078-8.

RIEGEL, Karel, 2007. *Ekonomická psychologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1185-0

RUTOVÁ, Nina. *Volné psaní*. Online. In: Člověk v tísní. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1751/file/voln--psan-.pdf>

RWCT. *Kritické myšlení*. Online. Dostupné z: <https://kritickemysleni.cz>

ŠEBESTA, K.: *Reklama jako funkční styl?!*, Čeština doma a ve světě, FF UK, Praha 1998

zákon č. 99/1963 Sb., o občanském soudním řízení

Přílohy

1. Obrázek k evokační část návrhu výukové jednotky – Reklamy na poskytování úvěrů

Zroj: https://www.idnes.cz/finance/hypoteky-a-pujcky/vysledky-souteze-o-nejabsurdnejsi-reklamy-na-zadluzovani.A130403_110512_uver_zuk

2. Videá k části uvědomění v návrhu výukové jednotky – Reklamy na poskytování úvěrů

Zonky, 2024, Slyšíte a vidíte dobře. Úrok od 4,49 % ročně, YouTube video [cit. 2024-06-25] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=kDNik3xEj0A>

Zaplo.cz, 2016, Zaplo reklama – Lád'a Hruška, YouTube video [cit. 2024-06-25] Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=4dTp--II5_U

Jsme Provident, 2020, Půjčka 10+1 od Providentu, YouTube video [cit. 2024-06-25] Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=kFvdC_T5-j8

COFIDIS CZ, 2016, Partnerská půjčka od Cofidis – Dík za lásku tvojí, zlato!, YouTube video [cit. 2024-06-25] Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=mBwm3_TWW3k

Homecreditcz, 2018, Home credit – Flexibilní půjčka, YouTube video [cit. 2024-06-25] Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=LLsjVa4hexg>

3. Obrázek – Šablona metody diamant

Jednoslovný název tématu

Dvě slova o tom, jaké téma je

Tři slova popisující, co téma dělá

Věta právě o čtyřech slovech vystihující to podstatné o tématu

---

Tři slova popisující, co téma dělá (opoziční pohled)

Dvě slova popisující, jaké téma je (opoziční pohled)

Jedno slovo, shrnující téma (vyjádřené protikladem, nebo synonymem)

Zdroj: <https://www.svetgramotnosti.cz/Clanek/106/newsletter-1-petilistek-a-diamant>

4. Příběh pana Vojtěcha – návrh výukové jednotky Rizikové faktory, které mohou ohrozit schopnost splácet

Vojtěch nastoupil po vysoké škole do jedné mezinárodní firmy. Díky svým schopnostem a pracovitosti se velmi rychle vypracoval do vysoké manažerské pozice. Jeho příběh zněl vlastně tak trochu jako pohádka, a to až do loňského února, kdy dostal z ničeho nic výpověď. Důvodem byla rozjíždějící se celosvětová pandemie nemoci covid-19. „Šlo o mezinárodní společnost, která působí na specifickém zahraničním trhu, který byl pandemií zasažen ještě o něco dříve, než se pandemie rozjela u nás. A já o moje oddělení jsme byli takříkajíc na odstřel mezi prvními,“ vysvětluje důvody výpovědi pan Vojtěch.

Byl to pro něj šok, vše přišlo jako blesk z čistého nebe. Ale to je život, řekl si, a začal si hledat novou práci. „A zde přišel první náraz. Obeslal jsem několik nabídek na místa, která byla srovnatelná s mojí bývalou pozicí, byl na několika pohovorech a všude slyšel to samé: Na tuto pozici jste příliš mladý. Tehdy mi došlo, že má původní firma mi umožnila raketový kariérní vzestup, který jinde nemá obdoby. Zkusil jsem tedy hledat nižší pozice, ale ani s tím jsem neuspěl. Zde byla zase problém má vysoká kvalifikace. Prostě začarovaný kruh,“ vypráví pan Vojtěch.

V té chvíli přišla druhá rána. V době, kdy se jeho mzda pohybovala v nadprůměrné výši, si vzal půjčku přesahující půl milionu korun. Potřeboval pokrýt mimořádný výdaj a díky svým příjmům pro něj nebyl problém splácet vysokou měsíční splátku. To se po obdržené výpovědi samozřejmě změnilo a pan Vojtěch se s jednou splátkou zpozdil. A pak ještě s dalšími dvěma. V ten okamžik se ozvala banka a Pan Vojtěch dostal strach, že to nezvládne.

Zdroj: <https://sancedetem.cz/najednou-jsme-bez-penez>

5. Příběh paní Jany – návrh výukové jednotky Rizikové faktory, které mohou ohrozit schopnost splácet

Paní Janě vážně onemocněli dva členové rodiny, k starostem o jejich zdraví se okamžitě přidružily i ty existenční. Vzala si jednu půjčku, pak druhou, třetí... Chod domácnosti, hypotéka a další závazky zůstaly před časem jen na ní. Peníze z jednoho platu na vše nestačily. Riskantním krokem je v takové chvíli vzít si půjčku u některé z nebankovních společností

„Abych situaci vyřešila a nepřišla o střechu nad hlavou, tak jsem musela sáhnout, bohužel, k těmto nebankovním společnostem, o kterých jsem samozřejmě věděla, že mají velké úroky. Ale je pravda, že v tu chvíli ty peníze nejsou pro vás ta priorita, protože řešíte, aby ten člověk zůstal naživu, což teda bohužel nedopadlo dobře,“ popisuje těžké životní období paní Jana.

Když později paní Jana neměla na splátku, vzala si další půjčku, poté další... Takto si v součtu napůjčovala 400 tisíc korun, které poskytovatelé chtěli samozřejmě vrátit i s úroky a dalšími poplatky, v jejím případě s dalšími zhruba 400 tisíci k tomu.

Zdroj: <https://www.clovekvtsni.cz/ceska-televize-pribeh-pani-jany-muze-prozit-kdokoliv-vazna-nemoc-v-rodine-dluhy-nasla-ale-cestu-ven-11555gp>

6. Příběh matky samoživitelky Martiny – návrh výukové jednotky Rizikové faktory, které mohou ohrozit schopnost splácet

Na tísňovou linku pro lidi v nouzi se dovolala vystrašená paní Martina s tím, že jí dodavatel energií vyčíslil nedoplatek ve výši 36 tisíc korun. K tomu by měla platit měsíčně 7 tisíc korun zálohy, místo 2 600 korun. Pro samoživitelku dvou malých dětí, která byla nucena již v minulosti nabrat půjčky dohromady ve výši 90 tisíc korun, byla tato kombinace likvidační. Martina se hrozila situace, že se se splátkami (i s úroky měla zaplatit 250 tisíc!) dostane do prodlení a skončí v exekucích. Poctivě totiž splácela až do chvíle, než jí k tomu přibyl vysoký nedoplatek za energie a zvýšení záloh.

Zdroj: <https://www.clovekvtisni.cz/zavolani-na-nasi-help-linku-samozivitelce-vyresilo-vysoky-nedoplatek-za-energie-i-dluhy-9632gp>

7. Příběh vdovy Lydie – návrh výukové jednotky Rizikové faktory, které mohou ohrozit schopnost splácet

Seniorka zůstala po smrti manžela sama v zastaveném domku a s osmimilionovým dluhem. Hrozilo, že záhy přijde ještě i o domov v soudem nařízené dražbě, ale všechny dluhy penězi z prodeje stejně nezaplatí. Pěťasedmdesátiletá paní Lidie chodí o berlích a téměř neslyší. Je velmi skromná, hodná a důvěřivá. Lidé ze sousedství ji mají rádi a všelijak jí vypomáhají.

Před dvěma roky jí zemřel manžel a ona zůstala v jejich společném domku sama s dluhem 12 tisíc korun. Nestěžovala si, i by vystačila, ale s polovinou domu zdědila i zhruba osmimilionový dluh. Podobně dopadly s druhou částí nemovitosti a dluhy také jejich dospělé děti – dcera, svobodná matka se dvěma malými dětmi, a syn, který žije a pracuje v Německu.

Předlužené dědictví všichni přijali, protože neviděli jiné východisko. Domek byl zastaven, takže by s odmítnutím paní Lidie okamžitě přišla o střechu nad hlavou. Je to její domov, i když má odpojenou elektřinu a žije už jen v jedné místnosti, kde si v zimě může přitopit v malých kamnech.

Manželovy dluhy jsou pozůstatkem podnikání. Choval koně, věnoval se dostihovému sportu, provozoval jezdecký areál a restauraci. Jak ale manželé stárli, přestávali zvládat náročnou práci, začali si půjčovat a rychle se dostali do typické dluhové spirály – první půjčku spláceli půjčkou další a pak další..., úroky a sankce závratně rostly.

Po dědickém řízení následovaly exekuce. Byla nařízena soudní dražba s velmi nízkou vyvolávací cenou, odhad nemovitosti byl stanoven na zhruba 3 miliony korun. „S velkou pravděpodobností by finance získané prodejem na splacení všech závazků nestačily, klientka by nejspíš opravdu skončila na ulici se stále vysokými dluhy.

Zdroj: <https://www.clovekvtsni.cz/prisla-o-manzela-a-ted-nejspis-i-o-dum-zdedene-dluhy-ji-pomaha-resit-nase-dluhova-poradkyne-11508gp>

8. Příběh paní Ireny – návrh výukové jednotky Rizikové faktory, které mohou ohrozit schopnost splácet

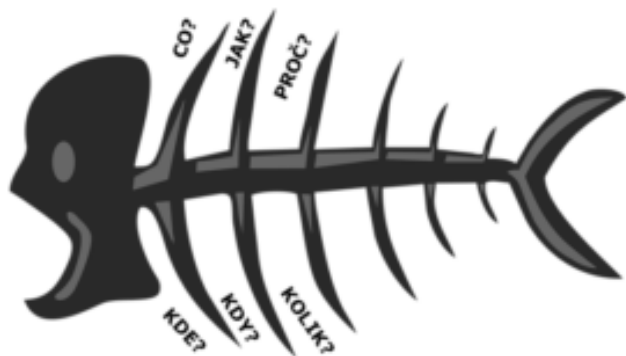
Byla to pro mne úplně bezvýchodná situace a chtěla jsem se doma oběsit,“ popisuje situaci z jara letošního roku paní Irena. V té době měla deset půjček u nebankovních společností. Připouští, že i kvůli vlastní hlouposti. První půjčku si prý vzala na nákup křovinořezu a dalších věcí na zahradu.

Nemoc v rodině ale splácení zkomplikovala a od té doby se dvaapadesátiletá žena dostala do dluhové spirály. „Zažádáte o nějaké nižší splátky nebo něco takového a oni to řeší refinancováním. Takže tím pádem se zadlužíte ještě víc a víc,“ přiznává.

Irena nakonec v řadě případů sice splatila původní jistinu, vysoké dluhy jí ale zůstaly. V některých případech měla zaplatit několikanásobek toho, co si půjčila. Ty smlouvy jsou často nemravné a dostávají klienty do dluhové pasti.

Zdroj: https://www.irozhlaz.cz/zpravy-domov/dluhova-past-exekucepibeh-pomoc-clovek-v-tisni-poradna_2310241157_kac

9. Obrázek – Šablona metody rybí kost

Zdroj: <https://ninasuchomelova.cz/graficke-organizery>